

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Π.Μ.Σ. «ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Επενδύσεις στην Πράσινη Ανάπτυξη στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Μελέτη Περίπτωσης: Ο κλάδος της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας»

Ονοματεπώνυμο Συγγραφέα: Μπατσούλη Χριστίνα

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Π.Μ.Σ. «ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Επενδύσεις στην Πράσινη Ανάπτυξη στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Μελέτη Περίπτωσης: Ο κλάδος της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας».

Όνοματεπώνυμο Συγγραφέα: Μπατσούλη Χριστίνα

Επιβλέπουσα: Χυζ Αλίνα, Καθηγήτρια, Διευθύντρια του ΠΜΣ «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική»

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Ατγάλεω 2022

UNIVERSITY OF WESTERN ATTICA
SCHOOL OF ADMINISTRATIVE, ECONOMIC AND SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF ACCOUNTING AND FINANCE
P.M.S. "PUBLIC FINANCE & POLICY"

Title of Thesis: "Investments in Green Development in the context of Corporate Social Responsibility.
Case Study: The Greek pharmaceutical industry."

Author's Name: Christina Batsouli

Supervisor: Hyz Alina, Professor, Director of the PMS "Public Finance and Policy"

Master Thesis submitted to the Department of Accounting & Finance of the University of West Attica
in partial fulfillment of the requirements for the degree of M.Sc. in Public Economics and Policy.

Piraeus, Greece, 2022

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Επενδύσεις στην Πράσινη Ανάπτυξη στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Μελέτη Περίπτωσης: Ο κλάδος της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας».

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 12.10.2022

A/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Αλίνα Χυζ	Καθηγήτρια Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
2	Βασίλειος Πανάγου	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3	Νικόλαος Στρόμπλος	Διευθυντής ΕΛ.ΣΤΑΤ.	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος/η Χριστίνα Μπατσούλη του Γεωργίου με αριθμό μητρώου 20030 φοιτητής/τρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Δημόσια Οικονομική και Πολιτική του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο/Η Δηλών/ούσα

Χριστίνα Μπατσούλη

Επενδύσεις στην Πράσινη Ανάπτυξη στα πλαίσια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Μελέτη Περίπτωσης: Ο κλάδος της ελληνικής φαρμακοβιομηχανίας

Περίληψη

Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πλέον εργαλεία για μια εταιρία, προκειμένου αυτή να είναι σε θέση να πείσει τα ενδιαφερόμενα μέρη τόσο μέσα όσο και έξω από τον οργανισμό, ότι η εταιρία είναι ένας υπεύθυνος οργανισμός, ικανός να συνεισφέρει στην ευημερία και την ανάπτυξη όλων των εμπλεκόμενων. Επιπλέον, παράλληλα με την εταιρική κοινωνική ευθύνη, οι δράσεις σχετικά με την βιώσιμη ανάπτυξη θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές για τις εταιρίες, καθώς η διατήρηση των φυσικών πόρων με στόχο να είναι αυτές διαθέσιμες και για τις επόμενες γενιές δεν αποτελεί πλέον μια ευχή ή μια ελπίδα, αλλά στόχο συγκεκριμένο και μετρήσιμο. Με αυτήν την έννοια, σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η ανάλυση των δράσεων ΕΚΕ των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα και η προσπάθεια σύνδεσής τους με τις επενδύσεις πράσινης ανάπτυξης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν αναλυτικά, προέκυψε ότι μόνο η μειοψηφία των φαρμακευτικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα παρουσιάζουν κάποια στοιχεία στους επίσημους διαδικτυακούς τους τόπους που να αναφέρονται είτε στις οικονομικές τους επιδόσεις, είτε στις δράσεις τους για την εταιρική κοινωνική ευθύνη και κατ' επέκταση και για την βιώσιμη ανάπτυξη. Από τις 59 εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον χώρο, μόνο οι 12 παρέχουν κάποιου είδους πληροφόρηση. Από τις 12 αυτές εταιρίες μόνο 5 δημοσιεύουν έστω τις τελευταίες ετήσιες οικονομικές τους εκθέσεις και μόνο 5 έχουν δημοσιοποιήσει τον Απολογισμό Βιώσιμης ανάπτυξης για κάποια από τα περασμένα έτη. Συμπερασματικά, πολλά πρέπει να γίνουν ώστε οι φαρμακευτικές εταιρίες στην Ελλάδα να αρχίσουν να επενδύουν περισσότερο στην πράσινη ανάπτυξη

Σημαντικοί Όροι: φαρμακευτικός κλάδος, βιώσιμη ανάπτυξη, εταιρική κοινωνική ευθύνη

Investments in Green Development in the context of Corporate Social Responsibility. Case Study: The Greek pharmaceutical industry

Abstract

The concept of corporate social responsibility is one of the most important tools for a company, in order for it to be able to convince stakeholders both inside and outside the organization, that the company is a responsible organization, capable of contributing to prosperity and the development of all stakeholders. In addition, along with corporate social responsibility, actions related to sustainable development are considered particularly important for companies, as the conservation of natural resources in order to make them available to future generations is no longer a wish or a hope, but an objective specific and measurable. In this sense, the purpose of this thesis was to analyze the CSR actions of pharmaceutical companies in Greece and to try to link them with green growth investments. According to the results of the research, as presented in detail, it appeared that only the minority of pharmaceutical companies operating in Greece present some data on their official websites that refer either to their financial performance or to their actions for the corporate social responsibility and consequently for sustainable development. Of the 59 companies operating in the field, only 12 provide some kind of information. Of these 12 companies, only 5 publish at least their latest annual financial reports and only 5 have published the Sustainable Development Report for some of the past years. In conclusion, much needs to be done for pharmaceutical companies in Greece to start investing more in green growth.

Keywords: pharmaceutical industry, sustainable development, corporate social responsibility

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και η σημασία της για τον φαρμακευτικό κλάδο.....	3
1.1. Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.....	3
1.2. Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στις φαρμακευτικές εταιρίες και στην φαρμακευτική αλυσίδα εφοδιασμού	8
1.3. Η σημασία της γνωστοποίησης των επιδόσεων ΕΚΕ.....	15
1.4. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και απόδοση	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το πλαίσιο των Περιβαλλοντικών και Κοινωνικών Παραγόντων και των Παραγόντων Διακυβέρνησης στον φαρμακευτικό κλάδο και η σύνδεσή του με τις πράσινες επενδύσεις και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	21
2.1. Η κλιματική αλλαγή ως αιτία ρύθμισης της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων	21
2.2. Ο ρόλος της τεχνολογίας στην πράσινη ανάπτυξη και την κυκλική οικονομία ..	23
2.3. Η πράσινη ανάπτυξη και η Πράσινη Σύνθεση στις φαρμακευτικές εταιρίες	24
2.4. Η σημασία του πλαισίου ESG. Ειδική αναφορά στις φαρμακευτικές εταιρίες ...	30
2.5 Η οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας στις φαρμακευτικές εταιρίες	34
2.6. Η επιρροή της ΕΚΕ και των ESG παραγόντων στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων	36
2.7 Ο αντίκτυπος των φαρμακευτικών προϊόντων στη βιώσιμη ανάπτυξη.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Μεθοδολογία έρευνας.....	42
3.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	42
3.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	42
3.3. Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Τα αποτελέσματα της έρευνας.....	45
4.1 Η εταιρία abbvie.....	45

4.1.1 Γενικά στοιχεία	45
4.1.2 Οικονομικές πληροφορίες και πληροφορίες ΕΚΕ της εταιρίας	45
4.2. Η εταιρία Astellas.....	47
4.2.1 Γενικά στοιχεία	47
4.2.2 Καινοτομίες της εταιρίας.....	48
4.2.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	48
4.3. Η εταιρία ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ	49
4.3.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	50
4.3.2 Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας.....	50
4.3.3 Στοιχεία ΕΚΕ εταιρίας	51
4.4. Η εταιρία LAVIPHARM	52
4.4.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	52
4.4.2 Οικονομικά στοιχεία για την εταιρία	52
4.4.3 Δράσεις ΕΚΕ της εταιρίας.....	54
4.5 Η εταιρία MEDOCHEMIE	55
4.5.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	55
4.5.2 Οικονομικές πληροφορίες	55
4.5.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	55
4.5.4 Περιβαλλοντική δράση.....	56
4.6 Η εταιρία MSD.....	56
4.6.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	56
4.6.2 Οικονομικά στοιχεία	57
4.6.3 Δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της εταιρίας για το περιβάλλον	58
4.7 Η εταιρία Pfizer	60
4.7.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	60
4.7.2 Οικονομικά στοιχεία	60
4.7.3 Στοιχεία εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και βιώσιμης ανάπτυξης.....	62

4.8 Η εταιρία Takeda.....	62
4.8.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	62
4.8.2 Οικονομικά στοιχεία	63
4.8.3 Στοιχεία ΕΚΕ	63
4.9. Η εταιρία UNI-PHARMA.....	65
4.9.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	65
4.9.2 Οικονομικά στοιχεία	66
4.9.3 Στοιχεία ΕΚΕ	66
4.10 Η εταιρία BIANEΞ.....	67
4.10.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	67
4.10.2 Οικονομικά στοιχεία	68
4.10.3 Στοιχεία ΕΚΕ και βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρίας	69
4.11. Η εταιρία DEMO.....	70
4.11.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	70
4.11.2 Οικονομικά στοιχεία.	71
4.11.3 Εταιρική κοινωνική ευθύνη.....	72
4.12 Η εταιρία Novartis.....	72
4.12.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία	72
4.12.2 Οικονομικά στοιχεία	72
4.12.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη με έμφαση στις περιβαλλοντικές δράσεις	74
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	78

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4.1. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ-ΛΙΛΛΥ για το 2012 και το 2020.....	51
Πίνακας 4.2. Δράσεις ΕΚΕ	52
Πίνακας 4.3. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας LAVIPHARM για το 2020 και το 2021, σε χιλιάδες ευρώ.....	53
Πίνακας 4.4. Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας για την περίοδο 2015- 2016.....	58
Πίνακας 4.5. Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας για την περίοδο 2017- 2018.....	58
Πίνακας 4.6. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας Pfizer για το 2016 και το 2017, σε ευρώ.....	61
Πίνακας 4.7. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας BIANEX για το 2019 και το 2020, σε ευρώ	68
Πίνακας 4.8. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας Novartis για το 2019 και το 2020, σε ευρώ	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελεί μια από τις σημαντικότερες έννοιες στα πλαίσια της χρηστής λειτουργίας των επιχειρήσεων, καθώς συνδέεται με όλες τις βασικές πτυχές αυτής της λειτουργίας, συμπεριλαμβανόμενης της κεντρικής στρατηγικής της επιχείρησης και την καλύτερη δυνατή χρησιμοποίηση των πόρων της και κυρίως, του σημαντικότερου όλων, του ανθρώπινου δυναμικού της, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η απόδοση της, σε όλους τους τομείς, τόσο τους οικονομικούς, όσο και τους μη οικονομικούς. Με αυτήν την έννοια, η ανάλυση της εταιρικής ευθύνης στο πλαίσιο ESG, στο οποίο θα γίνει αναφορά στην συνέχεια, αποτελεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον ερευνητικό θέμα.

Το θέμα στο οποίο η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει να επικεντρωθεί αναφέρεται ακριβώς στην εταιρική κοινωνική ευθύνη και τις δράσεις τις οποίες αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις και ειδικά αυτές του φαρμακευτικού κλάδου στην Ελλάδα. Αναφορικά με τις δράσεις, θα πρέπει να υπογραμμιστεί η επίδραση της ΕΚΕ στην επιλογή των λεγόμενων «πράσινων» επενδύσεων. Εξάλλου, το πλαίσιο των περιβαλλοντικών και κοινωνικών παραγόντων, μαζί με τους παράγοντες διακυβέρνησης (το λεγόμενο ESG πλαίσιο), το οποίο θα αναλυθεί διεξοδικά στην παρούσα διπλωματική εργασία, αποτελεί επίσης ένα σημαντικό θέμα το οποίο απασχολεί ολοένα και σε μεγαλύτερο βαθμό τις επιχειρήσεις παγκοσμίως και τις σχεδιαζόμενες επενδύσεις από αυτές.

Σκοπός της σχεδιαζόμενης διπλωματικής εργασίας είναι αφενός η κριτική ανάλυση του πλαισίου ESG μέσα στην λογική της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης με επικέντρωση στον φαρμακευτικό τομέα και σε δεύτερο επίπεδο, η ανάλυση των δράσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα, μέσα από την ανάλυση περιεχομένου στα κείμενα των εκθέσεων βιώσιμης ανάπτυξης και των ετήσιων οικονομικών εκθέσεων των εταιριών που δραστηριοποιούνται στον φαρμακευτικό κλάδο στην Ελλάδα.

Με αυτήν την έννοια, η παρούσα εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο γίνεται μια αναφορά στην έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και η

σημασία της για τον φαρμακευτικό κλάδο, καθώς αναλύεται η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στις φαρμακευτικές εταιρίες και στην φαρμακευτική αλυσίδα εφοδιασμού, ενώ δίνεται έμφαση στην σημασία της γνωστοποίησης των επιδόσεων ΕΚΕ και στην σύνδεση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης με την οικονομική απόδοση των εταιριών. Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει το πλαίσιο των Περιβαλλοντικών και Κοινωνικών Παραγόντων και των Παραγόντων Διακυβέρνησης στον φαρμακευτικό κλάδο και την σύνδεσή του με τις πράσινες επενδύσεις και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, καθώς αρχικά αναλύεται η κλιματική αλλαγή ως αιτία ρύθμισης της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και υπογραμμίζεται ο ρόλος της τεχνολογίας στην πράσινη ανάπτυξη και την κυκλική οικονομία. Το τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει το μεθοδολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έλαβε χώρα η έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο. Η εργασία κλείνει με την εξαγωγή των σημαντικότερων συμπερασμάτων που προέκυψαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και η σημασία της για τον φαρμακευτικό κλάδο

1.1. Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης

Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι δυνατόν να νοηθεί ως μια διαδικασία μέσω της οποίας οι διάφοροι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις είναι σε θέση να διαχειριστούν μία σειρά από θέματα που σχετίζονται με τρεις κεντρικές διαστάσεις. Οι διαστάσεις αυτές αναφέρονται στα περιβαλλοντικά θέματα που σχετίζονται με την λειτουργία των επιχειρήσεων, με τα οικονομικά θέματα και τέλος, τα κοινωνικά θέματα.

Οι Matten & Moon (2008) παρουσίασαν έναν ορισμό της ΕΚΕ σύμφωνα με τον οποίο, αυτή ορίζεται ως «πολιτικές και πρακτικές των εταιρειών που αντικατοπτρίζουν την επιχειρηματική ευθύνη για κάποιο από το ευρύτερο κοινωνικό καλό. Ωστόσο, η ακριβής εκδήλωση και η κατεύθυνση της ευθύνης εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της εταιρείας» (International Organization for Standardization, 2018)

Ενώ οι κυβερνήσεις είναι παραδοσιακά αποκλειστικά υπεύθυνες για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων, οι κοινωνίες χρειάζονται περισσότερο από όσα μπορούν να αντέξουν οικονομικά οι κυβερνήσεις. Από αυτή την άποψη, η επικέντρωση των ειδικών και της κοινωνίας μετατοπίζεται από τις κυβερνήσεις στον ρόλο των οικονομικών δραστηριοτήτων των ατόμων και των εταιρειών στην κοινωνία και εστιάζεται συγκεκριμένα στις επιχειρήσεις. Οι προοδευτικές εταιρείες επιδιώκουν να διαφοροποιηθούν από τις άλλες όσον αφορά τη δέσμευση τους και την προσοχή που δίνουν στην κοινωνική ευθύνη (Kansal et al., 2014).

Η εμφάνιση της έννοιας της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) στους οικονομικούς, επιστημονικούς και πολιτικούς κύκλους του κόσμου τις τελευταίες δεκαετίες μπορεί να αποδοθεί στο πιο σύνθετο επιχειρηματικό περιβάλλον, την

παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και την εμφάνιση πολυεθνικών εταιρειών, αλλά και στην τη ζήτηση για επιχειρηματική διαφάνεια, στις πολιτικές πιέσεις των κυβερνήσεων κυρίως εξαιτίας της εμφάνισης κοινωνικών και περιβαλλοντικών κρίσεων (Demirag, 2018).

Η έννοια της εταιρικής βιωσιμότητας αποτελεί πλέον στο σύγχρονο περιβάλλον μια ανάγκη για τις επιχειρήσεις και ειδικά για εκείνες τις επιχειρήσεις οι οποίες στοχεύουν στις παγκόσμιες αγορές και απευθύνονται στους πολίτες όλου του κόσμου. Η έννοια της κοινωνικής ευθύνης εξάλλου και η εφαρμογή μιας σειράς από δραστηριότητες που καλύπτουν την έννοια της ΕΚΕ είναι απαραίτητες σε αυτό το πλαίσιο. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι το ότι είναι απαραίτητη η ισορροπία ανάμεσα στην εφαρμογή κατάλληλων προτύπων ΕΚΕ και του παραδοσιακού στόχου των επιχειρήσεων, της μεγιστοποίησης των κερδών τους.

Όταν μια εταιρεία τηρεί τους κανόνες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της, μπορεί αυτά τα στοιχεία να τα αποκαλύψει για να ενημερώσει τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ο πιο διαδεδομένος και κατάλληλος τρόπος αποκάλυψης αυτών των πληροφοριών είναι μέσω της δημοσίευσης μιας ετήσιας έκθεσης βιωσιμότητας, μέσα στην οποία γίνεται αναλυτική αναφορά σε καθεμία από τις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που πραγματοποίησε η επιχείρηση για το εκάστοτε οικονομικό έτος. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι δεν είναι απαραίτητο να δημοσιεύεται τέτοια αναφορά μια φορά κάθε χρόνο καθώς υπάρχουν και περιπτώσεις που η δημοσίευση γίνεται σε μεγαλύτερες χρονικές περιόδους. Το βασικό στοιχείο είναι να υπάρχουν μέσα στις εκθέσεις αυτές όλες εκείνες οι σημαντικές μη χρηματοοικονομικές πληροφορίες που είναι απαραίτητες για την αξιολόγηση των δράσεων ΕΚΕ από τα ενδιαφερόμενα μέρη (Monciardini et al., 2020).

Η πρώτη θεωρητική προσέγγιση στην έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης έλαβε χώρα στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950. Από αυτήν την πρώτη προσέγγιση έγινε κατανοητό και ισχύει μέχρι και σήμερα το ότι η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων είναι συνυφασμένη με την έννοια της ηθικής διακυβέρνησης. Με την έννοια αυτή γίνεται στην ουσία προσπάθεια να περιγραφεί η ανάγκη, οι επιχειρήσεις να αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους στην κοινωνία και να αναλαμβάνουν στρατηγικές διαφύλαξης της τελευταίας από τις αρνητικές συνέπειες της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας. Γενικά, ο όρος εταιρική κοινωνική ευθύνη αναφέρεται στην εμφάνιση

ενός κινήματος που επιδιώκει να ενσωματώσει περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς παράγοντες στις εταιρικές επιχειρηματικές αποφάσεις, την επιχειρηματική στρατηγική και τη λογιστική, με στόχο να αυξήσει την κοινωνική και περιβαλλοντική απόδοση παράλληλα με την οικονομική, για την επιχειρηματική μονάδα, την κοινότητα και το περιβάλλον (Lindgreen & Swaen, 2010).

Η εταιρική Κοινωνική Ευθύνη εξάλλου, όπως έχει ήδη σημειωθεί και νωρίτερα στην παρούσα παράγραφο, αποτελείται ουσιαστικά από την στόχευση σε δράσεις με τρία ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία είναι η οικονομική διάσταση, η κοινωνική διάσταση και η διάσταση που σχετίζεται με το περιβάλλον. Σχετικά με την διάσταση που αναφέρεται στα οικονομικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή, όπως εξάλλου είναι ίσως αναμενόμενο, ενδιαφέρει περισσότερο τους μετόχους της εταιρίας ή του οργανισμού, καθώς αυτοί είναι τα άτομα που έχουν ταυτίσει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, τα συμφέροντά τους με την ευημερία της επιχείρησης. Έτσι, έννοιες όπως το περιθώριο μικτού ή καθαρού κέρδους και γενικότερα, η χρηματοοικονομική ευρωστία της επιχείρησης αποτελούν σε κάθε περίπτωση μέρος της οικονομικής διάστασης της ΕΚΕ και θα πρέπει να γίνεται αναφορά σε αυτές. (Taghian et al., 2015).

Επιπλέον, στο θέμα της κοινωνικής διάστασης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να γίνει αναφορά στην σημασία που έχει για τις τοπικές κοινωνίες η συμμετοχή της επιχείρησης σε αυτές, μέσα από δράσεις που τονώνουν τις σχέσεις της τελευταίας με την πρώτη. Τέτοιες δράσεις είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν την διοργάνωση διάφορων εθελοντικών δράσεων με στόχο την βελτίωση των όρων της καθημερινότητας των κατοίκων της περιοχής, αλλά και η συνειδητή στρατηγική επιλογή της επιχείρησης να προσλαμβάνει άτομα από τις τοπικές κοινωνίες ή να χρησιμοποιεί άλλους πόρους που παράγονται στην τοπική κοινωνία. Οι δράσεις ωστόσο, σε αυτό το πλαίσιο είναι δυνατόν να λαμβάνουν και άλλες μορφές όπως είναι για παράδειγμα η υιοθέτηση ηθικών προτύπων συμπεριφοράς εκ μέρους της επιχείρησής με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτά να είναι γνωστά στις τοπικές κοινωνίες, αλλά και η συνεργασία με τις τοπικές κυβερνήσεις. Σε κάθε περίπτωση όλα τα παραπάνω φαίνεται ότι δημιουργούν οφέλη που ξεπερνάν την απλή λογιστική έννοια των κερδών και οδηγούν στην καλλιέργεια μιας συγκεκριμένης και γενικότερα ωφέλιμης οργανωτικής καινοτομίας. (Revathy, 2012).

Οι δραστηριότητες κοινωνικής ευθύνης περιλαμβάνουν τη συμπερίληψη κοινωνικών απαιτήσεων στη διαδικασία παροχής του τελικού προϊόντος ή της υπηρεσίας, όπως η παραγωγή προϊόντων με χρήση φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών. Επιπλέον, η αλλαγή της μεθόδου διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού είναι μια άλλη δραστηριότητα και δράση σε αυτόν τον τομέα, όπως είναι για παράδειγμα, η ανάθεση της εξουσίας ή ενός τμήματός της, στους εργαζόμενους. Η επίτευξη υψηλότερων επιπέδων περιβαλλοντικής απόδοσης μέσω της ανακύκλωσης και της μείωσης της ρύπανσης είναι επίσης μία από τις δραστηριότητες και τα μέτρα που σχετίζονται με την εταιρική κοινωνική ευθύνη, η οποία, για παράδειγμα, μπορεί να θεωρηθεί αποφασιστικής σημασίας, για τη μείωση της περιβαλλοντικής ρύπανσης σε αυτό το πλαίσιο (Camilleri, 2017).

Έτσι, η ΕΚΕ περιλαμβάνει σε γενικές γραμμές, όλες εκείνες τις εθελοντικές οργανωτικές ενέργειες και πολιτικές που επιδιώκουν την κοινωνική ευημερία, πολύ πέρα από τα συμφέροντα των επιχειρήσεων και τις νομοθετικές απαιτήσεις. Δεδομένου ότι οι δραστηριότητες ΕΚΕ δεν είναι υποχρεωτικές για τη λειτουργία μιας εταιρείας, έχουν τεθεί πολλά ερωτήματα σχετικά με το εάν οι δαπανηρές δραστηριότητες ΕΚΕ συμβάλλουν στην απόδοση της επιχείρησης. Έτσι, υπάρχουν δύο αντίθετες απόψεις σχετικά με τη συσχέτιση μεταξύ της ΕΚΕ και της οικονομικής απόδοσης. Ως αρνητική γνώμη, υποστηρίζεται ότι η διοίκηση πρέπει να είναι προσεκτική στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις δραστηριότητες ΕΚΕ λόγω του συνεχούς κόστους των δραστηριοτήτων ΕΚΕ των επιχειρήσεων. Από την άλλη πλευρά, ως θετική γνώμη, υποστηρίζεται ότι η διοίκηση θα πρέπει να ενθαρρύνει τις δραστηριότητες ΕΚΕ των επιχειρήσεων επειδή μπορούν να ενισχύσουν την οικονομική απόδοση αυξάνοντας τον εταιρικό δυναμισμό (Petrenko et al., 2016). Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί η έρευνα των Sahinidis & Hyz (2018), οι οποίοι μελετώντας 175 ελληνικές εταιρίες στην Ελλάδα διαπίστωσαν ότι οι πιο δημοφιλείς δραστηριότητες ΕΚΕ σχετίζονται με το ανθρώπινο δυναμικό και οι λιγότερο ασκούμενες δραστηριότητες ήταν αυτές που σχετίζονται με την κοινωνία και το περιβάλλον.

Οι περισσότερες αμερικανικές ή ευρωπαϊκές μελέτες έχουν υποστηρίξει τη θετική γνώμη τεκμηριώνοντας τα αποτελέσματα μιας θετικής συσχέτισης μεταξύ των δραστηριοτήτων ΕΚΕ των επιχειρήσεων και της οικονομικής απόδοσης. Οι Cochran & Wood (1984) βελτίωσαν το ερευνητικό τους μοντέλο προσθέτοντας μεταβλητές

ελέγχου του κύκλου εργασιών και της ηλικίας των περιουσιακών στοιχείων και διαπίστωσαν ότι η ΕΚΕ συσχετίζεται θετικά με την οικονομική απόδοση.

Οι McGuire et al. (1988) πρότειναν ότι η ΕΚΕ όχι μόνο μπορεί να μειώσει τους κινδύνους των επιχειρήσεων, αλλά μπορεί επίσης να αυξήσει τη χρηματοοικονομική απόδοση που βασίζεται στη λογιστική απεικόνιση. Η Tsoutsoura (2004) ερεύνησε εταιρείες του δείκτη S&P 500 κατά την περίοδο 1996-2000 και πρότεινε ένα αποτέλεσμα σύμφωνο με εκείνα προηγούμενων μελετών, αναφέροντας ότι η ΕΚΕ συμβάλλει θετικά στη βελτίωση της οικονομικής απόδοσης. Οι Orlitzky et al. (2003), πραγματοποιώντας μετα-αναλύσεις, ανέφεραν ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της εταιρικής κοινωνικής απόδοσης και της οικονομικής απόδοσης. Αυτό σημαίνει ότι οι δραστηριότητες ΕΚΕ μιας οντότητας μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο στην απόδοσή της.

Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης συνδέεται και με την έννοια της επιχειρηματικής ηθικής και για τον λόγο αυτό, γίνεται μια σύντομη αναφορά και σε αυτήν την έννοια. Εξάλλου, από τα τέλη του 20ου αιώνα αν όχι και παλιότερα, υπάρχουν αναφορές για ανήθικες δραστηριότητες από μέλη των επιχειρήσεων σε πολλούς κλάδους. Μια έρευνα του 2010 έδειξε ότι το 48% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι ήταν ανήθικοι στην εργασία τους (Mathis & Jackson, 2010).

Μια άλλη έρευνα που έγινε στη Νότια Αφρική στον τομέα της πληροφορικής έδειξε ότι το 65% των ερωτηθέντων πίστευε ότι με την ηθική συμπεριφορά, μια εταιρεία μπορεί να αυξήσει το κέρδος της μακροπρόθεσμα (Charlesworth & Sewry, 2004). Τα παραδείγματα ανήθικης επιχειρηματικής συμπεριφοράς περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων, ψευδείς πληροφορίες, συνεργασία για χρήματα, άδικους διακανονισμούς, υψηλότερο περιθώριο κέρδους, περιγραφή προσφορών για μια συγκεκριμένη εταιρεία κ.λπ.. Η απάντηση για μια τέτοια συμπεριφορά ήταν η εφαρμογή μιας ηθικής επιχειρηματικής συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τους Crane & Matten (2010), η επιχειρηματική ηθική επικεντρώνεται στις «γκρίζες περιοχές» των επιχειρήσεων ή όπου οι αξίες βρίσκονται σε σύγκρουση. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους η επιχειρηματική ηθική είναι σημαντική. Είναι δυνατόν να αναφέρει κανείς τουλάχιστον τρεις από αυτούς. Τη δύναμη και την επιρροή μιας επιχείρησης στην κοινωνία, τη δυνατότητα της

επιχείρησης να προσφέρει σημαντική συνεισφορά στην κοινωνία (παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που θέλουν οι καταναλωτές, απασχόληση, πληρωμή φόρων και δράση ως κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη), και το γεγονός ότι οι επιχειρηματικές ατασθαλίες έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν τεράστια ζημιά σε άτομα, στην ευρύτερη κοινότητα και στο περιβάλλον.

Μια έρευνα σε σχεδόν 2.000 στελέχη του Χονγκ Κονγκ αποκάλυψε ότι περισσότερο από το 40% αυτών που δραστηριοποιούνται στην Κίνα είχαν αντιμετωπίσει απάτη (KPMG, 2015). Η κατάσταση στη φαρμακοβιομηχανία είναι ακόμη πιο σημαντικό να παρατηρηθεί. Το γεγονός ότι η φαρμακοβιομηχανία αποτελεί έναν κλάδο με σημαντικές αποδόσεις, δεν μπορεί να διαψευσθεί, τουλάχιστον στο χρηματιστήριο. Η πλειονότητα των κυβερνήσεων παρεμβαίνει στη φαρμακοβιομηχανία για να διασφαλίσει την ποιότητα, την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα του φαρμάκου ώστε να αποτρέψει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις περιπτώσεις ανήθικης συμπεριφοράς, καθώς αυτές θα έχουν τεράστιες επιπτώσεις στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Davidova et al., 2008).

1.2. Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στις φαρμακευτικές εταιρίες και στην φαρμακευτική αλυσίδα εφοδιασμού

Η φαρμακευτική αλυσίδα εφοδιασμού (pharmaceutical supply chain,PSC) αποτελεί σημαντικό μέρος του κόστους της υγειονομικής περίθαλψης και έχει μεγάλη ευθύνη να διασφαλίσει ότι το κατάλληλο φάρμακο επιτυγχάνει στους ασθενείς στον κατάλληλο χρόνο και βελτιώνει την κατάσταση τους με στόχο την εξάλειψη των ασθενειών και της ταλαιπωρίας. Εξάλλου, σύμφωνα με τους Narayana et al. (2014) οι ελλείψεις που πιθανώς εμφανίζονται στην εφοδιαστική αλυσίδα του φαρμάκου θα πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και αποτελεσματικά, καθώς εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης του προϊόντος, αυτές δεν οδηγούν μόνο σε χαμηλότερα κέρδη των φαρμακευτικών εταιριών, αλλά ταυτόχρονα είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε αυξημένους κινδύνους για την υγεία των ασθενών, οι οποίοι χρησιμοποιούν τα φάρμακα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Uthayakumar & Priyan (2013) υπογράμμισαν δυο καθοριστικά στοιχεία. Το πρώτο σχετίζεται με την εισοδηματική ανεπάρκεια

συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων που τους εμποδίζει από την πρόσβαση στα φάρμακα και το δεύτερο έχει να κάνει με την διάρκεια ζωής των φαρμάκων.

Εξάλλου, στην συνέχεια δίνεται έμφαση στην ανάλυση της σχέσης της φαρμακευτικής αλυσίδας εφοδιασμού και του γενικότερου επιπέδου δημόσιας υγείας και μελετάται ο ρόλος που ενδεχομένως είναι σε θέση να παίζει σε αυτό η εφαρμογή δράσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης εκ μέρους των φαρμακευτικών εταιριών. Έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες στη βιβλιογραφία της PSC με βάση μια περιβαλλοντική και οικονομική πτυχή της ΕΚΕ, ενώ στις δραστηριότητες της φιλανθρωπικής και κοινωνικής ευθύνης έχει δοθεί λιγότερη προσοχή (Viegas et al, 2019). Η συμβολή σε φιλανθρωπικές δραστηριότητες, όπως η δωρεά απαιτούμενων φαρμάκων σε υποβαθμισμένες περιοχές, θα μπορούσε να διερευνηθεί στα πλαίσια των ηθικών και εθελοντικών διαστάσεων της ΕΚΕ.

Οι δραστηριότητες ΕΚΕ, όπως και άλλες αποφάσεις διαχείρισης αποθεμάτων, δεν επηρεάζουν μόνο το κέρδος των μελών του κάθε καναλιού της εφοδιαστικής αλυσίδας, αλλά επηρεάζουν επίσης την κερδοφορία ολόκληρης της αλυσίδας. Τα μέρη και οι παράγοντες της PSC είναι ανεξάρτητες οικονομικές οντότητες που λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τις ατομικές προτιμήσεις τους. Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η επίδραση διαφόρων στρατηγικών και αποφάσεων που λαμβάνονται από κάθε φαρμακευτική εταιρία ξεχωριστά, είναι δυνατόν να επιδράσει σε ολόκληρη την εφοδιαστική αλυσίδα των φαρμάκων. Η έλλειψη συντονισμού, ειδικά στον τομέα της διαχείρισης αποθεμάτων, είναι μια σημαντική πρόκληση για την αλυσίδα και μπορεί να μειώσει την αποτελεσματικότητα και την κερδοφορία ολόκληρου του καναλιού και να οδηγήσει σε ανεπανόρθωτη βλάβη στην υγεία των ασθενών (Privett & Gonsalvez, 2014).

Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητο να συντονιστούν αυτά τα μέλη μεταξύ τους και να τους δοθούν κίνητρα ώστε να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση την κερδοφορία ολόκληρης της εφοδιαστικής. Διάφοροι μηχανισμοί συντονισμού σε αυτήν την κατεύθυνση εισάγονται στη σχετική βιβλιογραφία για τη βελτιστοποίηση του συνολικού κέρδους της εφοδιαστικής αλυσίδας και τη βελτίωση του συντονισμού των καναλιών της (Cachon, 2003).

Η φαρμακευτική αλυσίδα εφοδιασμού έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές από διάφορες απόψεις. Το πρωταρχικό ζήτημα είναι η ικανοποίηση της ζήτησης των ασθενών και η παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών στους ασθενείς, καθώς αυτή σχετίζεται με τη ζωή και την υγεία τους σε μεγάλο βαθμό. Λόγω των πιθανών αποτελεσμάτων για την υγεία, το κόστος έλλειψης θεωρείται πιο κρίσιμο από άλλα κόστη στην αλυσίδα αυτή. Αρκετοί ερευνητές μελέτησαν τη φαρμακευτική εφοδιαστική αλυσίδα λαμβάνοντας υπόψη τη διαχείριση αποθεμάτων, την αναπλήρωση προϊόντων, την προμήθεια, την αποθήκευση και την πολιτική διανομής από οικονομική άποψη για τη μείωση του κόστους και την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταπόκρισης.

Οι Lapierre & Ruiz (2007) παρείχαν μια νέα προσέγγιση για την υλικοτεχνική διαχείριση και τη διαχείριση αποθεμάτων του νοσοκομείου εστιάζοντας στη βελτίωση των υπηρεσιών και στο συντονισμό της εφοδιαστικής αλυσίδας. Οι Baboli et al. (2011) ερεύνησαν την πολιτική αναπλήρωσης στο «προς τα κάτω» τμήμα της αλυσίδας για να βελτιστοποιήσουν το κόστος της διαχείρισης αποθεμάτων και μεταφοράς και να εγγυηθούν το επίπεδο εξυπηρέτησης των πελατών. Οι Kelle et al. (2012) εισήγαγαν προσεγγίσεις λήψης αποφάσεων για σημεία αναδιάταξης και διαχείριση αποθεμάτων της αλυσίδας στο πλαίσιο της περιοδικής αναθεώρησης της πολιτικής απογραφής.

Οι Azzi et al. (2013) ερεύνησαν τις πολιτικές διαχείρισης και διανομής αποθεμάτων στην εφοδιαστική αλυσίδα της υγειονομικής περίθαλψης. Εξάλλου, στην έρευνα τους σχετικά με την αναζήτηση τρόπων βελτιστοποίησης της φαρμακευτικής αλυσίδας εφοδιασμού, οι Uthayakumar και Priyan (2013) πρότειναν την γενίκευση των αποφάσεων απογραφής σε όλα τα επίπεδα της αλυσίδας, ώστε να μειωθεί το κόστος και με αυτόν τον τρόπο να μην διαταραχτεί η ροή σε αυτήν, γεγονός καθοριστικό για την εξυπηρέτηση των πελατών. Παρόμοιες εξάλλου προσπάθειες έλαβαν χώρα και στην έρευνα των Saracoglu et al. (2014). Οι Saedi et al. (2016) ανέλυσαν το πρόβλημα ελέγχου του αποθέματος υγειονομικής περίθαλψης για να βελτιστοποιήσουν τα επίπεδα αποθεμάτων και τις πολιτικές παραγγελιών καθώς και να ελαχιστοποιήσουν το κόστος της εφοδιαστικής αλυσίδας, παρουσία διαφόρων διαταραχών εφοδιασμού.

Οι Weraikat et al. (2016) ερεύνησαν την αντίστροφη πορεία των logistics στην εφοδιαστική και παρουσίασαν διάφορους τρόπους για τον μετριασμό των φαρμακευτικών αποβλήτων. Οι Tat et al. (2020) εισήγαγαν μια πολιτική επαναγοράς

για τη συλλογή των πλεονάζοντων φαρμάκων προτού αυτά λήξουν, με στόχο να τα πουλήσουν στη δευτερογενή αγορά, προκειμένου να μειωθεί η φαρμακευτική σπατάλη και να αποτραπούν οι κυβερνητικές κυρώσεις. Εισήγαγαν επίσης έναν συνδυασμό συμβάσεων επαναγοράς και κινδύνου έλλειψης για τον συντονισμό της εφοδιαστικής αλυσίδας. Οι Marques et al. (2020) προσθέτουν μια ολοκληρωμένη επισκόπηση των εξελίξεων της σχετικής έρευνας σχετικά με τη διαχείριση αποθεμάτων και τις προκλήσεις υποστήριξης αποφάσεων στη φαρμακευτική βιομηχανία.

Καθώς το άλλο σημαντικό ζήτημα στη φαρμακευτική βιομηχανία είναι η αλλοίωση της ποιότητας των φαρμάκων και η σταθερή διάρκεια ζωής των προϊόντων, τα μέρη της εφοδιαστικής αλυσίδας που βρίσκονται σε μεγαλύτερη απόσταση από την παραγωγή (δηλαδή τα φαρμακεία και τα νοσοκομεία) παραγγέλνουν τεράστιους όγκους προϊόντων για να μετριάσουν τον κίνδυνο ελλείψεων και να εξασφαλίσουν την ικανοποίηση των ασθενών (Uthayakumar & Priyan, 2013). Μια τέτοια πολιτική παραγγελιών οδηγεί στον κίνδυνο υψηλού υπολείμματος και την πιθανότητα εμφάνισης του φαινομένου των ληγμένων φαρμάκων.

Η μη προσοχή στη συλλογή και τη σωστή απόρριψη των φαρμάκων που έχουν λήξει μπορεί να προκαλέσει σοβαρές περιβαλλοντικές συνέπειες, να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία εάν αυτά διανεμηθούν παράνομα και επίσης να επηρεάσει τη φήμη του προμηθευτή. Τέλος, ορισμένοι μελετητές διερεύνησαν τις περιβαλλοντικές ανησυχίες στην φαρμακευτική εφοδιαστική αλυσίδα εισάγοντας την έννοια της πράσινης εφοδιαστικής αλυσίδας για τη μείωση και τη σωστή διάθεση των αναπόφευκτων φαρμακευτικών αποβλήτων (Xie & Breen, 2012).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι με βάση την σχετική βιβλιογραφία, οι επιχειρήσεις που αποφασίζουν να εφαρμόσουν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη την αντιλαμβάνονται μέσα από δυο διαφορετικά πρίσματα. Το πρώτο από αυτά αντιλαμβάνεται περισσότερο την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως κάποια συγκεκριμένη επιχειρηματική στρατηγική ενώ με βάση το δεύτερο, η τελευταία γίνεται κατανοητή πρωτίστως ως μια ηθική ευθύνη των επιχειρήσεων ή των οργανισμών. Ο Resnik (2014) επισημαίνει ότι οι δράσεις κοινωνικής ευθύνης έχουν επιχειρηματικό νόημα επειδή σχετίζονται στενά με τη φήμη των εταιρειών.

Σε αυτή την προοπτική, η ΕΚΕ χρησιμοποιείται για τη διαχείριση διαφόρων ενδιαφερομένων, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την απόδοση των εταιρειών. Όπως είναι γνωστό από την σχετική βιβλιογραφία, τα ενδιαφερόμενα μέρη μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού περιλαμβάνουν σε γενικές γραμμές όλα εκείνα τα μέρη τα οποία σχετίζονται και αλληλοεπιδρούν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο με την επιχείρηση και σε κάθε περίπτωση, τα συμφέροντά τους συνδέονται με τα συμφέροντα της επιχείρησης. Εξάλλου, όπως αναφέρεται σχετικά και στην θεωρία της πρακτόρευσης, αυτή ακριβώς η σύνδεση των συμφερόντων είναι δυνατόν πολλές φορές να οδηγήσει και σε αποφάσεις κάποιων από τα ενδιαφερόμενα μέρη που δεν είναι προς το συμφέρον της επιχείρησης. Αυτό ακριβώς το πρόβλημα της πρακτόρευσης μαζί με άλλα παρεμφερή, σύμφωνα με τους Lins et al. (2017), είναι δυνατόν να αντιμετωπίσει η εφαρμογή δράσεων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

Εξάλλου, στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη με βάση το αντικείμενο των δράσεων αυτής. Με άλλα λόγια, η σχετική βιβλιογραφία διαχωρίζει την εσωτερική κοινωνική ευθύνη, η οποία αναφέρεται σε δράσεις που στοχεύουν σε βελτίωση των υφιστάμενων συνθηκών των εργαζόμενων της επιχείρησης και της εξωτερικής ΕΚΕ η οποία χαρακτηρίζεται από δράσεις που έχουν αντίκτυπο στους πελάτες και το γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί η επιχείρηση. Εξάλλου, σύμφωνα με την Idemudia (2009), αλλά και τον ο Kochhar (2014), η εξωτερική ΕΚΕ είναι αρκετά πιο σημαντική, καθώς το περιβάλλον αλληλοεπιδρά έντονα με την επιχείρηση. Η διανομή του εμβολίου COVID-19 για παράδειγμα, που αποτελεί ένα πολύ πρόσφατο γεγονός, σχετίζεται με την παγκόσμια κοινότητα (ομάδα εξωτερικών ενδιαφερομένων) πολύ ευρύτερα και σε μεγάλο βαθμό από τους υπαλλήλους των εταιρειών (εσωτερική ομάδα ενδιαφερομένων).

Από την άλλη πλευρά, σε σχέση με την αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έχει στην ουσία μια ηθική διάσταση για τις επιχειρήσεις, τονίζεται η προσέγγιση του Resnik (2014), σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί θα πρέπει να λαμβάνουν την ηθική διάσταση των δράσεων και των δραστηριοτήτων τους απέναντι στην κοινωνία, καθώς μέσα σε αυτήν πραγματοποιούν τις επιχειρηματικές τους δράσεις.

Οι ηθικές πρακτικές ΕΚΕ είναι ηθικά υποχρεωτικές και συνδέονται στενά με τις ευθύνες που έχουν οι εταιρείες με τα άτομα ή τις ομάδες στα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν ζημιά κατά τη διάρκεια της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας. Οι αρμοδιότητες αυτές υπερβαίνουν αυτές που ορίζονται στο νομοθετικό πλαίσιο. Παραδείγματα ηθικής ΕΚΕ είναι αλτρουιστικές ή φιλανθρωπικές πρακτικές ΕΚΕ που σχετίζονται με μια ωφελμιστική προοπτική—ισότητα, δικαιοσύνη και κοινωνική φροντίδα—χωρίς απαραίτητα να ωφελούν την οικονομική κατάσταση της εταιρείας (George, 1981).

Κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, η ΕΚΕ και η ευθύνη και η λογοδοσία μιας εταιρείας προς τους μετόχους της είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Η πανδημία COVID-19 αντιπροσωπεύει ένα από τα πιο επιδραστικά σοκ παγκοσμίως. Σύμφωνα με την άποψη του Haessler (2020), τόσο σημαντικές κρίσεις όπως η πανδημία, οδηγούν τις επιχειρήσεις σε πιθανές σκέψεις υιοθέτησης μέτρων τα οποία δεν είναι στην κατεύθυνση της εφαρμογής μιας καλά σχεδιασμένης πρακτικής Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Το βασικό επιχείρημα πίσω από αυτήν την προσέγγιση είναι το ότι η κατάσταση κρίσης είναι μια άμεσα αντιμετωπίσιμη κατάσταση στην οποία θα πρέπει να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα άσχετα αν κάποια από αυτά δεν σχετίζονται με την ΕΚΕ του οργανισμού. Ωστόσο θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή ώστε αυτά τα μέτρα να μην βλάψουν ή μειώσουν τα μακροπρόθεσμα οφέλη της ΕΚΕ της επιχείρησης ή του οργανισμού. Το πιο σημαντικό ωστόσο είναι ότι αυτό είναι αντίθετο με την ηθική ευθύνη που έχουν οι εταιρείες.

Έτσι, με βάση τις επιταγές της θεωρίας ΕΚΕ, σε αυτή τη παράγραφο, σημειώνεται ότι οι εταιρείες, ειδικά οι κατασκευαστές εμβολίων, θα πρέπει να υποστηρίζουν την κοινωνία και τους ζωτικούς της ενδιαφερόμενους κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Σε αυτό το πλαίσιο, τόσο οι Mahmud et al. (2020), όσο και οι García-Sánchez et al. (2020) ασχολήθηκαν με το ειδικό καθεστώς της πανδημίας και τον τρόπο με τον οποίο αυτό επέδρασε στην εφαρμογή της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης των εταιριών στις ΗΠΑ και στην Ισπανία αντίστοιχα.

Εξάλλου, όπως έχει ήδη σημειωθεί και σε προηγούμενο σημείο του παρόντος κεφαλαίου, ειδικά για τις φαρμακευτικές εταιρείες, η πιστή και ξεκάθαρη εφαρμογή δράσεων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης είναι σημαντική γιατί συνδέεται με το επίπεδο (διατήρησης της) υγείας πολλών ατόμων. Ο Hurst (2017) χρησιμοποίησε την

Οικουμενική Διακήρυξη για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (UDBHR) του Εκπαιδευτικού, Επιστημονικού και Πολιτιστικού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών το 2005 για να θεμελιώσει το σκεπτικό σχετικά με τις κοινωνικές ευθύνες των φαρμακευτικών εταιρειών. Το βάρος της ανάλυσης του εν λόγω ερευνητή έπεσε στο άρθρο 14 της συγκεκριμένης διακήρυξης, το οποίο αναφέρεται με συγκεκριμένο τρόπο στην σύνδεση της κοινωνικής ευθύνης των οργανισμών εκείνων που δραστηριοποιούνται στον χώρο της υγείας με την υγεία των πολιτών. Εξάλλου, το συγκεκριμένο άρθρο εκφράζει με τρόπο σαφή την ανάγκη για αποδοχή της ηθικής ευθύνης των εταιριών που δραστηριοποιούνται στον χώρο της υγείας και δίνει έμφαση στην διαδικασία της τιμολόγησης των φαρμάκων και του σχετικού τρόπου με τον οποίο διασφαλίζεται η πρόσβαση των ανθρώπων σε αυτά τα φάρμακα.

Σε αυτό το πλαίσιο η έρευνα του Martínez-Palomo (2015) καταλήγει ότι η ηθική ευθύνη μιας φαρμακευτικής εταιρίας που ασχολείται με την παραγωγή νέων φαρμάκων θα πρέπει να λαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα και να διασφαλίζει συγκεκριμένα θέματα που σχετίζονται με πέντε κορυφαία ζητήματα. Τα ζητήματα αυτά έχουν να κάνουν αρχικά με το καίριο θέμα της τιμολόγησης των φαρμάκων, το οποίο ίσως είναι και το σημαντικότερο από όλα, με την διαχείριση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, την έμφαση που θα πρέπει να δίνεται σε δράσεις E&A, στις σωστές οδηγίες χρήσης των φαρμάκων και στις δράσεις συνεργασίας και σύμπραξης μεταξύ των δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ώστε να επιτυγχάνεται η άρτια διανομή των φαρμάκων στα άτομα που τα έχουν ανάγκη.

Η διαφοροποίηση των τιμών είναι μια πολλά υποσχόμενη προσέγγιση για την πρόσβαση στα φάρμακα. Σε ένα τέτοιο σχήμα, οι χώρες υψηλού εισοδήματος (HIC) θα πλήρωναν περισσότερα για φάρμακα, ενώ οι φτωχότερες χώρες θα πλήρωναν μόνο το κόστος παραγωγής και όχι το κόστος έρευνας και ανάπτυξης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Droppert και Bennett (2015) μελέτησαν τα κίνητρα εκείνων των φαρμακευτικών εταιρειών που εφαρμόζουν συγκεκριμένες πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι εταιρίες αυτές αναλαμβάνουν τέτοιες δράσεις με κίνητρα οφέλους για τη φήμη, για την ικανοποίηση των εργαζομένων, τις υψηλότερες κατατάξεις σε διάφορους δείκτες βιωσιμότητας, για να διευκολυνθεί η είσοδος τους σε νέες αγορές, για να εξασφαλίσουν καλύτερες μακροπρόθεσμες οικονομικές αποδόσεις και βελτιωμένη υγεία του πληθυσμού.

Μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι οι δραστηριότητες ΕΚΕ δεν αφορούν μόνο τις υποχρεώσεις των εταιριών, αλλά ότι τέτοιες δραστηριότητες σχετίζονται θετικά με την πραγματική οικονομική απόδοση τους. Αυτό εξάλλου έδειξαν τα αποτελέσματα της έρευνας των Min et al. (2017). Από την άλλη πλευρά, οι Bluestone et al. (2002) στην έρευνά τους υποστηρίζουν ότι πολλές φαρμακευτικές εταιρίες στην ουσία πιέζονται από διεθνείς οργανισμούς, όπως είναι για παράδειγμα η UNESCO, να υιοθετήσουν πρακτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, χωρίς οι ίδιες οι εταιρίες να έχουν πρόθεση να συνεισφέρουν σε αυτήν την κατεύθυνση. Από την άλλη πλευρά ωστόσο, ορισμένες μελέτες αποδίδουν εύσημα στις φιλανθρωπικές δραστηριότητες των φαρμακευτικών εταιρειών, όπως για παράδειγμα η εταιρία Merck το 1987 και η εταιρία Novartis πιο πρόσφατα, που δωρίζουν φάρμακα για διάφορες σοβαρές αρρώστιες που συναντώνται κυρίως σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπως σημειώνουν οι Gruskin & Raad (2010).

1.3. Η σημασία της γνωστοποίησης των επιδόσεων ΕΚΕ

Οι επενδυτές υιοθετούν ολοένα και περισσότερο τη γνωστοποίηση των επιδόσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) για να καθορίσουν κρίσεις εταιρικής αποτίμησης για να μειώσουν τις επενδυτικές αβεβαιότητες. Οι δημοσιευμένες από την εταιρία πληροφορίες σχετικά με τις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που αυτή υιοθετεί και εφαρμόζει αποτελούν σε κάθε περίπτωση στοιχεία τα οποία είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την διαχείριση και την στάθμιση των κινδύνων που συνεπάγεται η επένδυση από τους ενδιαφερόμενους στην εταιρία. Έτσι, όπως σημειώνουν και οι Chen et al. (2020) υπάρχουν ενδείξεις στην σχετική βιβλιογραφία, σύμφωνα με τις οποίες η γνωστοποίηση των επιδόσεων της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης συνδέονται με χαμηλότερο κόστος απόκτησης κεφαλαίου για τις εταιρίες και συνεπώς οδηγούν με έμμεσο, αλλά και με άμεσο τρόπο, όπως αυτός που περιεγράφηκε προηγουμένως, στην βελτίωση της οικονομικής απόδοσης των εταιριών που εφαρμόζουν πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Με αυτήν την έννοια, υπάρχει σαφής σύνδεση της τελευταίας με την μείωση των λειτουργικών κινδύνων των εταιριών και άρα εν τέλει, με την αύξηση της συνολικής αξίας των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

Κατά συνέπεια, οι εταιρείες με μεγαλύτερη προθυμία να ακολουθήσουν περιβαλλοντικές πολιτικές αντιμετωπίζουν λιγότερους οικονομικούς περιορισμούς και αυξάνουν τη λειτουργική αποτελεσματικότητα, γεγονός που οδηγεί σε μειωμένο κόστος χρηματοδότησης. Ομοίως, οι εταιρείες με καλή κοινωνική απόδοση μειώνουν τους συνολικούς, συστηματικούς και μη συστηματικούς κινδύνους και το κόστος χρηματοδότησης μειώνεται επίσης σημαντικά (Chollet & Sandwidi, 2018).

Στο σημείο αυτό ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι ειδικά οι φαρμακευτικές εταιρίες και οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται στην δημιουργία νέων φαρμάκων, εξαιτίας αυτής της ειδικής κατάστασής τους πολλές φορές λαμβάνουν αρνητικά σχόλια σχετικά με την υιοθέτηση περιβαλλοντικά βιώσιμων πρακτικών και ως εκ τούτου, σε σχέση με αυτά που προηγήθηκαν, οδηγούνται εν τέλει, σε λύσεις λιγότερο κοστοβόρες σε σχέση με εταιρίες άλλων κλάδων που ενδεχομένως είναι πιο εύκολο να προχωρήσουν σε σημαντικές; Γνωστοποιήσεις ΕΚΕ και άρα να επωφεληθούν από το μειωμένο κόστος απόκτησης κεφαλαίου που αυτές συνεπάγονται. Οι προτιμήσεις των επενδυτών στην απόδοση της ΕΚΕ για τη μείωση της ασυμμετρίας πληροφοριών για τη λήψη αποφάσεων, επηρεάζουν επίσης σημαντικά το κόστος των ιδίων κεφαλαίων (Bui et al., 2020).

Παρά το γεγονός ότι οι εταιρείες με υψηλή περιβαλλοντική αβεβαιότητα αποκαλύπτουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με λειτουργικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες, οι περιβαλλοντικοί κανονισμοί αυξάνουν τους εταιρικούς συστηματικούς κινδύνους που επηρεάζουν τις αποφάσεις των επενδυτών (Pham et al., 2020). Οι γνωστοποιήσεις ΕΚΕ όχι μόνο παρέχουν περισσότερες πληροφορίες για το κόστος και τις υποχρεώσεις του εταιρικού περιβάλλοντος, αλλά μειώνουν επίσης τις αβεβαιότητες σχετικά με την απόδοση της εταιρικής βιωσιμότητας. Ιδιαίτερα, οι ευαίσθητες στο περιβάλλον βιομηχανίες επωφελούνται από το αποτέλεσμα μετριασμού του κινδύνου μέσω της απόδοσης ΕΚΕ όπου οι επενδυτές αντιλαμβάνονται χαμηλότερους επενδυτικούς κινδύνους με αποτέλεσμα χαμηλότερο κόστος ιδίων κεφαλαίων (Hmaittane et al., 2019).

Οι βιομηχανίες που είναι ευαίσθητες στο περιβάλλον ενδέχεται να αποκαλύπτουν περισσότερες πληροφορίες και επενδύσεις που σχετίζονται με τη βιωσιμότητα, ενσωματώνοντας έτσι την αποτίμηση των επενδυτών για χαμηλότερο κόστος ιδίων κεφαλαίων. Γνωστοποιήσεις απόδοσης ΕΚΕ για βιομηχανίες ευαίσθητες

στο περιβάλλον που εστιάζουν στους περιβαλλοντικούς κανονισμούς, παρέχουν στοιχεία για σημαντικές προσδοκίες των επενδυτών σχετικά με την απόδοση βιωσιμότητας με χαμηλότερο κόστος ιδίων κεφαλαίων (Pham et al., 2020).

Όπως σημειώθηκε και προηγουμένως, οι φαρμακευτικές εταιρίες δυσκολεύονται να υιοθετήσουν πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης σχετικά με το περιβάλλον κυρίως εξαιτίας της φύσης των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό είναι συνυφασμένες με υψηλούς ρύπους. Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με τους Mores et al., (2018), οι προσπάθειες των φαρμακευτικών εταιριών είναι κατά βάση προσανατολισμένες σε άλλες δραστηριότητες, όπως είναι για παράδειγμα αυτή που σχετίζεται με την παράδοση και την διανομή φαρμάκων σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπως έχει ήδη σημειωθεί στην προηγούμενη παράγραφο, είτε στην χρησιμοποίηση υλικών που δεν είναι επιβλαβή για το περιβάλλον, τουλάχιστον στις δευτερεύουσες διαδικασίες.

Τέλος, σε σχέση με την προσπάθεια των εταιριών να μειώσουν το κόστος απόκτησης νέων κεφαλαίων, θα πρέπει να γίνει αναφορά και στην συμβολή του Merton (1987), ο οποίος σημειώνει ότι είναι σημαντικό να υπάρχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι επενδυτές, στους οποίους γνωστοποιούνται τα αποτελέσματα των πορισμάτων βιώσιμης ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, οι επενδυτές βλέπουν θετικά τη γνωστοποίηση απόδοσης ΕΚΕ για να δημιουργήσουν ευνοϊκές κρίσεις αποτίμησης μέσω επηρεασμού (Gillan et al., 2021).

1.4. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και απόδοση

Η αξιολόγηση της απόδοσης είναι μία από τις προσεγγίσεις που χρησιμοποιείται πάντα για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με οικονομικές μονάδες και για επενδύσεις. Σύμφωνα με τους Effati et al. (2007), προκειμένου να λάβει χώρα η αξιολόγηση της απόδοσης των επιχειρήσεων θα πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη πληροφόρηση σχετικά με μια σειρά από μέτρα και κριτήρια. Σε αυτήν την περίπτωση, η αξιολόγηση της απόδοσης, ενώ προσβλέπει στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, μπορεί επίσης να ασχοληθεί και με δράσεις που προηγούνται αυτής της εκπλήρωσης των στόχων,

προκειμένου να προσδιοριστούν και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για τη διόρθωση των επιπλοκών και των αστοχιών που ενδεχομένως να παρατηρούνται.

Προκειμένου να αξιολογηθεί σωστά και ολοκληρωτικά μια επιχείρηση θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε όλες τις πτυχές της. Με αυτήν την έννοια και υπό το διαρκές πρίσμα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, έμφαση θα πρέπει να δίνεται και στην έννοια της κοινωνικής απόδοσης. Σύμφωνα με τους Graafland & Eijffinger (2004), η γνώση στοιχείων από τα οποία μπορεί να προκύψει η κοινωνική απόδοση ενός οργανισμού ή μιας επιχείρησης είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς σε αυτήν την περίπτωση, υπάρχει η δυνατότητα να προκύψει μια περισσότερο ολιστική αντίληψη για την συνολικά απόδοση της εν λόγω επιχείρησης ή του οργανισμού.

Ο σχεδιασμός ενός προγράμματος αλλαγής και η εφαρμογή του είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να προχωρήσει μια επιχείρηση ή ένας οργανισμός σε μια καλύτερη κατάσταση. Υπό αυτό το πρίσμα, εισάγεται στην συνέχεια η έννοια του οργανωτικού μετασχηματισμού, ως μια διαδικασία, η οποία αποσκοπεί στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο λαμβάνουν χώρα οι δράσεις μιας επιχείρησης. Εξάλλου, για να συμβεί αυτό προϋποθέτει μια αλλαγή στην αντίληψη των υπεύθυνων του οργανισμού ή της επιχείρησης. Επιπλέον, προκειμένου αυτή η νέα αντίληψη να γίνει δυνατόν να μεταφερθεί στους υπαλλήλους της εταιρίας, θα πρέπει να λάβουν χώρα εκπαιδευτικές διαδικασίες με πρωτοβουλία των διευθυντικών στελεχών της εταιρίας, ώστε να γίνει εφικτό να υιοθετηθούν οι νέες αντιλήψεις από όλους τους εμπλεκόμενους με στόχο την εφαρμογή στην πράξη της νέας αυτής αντίληψης.

Μιλώντας περισσότερο ειδικά και προσανατολισμένοι στην ανάγκη εφαρμογής αυτού του οργανωτικού μετασχηματισμού, ώστε να είναι σε θέση η επιχείρηση ή ο οργανισμός να αποδεχτεί μια πραγματικότητα στην οποία περιλαμβάνεται η εφαρμογή δράσεων και πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, θα πρέπει να σημειώσει κανείς ότι αυτή η μετάβαση δεν φαίνεται να είναι χωρίς κόστος. Αυτό εξάλλου υπονοήθηκε και στην προηγούμενη ακριβώς παράγραφο, όπου έγινε αναφορά στην ανάγκη εφαρμογής εκπαιδευτικών δράσεων των υπαλλήλων, οι οποίες προφανώς και περιέχουν μια μορφή κόστους, το οποίο συνδέεται τόσο με τις εργατοώρες εκπαίδευσης που απαιτούνται, όσο και με την πιθανή αποζημίωση των εκπαιδευτών οι οποίοι ενδεχομένως να είναι εξωτερικοί συνεργάτες της επιχείρησης. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Faller (2018), αυτό το κόστος φαίνεται να είναι βραχυπρόθεσμο μόνο, καθώς

μακροπρόθεσμα, τα οφέλη από την υιοθέτηση πρακτικών που τονώνουν τις δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης της εταιρίας είναι σημαντικότερα και θα πρέπει, υπό αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση για την πραγμάτωση της οργανωτικής αλλαγής με στόχο την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών να γίνεται αποδεκτή ως μια μορφή επένδυσης για την βιώσιμη ανάπτυξη της εταιρίας, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τόνωση του ανταγωνιστικού της πλεονεκτήματος.

Αυτή ακριβώς η διάκριση ανάμεσα στα βραχυπρόθεσμα οφέλη (με την έννοια κυρίως της αποφυγής του βραχυπρόθεσμου κόστους εκπαίδευσης, όπως αυτό αναλύθηκε στην προηγούμενη παράγραφο) και στο μακροπρόθεσμο όραμα που περιλαμβάνει την επένδυση σε αυτού του είδους την οργανωτική αλλαγή, είναι η διαφορά σύμφωνα με τους Garel & Petit-Romec (2020) ανάμεσα στους εμπνευσμένους ηγέτες και σε αυτούς που δεν είναι σε θέση να εμπνεύσουν τους εργαζόμενους με το μακροπρόθεσμο όραμά τους.

Σε αυτό το πλαίσιο εξάλλου, παρουσιάζονται με συντομία τα ευρήματα δυο σημαντικών σχετικών ερευνών. Η πρώτη έλαβε χώρα από τους Bassen et al. (2006) και τα αποτελέσματά της τόνωσαν τα συμπεράσματα που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, καθώς οι εν λόγω ερευνητές έδειξαν την θετική σχέση ανάμεσα στην εταιρική κοινωνική ευθύνη και την οικονομική απόδοση των εταιριών που την εφαρμόζουν. Έτσι δείχνεται για μια ακόμη φορά ότι τα μακροπρόθεσμα οφέλη από την οργανωτική αλλαγή που οδηγεί σε εφαρμογή δράσεων και πρακτικών ΕΚΕ είναι προς το (οικονομικό) συμφέρον των εταιριών. Έμμεσα, προς αυτήν την κατεύθυνση κινείται και η δεύτερη έρευνα, αυτή των Kongerlou & Anwar (2010), οι οποίοι συνέδεσαν την εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ από τις εταιρίες με την οργανωτική δέσμευση των υπαλλήλων τους, η οποία οδηγεί με την σειρά της σε βελτιωμένη οικονομική απόδοση.

Τέλος, στο πλαίσιο εφαρμογών πρακτικών ΕΚΕ στον χώρο των φαρμακοβιομηχανιών, θα πρέπει να γίνει αναφορά και στην έρευνα των Cheah et al. (2007), οι οποίοι μελέτησαν τις συνέπειες αποφάσεων φαρμακευτικών εταιριών στις ΗΠΑ και την Αγγλία να ανακαλέσουν συγκεκριμένα φαρμακευτικά προϊόντα που βρέθηκαν με κάποιο τρόπο, ελαττωματικά. Η ανάλυσή τους αποκάλυψε ότι ενώ οι επενδυτές του Ηνωμένου Βασιλείου επιβράβευαν τις ανακλήσεις προϊόντων από εταιρείες που συνήθως δεν ήταν ενεργές ως προς την ΕΚΕ, οι επενδυτές των ΗΠΑ

«τιμώρησαν» με υψηλότερο κόστος κεφαλαίου τις εταιρείες που δεν δραστηριοποιούνταν στην ΕΚΕ και πραγματοποίησαν ανακλήσεις. Τέτοιες διαφορές μπορεί να είναι αξιολογώτερες για τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται και στις δύο χώρες, αν και υποδηλώνουν την σημασία της ΕΚΕ στο πλαίσιο μιας εύρυθμης λειτουργίας των σύγχρονων επιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Το πλαίσιο των Περιβαλλοντικών και Κοινωνικών Παραγόντων και των Παραγόντων Διακυβέρνησης στον φαρμακευτικό κλάδο και η σύνδεσή του με τις πράσινες επενδύσεις και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

2.1. Η κλιματική αλλαγή ως αιτία ρύθμισης της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων

Τα ακραία περιβαλλοντικά συμβάντα συχνά επιφέρουν συνεχείς και σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία και την οικονομία. Μελετώντας την περίπτωση της Κίνας, της οποίας την οικονομική σημαντικότητα για το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα δεν χρειάζεται να τονίσουμε ιδιαίτερα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι για πρώτη φορά που στην σχετική βιβλιογραφία σημειώθηκαν ενδείξεις περιβαλλοντικής ανησυχίας, τουλάχιστον σε γενικό επίπεδο ήταν το 2011. Το έτος αυτό έλαβε χώρα στις περισσότερες περιοχές της τεράστιας αυτής χώρας το φαινόμενο μιας πυκνής αιθαλομίχλης, το οποίο, σύμφωνα με τους Dong et al. (2021) οδήγησε για πρώτη φορά στην συνειδητοποίηση ότι το περιβάλλον και η υπάρχουσα κατάστασή του δεν είναι δεδομένο και είναι δυνατόν, εξαιτίας της ανθρώπινης παρέμβασης και της αλόγιστης χρήσης πόρων με τρόπο που το επιβαρύνουν να επιφέρουν αρνητικά αποτελέσματα, όχι μόνο σε επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και σε επίπεδο οικονομικής απόδοσης των κινέζικων επιχειρήσεων.

Μετά από αυτό το γεγονός που θεωρείται ότι είναι στην ουσία η απαρχή της κινεζικής συνειδητοποίησης για την ανάγκη και την χρησιμότητα εφαρμογής μέτρων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, όπως σημειώνουν οι Liao et al. (2021), καθώς η περιβαλλοντική ρύπανση άρχισαν να λαμβάνει την μορφή αύξησης του κόστους των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Κίνα. Αυτή η συνειδητοποίηση εξάλλου σχετικά με το κόστος της ρύπανσης πραγματοποιήθηκε παράλληλα με τις δημόσιες πιέσεις προς τις επιχειρήσεις να αλλάξουν τις πρακτικές τους, όπως σημειώνουν οι Alam et al. (2019).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι όπως αναφέρει και ο Wilms (1982), οι ρυθμίσεις του τρόπου με τον οποίο λαμβάνει χώρα η επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελούν στην πραγματικότητα μια σκληρή ρύθμιση και με αυτήν την έννοια, όπως συμπληρώνουν οι Chuah et al. (2020), οι επιχειρήσεις προσπαθούν να κερδίσουν όσα περισσότερα μπορούν από αυτές τις ρυθμίσεις. Η παραπάνω φράση στην ουσία αναφέρεται στις δυσκολίες με τις οποίες οι επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες κατά την προσπάθειά τους να εφαρμόσουν τις περιβαλλοντικές ρυθμίσεις. Οι δυσκολίες αυτές είναι δυνατόν να χωριστούν σε δυο μεγάλες κατηγορίες.

Στην πρώτη έχει ήδη γίνει αναφορά και νωρίτερα και αναφέρεται στο βραχυπρόθεσμο κόστος που χρειάζεται να καταβληθεί προκειμένου οι εταιρίες να αλλάξουν την παραγωγική τους δραστηριότητα και το δεύτερο έχει να κάνει με τις εξωτερικότητες που συναντώνται στο θέμα της περιβαλλοντικής ρύθμισης από την επιχειρηματική δράση, με την έννοια ότι μόνο αν όλες οι εταιρίες λάβουν μέτρα κατά της περιβαλλοντικής ρύπανσης, θα είναι δυνατή η άντληση συγκεκριμένων ωφελειών από αυτήν την αλλαγή.

Μια σημαντική μερίδα της σχετικής βιβλιογραφίας έχει επικεντρωθεί στην εξέταση των επιπτώσεων των περιβαλλοντικών κανονισμών στη λήψη εταιρικών αποφάσεων και βασίστηκε σε θεωρίες που στοχεύουν σε τρεις πτυχές της περιβαλλοντικής οικονομίας: Την υπόθεση της δαπανηρής ρύθμισης των Boyd & McClelland (1999), την υπόθεση του καταφυγίου ρύπανσης των Shadbegian & Gray (2005) και την υπόθεση Porter των Porter & Linde (1995).

Ταυτόχρονα, εκτός από τους σκληρούς περιβαλλοντικούς κανονισμούς, οι εταιρείες θα πρέπει να αντιμετωπίσουν επίσης ορισμένους ήπιους κανονισμούς, μεταξύ των οποίων ο σημαντικότερος είναι η δημόσια περιβαλλοντική ανησυχία (public environmental concern, PEC). Αυτού του είδους οι περιορισμοί εξάλλου, όπως αναφέρουν αναλυτικά στην έρευνα τους οι Thaler & Sunstein (2003) έχουν το χαρακτηριστικό να βελτιώνουν τα πλεονεκτήματα για τις εταιρίες όταν αυτές αποφασίζουν να συμμορφωθούν με τις υποδείξεις και τις επιταγές της προστασίας του περιβάλλοντος και να μην αυξάνουν ταυτόχρονα, τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από την πιθανή απόφασή τους να μην συμμορφωθούν με τις παραπάνω επιταγές.

Με αυτήν την έννοια, η δημόσια περιβαλλοντική ανησυχία δεν συνοδεύει συνήθως αυξημένο κόστος για τις εταιρίες που δεν συμμορφώνονται με αυτήν, αλλά αντίθετα, όπως σημειώνουν οι Sueyoshi & Wang (2014), λαμβάνοντας υπόψη της σοβαρά οι εταιρίες ενδέχεται να προτιμηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό από «πράσινους» επενδυτές, οι οποίοι δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο κοινωνικό και περιβαλλοντικό αποτύπωμα των εταιριών που αποφασίζουν να επενδύσουν. Έτσι με αυτήν την έννοια, το να λάβει υπόψη της σοβαρά μια εταιρία τις εκκλήσεις της κοινωνίας για πράσινες παραγωγικές διαδικασίες φαίνεται να επιδρά με θετικό τρόπο στην οικονομική της απόδοση μέσα από την τόνωση των επενδύσεων σε αυτήν την εταιρία, ως άμεση συνέπεια της νέας περιβαλλοντικής της πολιτικής. Ως εκ τούτου, η PEC βαραίνει ολόένα και περισσότερο τη λήψη εταιρικών αποφάσεων (Zhang et al., 2019), καθώς πολλές θεωρητικές μελέτες δείχνουν ότι το PEC επηρεάζει σημαντικά τις εταιρικές λειτουργίες και την διαχείριση (Wu et al., 2020).

2.2. Ο ρόλος της τεχνολογίας στην πράσινη ανάπτυξη και την κυκλική οικονομία

Την τελευταία δεκαετία, οι εταιρείες έγιναν μάρτυρες του μετασχηματισμού των βασικών τους δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού και της ανάπτυξης προϊόντων, των προμηθειών διαχείρισης της αλυσίδας εφοδιασμού και του μάρκετινγκ. Οι αλλαγές αυτές που οδηγήθηκαν από την ανάγκη για πράσινη ανάπτυξη, εκμεταλλεύτηκαν στον μέγιστο βαθμό τις πολλές και σημαντικές εξελίξεις στο πλαίσιο της τεχνολογίας και με αυτήν την έννοια έχουν ονομαστεί ως Industry 4.0. Όπως εξάλλου σημειώνουν μεταξύ άλλων και οι de Sousa Jabbour et al. (2018), αυτές οι εξελίξεις στην τεχνολογία είναι δυνατόν να συνδυαστούν με εφαρμογές που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της κυκλικής οικονομίας και με αυτόν τον τρόπο να προκύψουν πολύ σημαντικά οφέλη για τις εταιρίες που χρησιμοποιούν τέτοιες εφαρμογές. Εξάλλου, όπως σημειώνουν και οι Rosa et al. (2020) πολλά μπορεί να περιμένει κανείς και στο μέλλον σχετικά με τα ευεργετικά αποτελέσματα του συνδυασμού των νέων τεχνολογιών και της ανάγκης για παραγωγικές διαδικασίες που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον.

Ενώ υπάρχουν πολλά στοιχεία ότι η έννοια του I4.0 είχε μια ευρεία επίδραση, η τρέχουσα διαθέσιμη έρευνα είναι λιγότερο σαφής σχετικά με τον αντίκτυπο που είχε μέχρι στιγμής η έννοια στις βιομηχανίες (Madsen, 2019). Σε αυτό το πλαίσιο οι Buer et al. (2018) υπογράμμισαν την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση των δυνατοτήτων του λεγόμενου Industry 4.0 να συνδράμει στην προσπάθεια εφαρμογής τους στο πλαίσιο βελτίωσης της απόδοσης των επιχειρήσεων ως προς το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα. Επιπλέον, οι ερευνητές τόνισαν το βιώσιμο όραμα του I4.0 και ζήτησαν περαιτέρω έρευνα για τη συγχώνευση και διερεύνηση αυτών των δύο παραδειγμάτων συνολικά (Machado et al., 2019).

Στο ίδιο μήκος κύματος επίσης οι Machado et al. (2019) ερεύνησαν τις δυνατότητες του Industry 4.0 να συνεισφέρει περαιτέρω στην αύξηση των οικονομικών κερδών των εταιριών που εφαρμόζοντάς το, σκοπεύουν να επιτύχουν μια επιχειρηματική συμπεριφορά που να είναι πιο ωφέλιμη για το περιβάλλον. Ωστόσο, δεν έχει γίνει σχεδόν καμία έρευνα σχετικά με τις πληροφορίες που σχετίζονται με το I4.0 στις ετήσιες εκθέσεις και τον αντίκτυπό τους στις οικονομικές επιδόσεις (Fuchs, 2018).

2.3. Η πράσινη ανάπτυξη και η Πράσινη Σύνθεση στις φαρμακευτικές εταιρίες

Αρχικά, θα πρέπει να γίνει αναφορά σε εκείνο το σκέλος της βιβλιογραφίας το οποίο επικεντρώνεται στον ρόλο της ετερογένειας των επιχειρήσεων στη συμμετοχή των εταιριών σε πράσινες επενδύσεις. Για παράδειγμα, υπάρχουν δυο σχετικές έρευνες, οι οποίες παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με αυτό το θέμα. Αρχικά γίνεται αναφορά στην έρευνα των Haller & Murphy (2012), οι οποίοι καταλήγουν σε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με το προφίλ των εταιριών που είναι πιο πιθανό να προβούν σε πράσινες επενδύσεις. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η έρευνα των εν λόγω συγγραφέων περιορίζεται σε δύο έτη και συγκεκριμένα το 2007 και το 2008 και τα στοιχεία αντλούνται από την αγορά της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ωστόσο της έρευνας αυτής φαίνεται ότι οι εταιρίες που η πλειοψηφία του μετοχικού τους κεφαλαίου ανήκει σε πολίτες της Ιρλανδίας, οι εταιρίες που έχουν έντονη εξαγωγική δραστηριότητα και αυτές που έχουν μεγαλύτερες πωλήσεις είναι

αυτές που είναι πιο πιθανό να προβούν σε πράσινες επενδύσεις. Από την άλλη πλευρά, η έρευνα των Collins και Harris (2005) καταλήγει σε ένα συμπέρασμα σύμφωνα με το οποίο υπάρχει εμφανής διαφοροποίηση στην ανάληψη πρωτοβουλιών για πράσινες επενδύσεις ανάμεσα σε εκείνες τις εταιρίες που εδρεύουν στο Ηνωμένο Βασίλειο και η πλειοψηφία του μετοχικού της κεφαλαίου ανήκει σε πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου, σε πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε πολίτες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Εξάλλου, τόσο η έρευνα των De Haas et al. (2020), όσο και αυτή του Montalvo Corral (2008) διαπιστώνουν ότι εκτός από την προέλευση των μετόχων, ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ανάληψη πράσινων επενδύσεων είναι ο ρόλος και η θέση της διοίκησης της εκάστοτε εταιρίας. Σε σχέση με αυτές τις μελέτες, θα πρέπει να προσθέσει κανείς και άλλους εσωτερικούς παράγοντες στους οποίους βασίζεται η δέσμευση των επιχειρήσεων σε πράσινες επενδύσεις όπως είναι για παράδειγμα, η εμπλοκή των επιχειρήσεων σε εισαγωγικές και εξαγωγικές δραστηριότητες, οι ενδο-εταιρικές συναλλαγές και η θέση μιας επιχείρησης στις αλυσίδες εφοδιασμού, παράλληλα με τις επενδύσεις των επιχειρήσεων σε άυλα περιουσιακά στοιχεία.

Δεύτερον, θα πρέπει να δοθεί προσοχή στον ρόλο των εξωτερικών παραγόντων των επιχειρήσεων, όπως οι περιβαλλοντικοί κανονισμοί και ο ανταγωνισμός που θεωρείται ευρέως ότι αυξάνουν τα κίνητρα των επιχειρήσεων να επενδύσουν στην προστασία του περιβάλλοντος. Σχετικά με το θέμα αυτό εξάλλου, υπάρχουν διαθέσιμες δυο έρευνες στις οποίες γίνεται αναφορά στην συνέχεια. Η πρώτη από αυτές είναι η έρευνα του Montalvo Corral (2008) η οποία έλαβε χώρα σε πόλεις του βόρειου Μεξικού και απευθύνθηκε κυρίως σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ο ρόλος του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως αυτός γίνεται αντιληπτός από τους υπεύθυνους για την λήψη στρατηγικών αποφάσεων για τις επιχειρήσεις μέσα από την γενικότερη αίσθηση της κοινωνίας για την σημασία της υιοθέτησης των περιβαλλοντικών προτύπων ή την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου πλαισίου περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην απόφαση των υπεύθυνων να ενσωματώσουν στην λειτουργία τους τέτοιου είδους πρακτικές. Εξάλλου σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα των Hrovatin et al. (2016).

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε γενικές γραμμές οι σχετικές έρευνες είναι λίγες και ιδίως αυτές που αναφέρονται στις επιπτώσεις των επιχειρήσεων από τις αποφάσεις τους σχετικά με την υιοθέτηση πράσινων στρατηγικών. Οι Anderson et al. (2011) αναλύουν τις ιρλανδικές εταιρείες στον τομέα της μεταποίησης που συμμετείχαν στην πιλοτική φάση του Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU ETS). Οι εν λόγω ερευνητές στα συμπεράσματα της μελέτης τους σημειώνουν ότι σχεδόν μια στις δυο εταιρίες που συμμετείχε στην εν λόγω έρευνα δήλωσε διατεθειμένη να αλλάξει συμπεριφορά και να υιοθετήσει μια τέτοια η οποία να στηρίζεται στις επιταγές της πράσινης ανάπτυξης, δηλαδή να προβεί σε αλλαγές σε παλιά μηχανήματα που καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες ενέργειας και να τα αντικαταστήσει με νέα τα οποία θα έχουν ενσωματώσει νέες δυνατότητες οι οποίες είναι πολύ πιο φιλικές προς το περιβάλλον. Επιπλέον, σχεδόν το 75% του δείγματος σε αυτήν την έρευνα δήλωσε ότι κατά το παρελθόν έχει ήδη λάβει χώρα κάποια σχετική αλλαγή με στόχο την περαιτέρω προστασία του περιβάλλοντος από την επιχειρηματική δράση.

Από την άλλη πλευρά ωστόσο, η έρευνα των Haller και Murphy (2012) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μόλις 1 στις 20 εταιρίες που συμμετείχαν σε αυτήν στην πραγματικότητα προέβη σε κάποιου είδους επένδυση ώστε να προσπαθήσει να μειώσει το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα. Επιπλέον, διαπιστώνουν ότι η επίδραση του EU ETS στην τάση των επιχειρήσεων να επενδύουν στην προστασία του περιβάλλοντος ήταν ασήμαντη ή αρνητική, σε αντίθεση με την αναμενόμενη επίδραση. Παρόμοια αποτελέσματα διαπιστώνουν και οι ερευνητές Borghesi et al. (2015) που μελέτησαν το κατά πόσο οι κανονισμοί και τα πρότυπα στην Ιταλία επέφεραν κάποιου είδους αλλαγή στις επιχειρηματικές αποφάσεις, αλλά και οι Jaraite & Di Maria (2016) που έθεσαν ένα παρόμοιο ερευνητικό ερώτημα με αντικείμενο εταιρίες στην Λιθουανία.

Τα παραπάνω αποτελέσματα σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να γίνει προσπάθεια να ερμηνευτούν καθώς το θέμα των κανονισμών και των προτύπων είναι κομβικής σημασίας στην ανάλυση και τον ρόλο που έχουν στην αντιμετώπιση των αντί-περιβαλλοντικών συμπεριφορών των επιχειρήσεων. Μια πρώτη εξήγηση για αυτήν την μερική, έστω αποτυχία των κανονισμών να πείσουν τις επιχειρήσεις να μεταβάλουν την συμπεριφορά τους ως προς το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα σχετίζεται με το γεγονός ότι αυτοί οι κανονισμοί έχουν ως στόχο τους την συνολική βελτίωση της κατάστασης σε σχέση με το περιβάλλον και όχι αναγκαστικά να πείσουν τις

επιχειρήσεις να επενδύσουν σε ριζικές αλλαγές της παραγωγικής τους διαδικασίας. Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει να ξεχνά κανείς ότι η οι πράσινες επενδύσεις όπως εξάλλου και κάθε είδους επένδυση συνεπάγονται ένα κόστος το οποίο η εκάστοτε επιχείρηση θα πρέπει να αποφασίσει πότε και πως θα το λάβει. Ως προς αυτό εξάλλου, μεγαλύτερο ρόλο φαίνεται να παίζει τελικά ο ανταγωνισμός μέσα στον κλάδο σε σχέση με την δημοσιοποίηση ενός γενικού κανονισμού υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος.

Τρίτον, θα πρέπει να δοθεί έμφαση και στο θέμα της διάχυσης της τεχνολογίας και τις σχετικές διαρροές, καθώς έχει αποδειχθεί ότι η διάχυση γνώσης είναι γεωγραφικά εντοπισμένη επειδή μειώνεται όταν η απόσταση μεταξύ των επιχειρήσεων αυξάνεται (Keller, 2002). Αυτό εξάλλου επιβεβαιώνει και η έρευνα των Haller & Siedschlag (2011), η οποία μελετώντας στοιχεία από εταιρίες στην Δημοκρατία της Ιρλανδίας, διαπιστώνει ότι η λεγόμενη διάχυση της γνώσης λαμβάνει χώρα μεταξύ επιχειρήσεων που αφενός δραστηριοποιούνται στον ίδιο κλάδο και αφετέρου, οι επιχειρηματικές τους δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα στον ίδιο ή σε κοντινό γεωγραφικό τόπο. Οι Leary & Roberts (2014) βρίσκουν ότι τα αποτελέσματα των επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο κλάδο έχουν σημασία όταν οι επιχειρήσεις αποφασίζουν για τις οικονομικές στρατηγικές και τις εταιρικές δομές κεφαλαίου τους, ενώ σε παρόμοια αποτελέσματα καταλήγει και η έρευνα των Duflo & Saez (2002).

Οι Kemp & Volpi (2008) περιέγραψαν ορισμένα στυλιζαρισμένα γεγονότα σχετικά με τη διάδοση των πράσινων τεχνολογιών. Οι εν λόγω ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα, σύμφωνα με το οποίο η διάδοση και η εφαρμογή όλων εκείνων των τεχνολογιών που έχουν να κάνουν με την προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι σε καμία περίπτωση μια άμεση και εύκολη διαδικασία, καθώς φαίνεται ότι απαιτεί χρόνο και σχετίζεται σε έναν βαθμό με την ικανότητα των διευθυντών των εταιριών να συμμετέχουν στην απαιτούμενη διαδικασία γνώσης, ώστε να πειστούν για την ανάγκη αλλαγής. Εξάλλου, επιστρέφοντας στην Κίνα, θα πρέπει να υπογραμμιστεί η σημασία δυο σχετικών ερευνών, οι οποίες τονίζουν την σημασία των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων αφενός στην σύγκλιση στα ενεργειακά πρότυπα ανάμεσα στις δυο χώρες που συνεργάζονται για να υλοποιηθούν αυτές οι ΑΞΕ (Xin-gang et al., 2019) και αφετέρου σημειώνουν την επίδραση των ΑΞΕ γενικότερα στην ανάλυση πράσινων επενδύσεων στην χώρα που δέχεται τις ΑΞΕ αυτές (Zhou et al., 2019).

Στην συνέχεια γίνεται αναφορά στην έννοια της Πράσινης Σύνθεσης που στην αγγλική γλώσσα αναφέρεται ως Green Synthesis, η οποία είναι μια σχετικά νέα έννοια, η οποία στοχεύει να εγκολπώσει όλες εκείνες τις δράσεις που έχουν ως στόχο την βέλτιστη χρήση από άποψη περιβαλλοντική, της ενέργειας. Παρά το γεγονός ότι οι φαρμακευτικές εταιρείες είναι σημαντικοί συνεισφέροντες στην παγκόσμια οικονομία με συνολικά έσοδα 1,27 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, αποτελούν επίσης μια από τις θεμελιώδεις αιτίες στο αποτύπωμα άνθρακα το οποίο προσδιορίζεται περίπου στο 1,9 Mt CO₂ (Bandichhor, 2018). Αν και οι πρώιμες σκέψεις της υλοποίησης της ιδέας της προστασίας του περιβάλλοντος υπήρχαν εδώ και πολλά χρόνια, πολλές από αυτές απέτυχαν να εκτελεστούν λόγω της έλλειψης συλλογικών προσπαθειών από τις βιομηχανίες. (Dhasmana et al., 2018).

Ο στόχος κάθε φαρμακευτικής εταιρείας ήταν πάντα η διαβεβαίωση για την παράδοση επαναστατικών φαρμάκων για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Από τις μικρές βιομηχανίες έως τις μεγάλες εταιρείες, όλες έχουν ήδη προχωρήσει στην προσαρμογή της παραγωγής με βιώσιμο τρόπο, τροποποιώντας τις διαδικασίες χημικής παραγωγής στην πράσινη σύνθεση των προϊόντων που περιλαμβάνει τις αρχές της πράσινης χημείας (Singh & Pandey, 2019).

Ωστόσο, καθώς η παραγωγή νέων φαρμάκων κάνει απαραίτητη την χρήση πολλών υλικών που δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα φιλικά προς τοπ περιβάλλον, όπως είναι για παράδειγμα τα διάφορα χημικά αντιδραστήρια και άλλα σχετικά αντικείμενα και συστατικά, φαίνεται ότι η εφαρμογή πράσινων πρακτικών στην ουσία της παρασκευής νέων φαρμάκων είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Με αυτήν την έννοια, θα πρέπει να λάβει χώρα μια σοβαρή προσπάθεια αρχικά εντοπισμού και σε δεύτερο χρόνο αντικατάστασης όπου αυτό είναι εφικτό αυτών των στοιχείων ώστε και σε αυτό το επίπεδο ο φαρμακευτικός κλάδος να μπορέσει να σημειώσει κάποια πρόοδο. Αυτό που ονομάζεται στην σχετική βιβλιογραφία ως «σενάριο της πράσινης χημείας» σήμερα είναι σε υψηλό επίπεδο (Aroga et al., 2021).

Ωστόσο, οι αρχές της πράσινης χημείας, στις οποίες γίνεται μια σύντομη αναφορά πριν την ολοκλήρωση της παρούσας παραγράφου δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα εύκολο να εφαρμοστούν από τις φαρμακοβιομηχανίες τουλάχιστον άμεσα και σε μεγάλη, μαζική κλίμακα. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονη πίεση προς αυτήν την κατεύθυνση, καθώς είναι διαπιστωμένο ότι σε μεγάλο βαθμό οι

φαρμακοβιομηχανίες δεν κάνουν όλα όσα είναι εφικτά για να μειώσουν το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και το γνωστό κόστος των πράσινων επενδύσεων, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις οι φαρμακοβιομηχανίες αρνούνται να πάρουν με αποτέλεσμα να μην είναι άμεσα εφικτή η πλήρης και μαζική εμπορευματοποίηση των πράσινων εφαρμογών από την πλευρά της φαρμακοβιομηχανίας. Η εμπορευματοποίηση των πράσινων διαδικασιών απαιτεί επίσης ότι πολλές αλλαγές θα πρέπει να γίνουν σε όλο το τμήμα της μεγάλης και παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας στον κλάδο των φαρμάκων. Το πράσινο δεν είναι πάντα οικονομικό, αλλά το αντίθετο αποδεικνύεται «ηθικά σωστό» με την ολιστική έννοια (Cue & Zhang, 2009).

Ο κλάδος αντιμετωπίζει ήδη ζητήματα όπως οι απαιτήσεις πνευματικής ιδιοκτησίας και οι γρήγορες απαιτήσεις για άρση των πατέντων. Ταυτόχρονα, οι βιομηχανίες πρέπει επίσης να λάβουν υπόψη τη Διαχείριση Ασφάλειας και Υγείας στην Εργασία των ατόμων που εμπλέκονται στη διαδικασία.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά οι λεγόμενες Δώδεκα Αρχές της Πράσινης Χημείας (Bruno, 2020).

- (1) Πρόληψη αποβλήτων.
- (2) Μεγιστοποίηση ατομικής οικονομίας: Σχεδιασμός της σύνθεσης με τέτοιο τρόπο ώστε το τελικό προϊόν να περιέχει το μέγιστο ποσοστό του αρχικού υλικού, με στόχο την ελάχιστη ή την παντελή ύπαρξη σπατάλης υλικών.
- (3) Σχεδιασμός λιγότερο επικίνδυνης χημικής σύνθεσης: Σχεδιασμός της σύνθεσης που είτε χρησιμοποιεί, είτε δημιουργεί ουσίες με ελάχιστη ή καθόλου τοξικότητα για τον άνθρωπο ή το περιβάλλον.
- (4) Σχεδιασμός ασφαλέστερων χημικών ουσιών.
- (5) Χρησιμοποίηση ασφαλέστερων διαλυτών και συνθηκών αντίδρασης. Εάν απαιτείται, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται τα ασφαλέστερα από αυτά.
- (6) Αύξηση της ενεργειακής απόδοσης.
- (7) Χρήση ανανεώσιμων πρώτων υλών.

(8) Αποφυγή των χημικών παράγωγων Αυτά τα παράγωγα χρησιμοποιούν πρόσθετα αντιδραστήρια και παράγουν πολλά απόβλητα που συχνά μπορούν να αποφευχθούν.

(9) Χρησιμοποίηση καταλυτών.

(10) Σχεδιασμός χημικών ουσιών για αποδόμηση

(11) Πρόληψη της ρύπανσης σε πραγματικό χρόνο.

(12) Ελαχιστοποίηση του κίνδυνου ατυχημάτων.

2.4. Η σημασία του πλαισίου ESG. Ειδική αναφορά στις φαρμακευτικές εταιρίες

Η ανθρώπινη κοινωνία δεν σταματά ποτέ να επιδιώκει την πρόοδό της. Το 2020, με την παγκόσμια εξάπλωση του COVID-19, τέσσερις καταρρεύσεις στο χρηματιστήριο των ΗΠΑ σε ένα δεκαπενθήμερο, η μάστιγα των ακριδών στην Αφρική, το σκάνδαλο Luckin Coffee και πολλά άλλα υπογραμμίζουν την σημασία των περιβαλλοντικών (E) και κοινωνικών (S) ζητημάτων, καθώς και των ζητημάτων διακυβέρνησης (G). Η προσπάθεια δημιουργίας ενός πλαισίου με στόχο την αντιμετώπιση των προκλήσεων της σύγχρονης εποχής έχει οδηγήσει στην αναζήτηση του πλαισίου βιώσιμης ανάπτυξης με τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν προηγουμένως. Με αυτήν την έννοια, το πλαίσιο των ESG παραγόντων στην ουσία αποτελεί μια προσπάθεια των χωρών να θεσμοθετήσουν σχετικά με όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα για την προώθηση και την τόνωση της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία φαίνεται να αποτελεί τη νέα μεγάλη πρόκληση παγκοσμίως. Το πλαίσιο των ESG παραγόντων περιλαμβάνει ακριβώς αυτές τις διαστάσεις (EBA, 2021). Το ESG πηγάζει και στοχεύει στις υπεύθυνες επενδύσεις. Το πλαίσιο των ESG παραγόντων θα πρέπει αρχικά να διασαφηνιστεί ότι αποτελεί ένα πλαίσιο με σκοπό τον καθορισμό στοιχείων που αφορούν στην κοινωνία, το περιβάλλον και την εταιρική διακυβέρνηση με στόχο να βοηθήσουν τους επενδυτές που θέλουν να συμπεριλάβουν αυτά τα στοιχεία κατά την επενδυτική τους απόφαση. Είναι δηλαδή, στην ουσία ένα επενδυτικό πλαίσιο, το οποίο βέβαια, αν το μελετήσει κανείς είναι δυνατόν να βγάλει χρήσιμα συμπεράσματα για τις εταιρίες σχετικά με τα τρία αυτά κεντρικά θέματα, ανεξάρτητα με το αν αποφασίσει να

επενδύσει τελικά ή όχι σε αυτές τις εταιρίες. Το βασικό στοιχείο του εν λόγω επενδυτικού πλαισίου και η βασική του διαφοροποίηση σε σχέση με άλλα υπάρχοντα επενδυτικά πλαίσια, είναι το γεγονός ότι αυτό μετρά μέσα από αυτές τις τρεις διαστάσεις τον βαθμό βιωσιμότητας των δράσεων της εταιρίας. Είναι δηλαδή μια ολόκληρη φιλοσοφία, η οποία είναι σε θέση να συμπεριλάβει ολόκληρο το πλέγμα της έννοιας της βιωσιμότητας και να το εξειδικεύσει στις τρεις αυτές διαστάσεις, οι οποίες με την σειρά τους, όπως εξάλλου θα σημειωθεί και στην συνέχεια της παρούσας παραγράφου, επιμερίζονται περαιτέρω σε συγκεκριμένες δράσεις, των οποίων την εφαρμογή ή την αποτελεσματικότητα μετρούν συγκεκριμένοι δείκτες (EBA, 2021). Αναλυτικότερα, οι κύριες συνιστώσες του πλαισίου ESG περιλαμβάνουν τα ακόλουθα.

- Περιβαλλοντικά θέματα που μπορεί να έχουν να κάνουν με την οικονομική απόδοση των επιχειρήσεων, η οποία με την σειρά της επηρεάζει μια σειρά από άλλα θέματα με πιο σημαντικό αυτό της φερεγγυότητας της επιχείρησης, η οποία με την σειρά της είναι καθοριστική για μια σειρά από θέματα, όπως είναι για παράδειγμα το κόστος απόκτησης νέων κεφαλαίων
- Κοινωνικά θέματα τα οποία με την σειρά τους είναι δυνατόν να επηρεάσουν με έμμεσους κυρίως, αλλά και με άμεσους τρόπους την οικονομική ευρωστία και γενικότερη κατάσταση μιας επιχείρησης και τέλος
- Θέματα διακυβέρνησης τα οποία και αυτά με την σειρά τους είναι δυνατόν να επηρεάσουν με έμμεσους κυρίως, αλλά και με άμεσους τρόπους την οικονομική ευρωστία και γενικότερη κατάσταση μιας επιχείρησης.

Αυτό το πλαίσιο αξιολόγησης της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων έχει αρχίσει να εφαρμόζεται ήδη από το 2004 και έκτοτε, όπως είναι εύλογο να υποθέσει κανείς, έχουν λάβει χώρα αρκετές τροποποιήσεις και προσθήκες, με στόχο την εξαγωγή ενός αποτελέσματος που είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στην πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο εξάλλου, σήμερα υπάρχει μια σειρά από συγκεκριμένους δείκτες που μετρούν συγκεκριμένες δράσεις στους τρεις τομείς των ESG παραγόντων, ενώ ταυτόχρονα, υπάρχει σε λειτουργία ένα ολόκληρο σύστημα αξιολόγησης που στηρίζεται στα αποτελέσματα αυτών των δεικτών. Έτσι, αποτελεί αναντίρρητο γεγονός ότι η δημοφιλία του εν λόγω συστήματος διαρκώς αυξάνεται καθώς η εφαρμογή του αποχτά ολοένα και περισσότερη σημασία για τις επιχειρήσεις.

Οι υπάρχουσες βιβλιογραφικές αναφορές επικεντρώνονται κυρίως στις επενδύσεις ESG, τη σημασία των μετρήσεων ESG στην SRI (κοινωνικά υπεύθυνη επένδυση), την επιρροή της βαθμολογίας ESG στη μέτρηση της απόδοσης της εταιρικής βιωσιμότητας και τη σημασία του ονόματος του ESG στις επενδύσεις και τη σημασία και τον ρόλο των παραγόντων ESG στη διαδικασία λήψης χρηματοοικονομικών αποφάσεων (Ziolo et al., 2019).

Επιπλέον, υπάρχουν ανασκοπήσεις βιβλιογραφίας σχετικά με το ρόλο και την απόδοση της εταιρικής διακυβέρνησης (G) στο ESG και συζητήσεις για τη σχέση μεταξύ εταιρικής διακυβέρνησης και εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (Aluchna & Roszkowska- Menkes, 2019).

Ως εκ τούτου, ως επενδυτική αρχή που ενσωματώνει τους περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και διακυβέρνησης παράγοντες, το ESG είναι μια σημαντική κινητήρια δύναμη για την ενεργοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης των επιχειρήσεων και η διαδραστική σχέση μεταξύ των διαστάσεων του είναι επίσης ένα βασικό σημείο που αξίζει προσοχής.

Εξάλλου, σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών, ο πρωταρχικός λόγος για τον οποίο οι επενδυτές χρησιμοποιούν σήμερα δεδομένα ESG είναι η συνάφειά τους με την απόδοση της εκάστοτε επένδυσης. Άλλοι λόγοι, όπως αιτήματα πελατών και ηθικοί λόγοι, έρχονται δεύτεροι, σηματοδοτώντας ότι οι οικονομικοί λόγοι εξακολουθούν να κυριαρχούν στη ζήτηση για πληροφορίες ESG έναντι των ηθικών λόγων. Όπως είναι ευνόητο, το θέμα το οποίο κυριαρχεί στην αναζήτηση αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στην εφαρμογή των κριτηρίων ESG και άλλων συμπεριφορών της επιχείρησης, είναι αυτό που συνδέει τα πρώτα με την οικονομική απόδοση της τελευταίας, με την έννοια ότι σε τελική ανάλυση, ακόμη κι αν οι συνθήκες και οι απαιτήσεις της κοινωνίας έχουν μεταβληθεί, η μεγιστοποίηση των κερδών αποτελεί τον πυρήνα της ύπαρξης των εταιριών και με αυτήν την έννοια, είναι πολύ πιο εύκολη η υιοθέτηση οποιασδήποτε καινοτόμας πρακτικής αν προηγουμένως υπάρχει η [πεποίθηση ότι αυτή βελτιώνει την οικονομική απόδοση των εταιριών. Με αυτήν την έννοια είναι ιδιαίτερα χρήσιμη μια μεγάλη έρευνα που έλαβε χώρα το 2015 από τους Friede et al., καθώς έδειξε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των 2200 ερευνών που ενσωματώθηκαν σε αυτήν έδειξαν αν μη τι άλλο την μη αρνητική επίδραση της εφαρμογής του πλαισίου ESG από τις εταιρίες, στην οικονομική τους απόδοση. Σε

γενικές γραμμές παρόμοια αποτελέσματα προσφέρονται επίσης από τους Clark & Viehs (2014) στην έρευνα των οποίων περίπου το 88% των μελετών που συμπεριλήφθηκαν αποκάλυψαν τον θετικό οικονομικό αντίκτυπο της υψηλότερης βιωσιμότητας.

Εκτός από την μέτρηση απευθείας της οικονομικής απόδοσης των εταιριών, υπάρχουν στην σχετική βιβλιογραφία μια σειρά από σχετικές δημοσιεύσεις που τονίζουν την σημασία των λεγόμενων ενδιάμεσων ή προσδιοριστικών παραγόντων που είναι σε θέση, αν και δεν μετρούν απευθείας την οικονομική απόδοση, να δώσουν μια καλή οτική για αυτήν. Παραδείγματα τέτοιων μετριαστικών παραγόντων είναι, όπως σημειώνουν οι Brooks & Οικονομου (2018), διάφορες μη οικονομικές παράμετροι, όπως είναι για παράδειγμα, η φήμη και η πελατεία της επιχείρησης, η ύπαρξη κινήτρων στους απασχολούμενους στην εταιρία για βελτίωση της αποδοτικότητάς τους και άλλα. Αυτοί οι παράγοντες, εκτός του ρόλου τους ως μετριαστικοί στην αντίληψη κάποιου για την οικονομική απόδοση της εταιρίας, σχετίζονται άμεσα και με την τάση των εταιριών για την αποκάλυψη των πληροφοριών που σχετίζονται με την υιοθέτηση δράσεων εκ μέρους της εταιρίας, στο πλαίσιο των ESG παραγόντων που συζητείται στο κεφάλαιο αυτό. Έτσι, η εν λόγω βιβλιογραφική επισκόπηση εκτός των άλλων σημαντικών, κατέδειξε ότι αυτοί οι παράγοντες ενισχύουν την τάση δημοσιοποίησης αυτών των πληροφοριών εκ μέρους των εταιριών.

Άλλοι μετριαστικοί παράγοντες που συζητούνται στην σχετική βιβλιογραφία είναι ο βαθμός κινδύνου που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση, αλλά και το κόστος των ιδίων κεφαλαίων. Και οι δυο αυτοί παράγοντες συζητούνται σύντομα στην συνέχεια. Αρχικά, σχετικά με το θέμα του κινδύνου, είτε αυτός αναφέρεται στον πιστωτικό κίνδυνο, είτε αναφέρεται στον λειτουργικό κίνδυνο, σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι η πιστότερη εφαρμογή των ESG κριτηρίων και άρα η υψηλότερη βαθμολογία στους αντίστοιχους δείκτες για τις εταιρίες συνεπάγεται χαμηλότερο επίπεδο κινδύνου, είτε αυτός αναφέρεται γενικά ως εταιρικός κίνδυνος, όπως συμβαίνει στην έρευνα των Sassen et al. (2016), είτε αυτός αναφέρεται μόνο στον πιστωτικό κίνδυνο, όπως συμβαίνει στην έρευνα των Hennisz & McGlinch (2019).

Τέλος, σχετικά με τον ρόλο και την σημασία του μετριαστικού παράγοντα που αναφέρεται στο κόστος απόκτησης νέων κεφαλαίων εκ μέρους της επιχείρησης, έρευνες όπως αυτή των Dhaliwal et al. (2011) διαπίστωσαν ότι υπάρχει και πάλι μια ευεργετική επίδραση συγκεκριμένα του βαθμού γνωστοποίησης των δράσεων ESG των

εταιριών στο κόστος των ιδίων κεφαλαίων των εταιριών. Οι Ng & Rezaee (2015) παρομοίως βρήκαν μια αρνητική σχέση μεταξύ της απόδοσης του ESG και του κόστους μετοχικού κεφαλαίου.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά και στην έρευνα των Aguinis & Glavas (2012), οι οποίοι προσπάθησαν να συγκεντρώσουν σε κατηγορίες τους τρόπους με τους οποίους επιδρά η εφαρμογή των ESG παραγόντων στην συνολική λειτουργία της επιχείρησης. Παρόμοια συμπεράσματα εξάγονται και από τον Malik (2015), ο οποίος πραγματοποίησε μια γενική ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και διαπίστωσε ότι η ΕΚΕ έχει τρεις κύριους τομείς επιπτώσεων που σχετίζονται με τα μέτρα ενίσχυσης της αξίας μιας επιχείρησης—(1) απόδοση, (2) διαχείριση και (3) μέτρα σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις (Malik, 2015).

2.5 Η οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας στις φαρμακευτικές εταιρίες

Η οικονομική διάσταση της βιωσιμότητας έχει λάβει μεγάλη προσοχή, ειδικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Καθώς όπως έχει φανεί από την μέχρι τώρα ανάλυση, το οικονομικό στοιχείο είναι και παραμένει πάντα το πρωταρχικό κίνητρο για όλες τις επιχειρήσεις. Με αυτήν την έννοια, θα πρέπει να γίνει αναφορά στην Global Reporting Initiative, η οποία από το 2002 ήδη έχει προσδιορίσει την έννοια της οικονομικής βιωσιμότητας, ως μια έννοια η οποία περιλαμβάνει και αναφέρεται στην επίδραση που έχει ένας οργανισμός ή μια επιχείρηση στα οικονομικά συστήματα που συμμετέχει, είτε αυτά αναφέρονται σε παγκόσμιο επίπεδο για τις μεγαλύτερες εταιρίες, είτε ωστόσο αναφέρονται μόνο σε εθνικό ή ακόμα και τοπικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, οι Labuschagne et al. (2005) δίνουν έμφαση στην ανάλυση της έννοιας της οικονομικής βιωσιμότητας στο εσωτερικό της ίδιας της εταιρίας, καθώς σύμφωνα με την εν λόγω άποψη τα εξωτερικά θέματα που συνδέονται και που απορρέουν από την οικονομική βιωσιμότητα έχουν να κάνουν περισσότερο μάλλον με την έννοια της κοινωνικής βιωσιμότητας.

Παραμένοντας εξάλλου στην συζήτηση της οικονομικής βιωσιμότητας θα πρέπει να γίνει αναφορά και στην συνεισφορά των Sheth et al. (2011), οι οποίοι μάλλον

μετριάζοντας τις προηγούμενες δυο διαφορετικές απόψεις, ή συνοψίζοντάς τις, διαχωρίζουν δυο ακριβώς πτυχές της οικονομικής βιωσιμότητας, εκ των οποίων η μια αναφέρεται στο εσωτερικό της επιχείρησης και η άλλη στις συνέπειες για το εξωτερικό περιβάλλον. Οι Bom et al. (2019) συνθέτουν τις πτυχές της οικονομικής βιωσιμότητας, αναφέροντας ως τέτοιες την μείωση του λειτουργικού κόστους μέσω συστηματικής διαχείρισης, τις δαπάνες για έρευνα, την παραγωγικότητα της εργασίας και τις επενδύσεις στην κατάρτιση και σε άλλες μορφές ανθρώπινου κεφαλαίου.

Στην συνέχεια, η προσοχή στρέφεται στις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον χώρο των φαρμάκων.

Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το θέμα της καινοτομίας και της σημασίας των δράσεων έρευνας και ανάπτυξης είναι κομβικής σημασίας για όλες τις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φαρμάκου, καθώς όπως σημειώνουν εξάλλου και οι Di Masi et al. (2016), το γεγονός αυτό είναι συνυφασμένο με την οικονομική απόδοση των φαρμακευτικών εταιριών και κρίσιμο για την δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος εκ μέρους τους. Αυτό εξάλλου υπογραμμίζει και ο Garnier (2008) καθώς φαίνεται να κατανοεί βαθιά την σημασία των καινοτόμων φαρμάκων για την οικονομική ευρωστία των φαρμακοβιομηχανιών.

Σχετικά με το θέμα της βιωσιμότητας, της σημασίας της και του τρόπου με τον οποίο αυτή εφαρμόζεται από την σύγχρονη φαρμακοβιομηχανία, οι Jimenez-Gonzalez et al. (2012) σημειώνουν ότι ειδικά τα τελευταία χρόνια έχουν λάβει χώρα προσπάθειες εντοπισμού τέτοιων δράσεων στον χώρο του φαρμάκου χωρίς ωστόσο να προκύπτουν σημαντικά ευρήματα.

Ωστόσο, η βιωσιμότητα στον τομέα της υγείας έχει περιθώριο να μελετηθεί σε περισσότερες πτυχές που προέρχονται από την οπτική γωνία πολλών ενδιαφερομένων που δραστηριοποιούνται σε μακρο- και μικρο-επίπεδο. Στην πραγματικότητα, σε μακροοικονομικό και πολιτικό-θεσμικό επίπεδο, πολυάριθμοι οργανισμοί, τόσο διεθνείς όσο και εθνικοί (όπως ο ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων της εκάστοτε χώρας) έθεσαν τον γενικό στόχο της επιδίωξης της βιώσιμης ανάπτυξης στον τομέα της υγείας, τις οποίες στη συνέχεια ερμηνεύουν με τις δικές τους περισσότερο ή λιγότερο δεσμευτικές πολιτικές για τις φαρμακευτικές εταιρείες.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο θα πρέπει να γίνει αναφορά σε δυο σημαντικούς διεθνείς οργανισμούς εκ των οποίων ο ένας είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και ο άλλος η Ευρωπαϊκή Ένωση. Τόσο ο πρώτος όσο και η δεύτερη τα τελευταία χρόνια έχουν δημοσιοποιήσει θέσεις και στόχους που σχετίζονται με την ευρύτερη έννοια της βιωσιμότητας στον χώρο της υγείας και που στο μεγαλύτερο μέρος τους στοχεύουν στην όσο το δυνατόν πιο καθολική κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων για φάρμακα (ΠΟΥ, 2018). Από την άλλη πλευρά, όπως σημειώνει ο Nussbaum (2009), σε μικροοικονομικό επίπεδο, η έννοια της βιωσιμότητας στον χώρο της υγείας σχετίζεται μάλλον με το κατά πόσο οι εταιρίες που συμμετέχουν στον ευρύτερο κλάδο της υγείας και άρα και οι φαρμακοβιομηχανίες, εφαρμόζουν τους παράγοντες ESG ή όχι.

Ωστόσο, οι διαστάσεις της βιωσιμότητας που επισημάνθηκαν παραπάνω πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σύνολό τους: για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η βιωσιμότητα, ένας συνδυασμός της μακρο-διάστασης της βιώσιμης ανάπτυξης όσον αφορά την υγεία που επιδιώκεται από θεσμικούς παράγοντες σε διαφορετικά επίπεδα, καθώς και από το μικρο-επίπεδο του ατόμου θα πρέπει να αντιμετωπιστεί από τις εταιρείες του κλάδου (Aquino et al., 2018).

2.6. Η επιρροή της ΕΚΕ και των ESG παραγόντων στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων

Οι εταιρικές στρατηγικές μπορεί να είναι είτε βραχυπρόθεσμες είτε μακροπρόθεσμες. Η εφαρμογή εκ μέρους των επιχειρήσεων, δράσεων συνυφασμένων με τις πρακτικές της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελεί ένα γεγονός το οποίο με βάση την σχετική βιβλιογραφία φαίνεται να επιδρά στον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό τους και άρα να είναι σε θέση αυτές που εφαρμόζουν τέτοιες πρακτικές, να καρπωθούν μακροπρόθεσμα οφέλη. Εξάλλου, ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα για τις επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να εφαρμόσουν πρακτικές και να σχεδιάσουν πολιτικές με βάση τα πρότυπα ESG είναι σε κάθε περίπτωση η προσπάθειά τους να αποκτήσουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους, και να διαφοροποιήσουν στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό, το προϊόν τους, όπως σημειώνουν και οι Porter & Kramer (2006). Σε κάθε περίπτωση, η εφαρμογή των κριτηρίων ESG από τις επιχειρήσεις

αποσκοπεί εκτός των άλλων και στην διατήρηση μιας βιώσιμης σχέσης ανάμεσα σε αυτές και τα ενδιαφερόμενα μέρη τους.

Επιπλέον, και σε σχέση με τη συζήτηση που έγινε παραπάνω σχετικά με το κίνητρο που κάνει τις επιχειρήσεις να ασχοληθούν και να εφαρμόσουν τα πρότυπα ESG, θα πρέπει να σημειωθεί ότι κανείς δεν μπορεί να είναι απόλυτα βέβαιος σχετικά με αυτό. Ωστόσο, είναι δυνατόν να προκύψουν απτά, συγκεκριμένα και μετρήσιμα αποτελέσματα σχετικά με το αποτέλεσμα των προσπαθειών των εταιριών να εφαρμόσουν τα ESG πρότυπα. Όπως σημειώνει ο Verrecchia (2001), τα αποτελέσματα που δημοσιεύονται σε αυτόν τον τομέα συμβάλλουν στην μεγαλύτερη διαφάνεια και άρα στην φήμη της εταιρίας. Εξάλλου, έρευνες όπως αυτή των Lins et al. (2017) αλλά και αυτή των Cornett et al. (2016) ισχυροποιούν τον παραπάνω ισχυρισμό καθώς τόσο η πρώτη που αφορούσε την μελέτη εταιριών σε περιόδους κρίσεων, όσο και η δεύτερη που ανέλυε την συμπεριφορά τραπεζών στις ΗΠΑ, έδειξαν ότι οι εταιρίες που εφαρμόζουν περισσότερο πρακτικές ΕΚΕ έχουν καλύτερες οικονομικές αποδόσεις, είτε αυτές αναφέρονται στην λειτουργική απόδοση όπως στην πρώτη έρευνα, είτε αναφέρονται στο κόστος των ιδίων κεφαλαίων, όπως συμβαίνει στην δεύτερη έρευνα στην οποία γίνεται αναφορά.

Οι Nofsinger et al. (2019) επέκτειναν αυτό το συμπέρασμα εστιάζοντας σε εταιρείες των ΗΠΑ και διαπίστωσαν ότι οι θεσμικοί επενδυτές απέφευγαν να επιλέξουν μετοχές με αρνητικούς περιβαλλοντικούς (E) και κοινωνικούς (S) δείκτες. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν ότι οι θεσμικοί επενδυτές προτιμούν τις εταιρείες με υψηλή βαθμολογία στους δείκτες E και S. Επιπλέον, οι συμπεριφορές ΕΚΕ των εταιριών ορισμένων περιοχών δείχνουν μια συγκεκριμένη επιχειρηματική συμπεριφορά με περιφερειακά χαρακτηριστικά, γεγονός που καταδεικνύει την αλτρουιστική κλίση του κοινωνικού κεφαλαίου (Jha & CoX, 2015).

Οι El Ghoul et al. (2011) υπέθεσαν ότι οι υπεύθυνες επιχειρήσεις με ευρύτερη επενδυτική βάση θα έχουν χαμηλότερο κίνδυνο, λόγω του χαμηλότερου κόστους ιδίων κεφαλαίων. Στο ίδιο πλαίσιο, οι Albuquerque et al. (2019) προσπάθησαν στην έρευνά τους να κατασκευάσουν ένα πλαίσιο στο οποίο θα τονιζόταν η σημασία των καλών πρακτικών ΕΚΕ με την έννοια ότι οι εταιρίες που θα χρησιμοποιούσαν αποδεδειγμένα, υψηλότερα επίπεδα εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στις πρακτικές τους, θα αντιμετώπιζαν σε γενικές γραμμές ευνοϊκότερους όρους από την αγορά και έτσι, θα

είχαν την ευκαιρία να έχουν καλύτερη οικονομική απόδοση. Θα πρέπει ωστόσο στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι έλαβαν χώρα και ορισμένες ερευνητικές προσπάθειες με στόχο την υπογράμμιση της σύνδεσης μεταξύ της δημοσιοποίησης πληροφοριών σχετικά με τις δράσεις ΕΚΕ και του κινδύνου για οικονομικές παρατυπίες εκ μέρους τους, χωρίς ωστόσο να προκύψουν ακλόνητα αποτελέσματα ως προς αυτό το πεδίο. Εξάλλου, οι πρωτοβουλίες κοινωνικής ευθύνης που στοχεύουν στη βελτίωση των οφελών των ενδιαφερομένων θυσιάζουν τα συμφέροντα των μετόχων, όπως σημείωσαν οι Barnea & Rubin (2010).

Τέλος, θα πρέπει να γίνει αναφορά και σε δυο έρευνες, οι οποίες βρήκαν αρνητικές συνέπειες για τις επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πρακτικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Η πρώτη από αυτές έλαβε χώρα από τους Di Giuli & Kostovetsky (2014), οι οποίοι διαπίστωσαν ότι οι αρνητικές επιδόσεις σε επίπεδο ΕΚΕ συνδέονται με αρνητική πορεία της τιμής της μετοχής, ενώ η δεύτερη που έλαβε χώρα από τους Becchetti et al. (2015) έδειξε ότι η μακροχρόνια «χρήση» πολιτικών ΕΚΕ και η επέκτασή της είχε αρνητικές συνέπειες στην τιμή των μετοχών των εταιριών που τις εφάρμοσαν.

Αυτή η σχέση οδηγεί επίσης σε απότομη περικοπή της ευημερίας των ενδιαφερομένων, προκαλώντας αρνητικούς κλυδωνισμούς παραγωγικότητας. Οι Tian & Wang (2017) στην έρευνά τους διαπίστωσαν ότι οι εταιρείες επωφελούνται από την επιλεκτική αποκάλυψη πληροφοριών ΕΚΕ για να καλύψουν εκούσια ανάρμοστη συμπεριφορά.

Οι προηγούμενες έρευνες για τις οικονομικές παρατυπίες υιοθετούν κυρίως δύο απόψεις: η μία αφορά εσωτερικούς και η άλλη εξωτερικούς παράγοντες. Οι συναλλαγές προς την ίδια κατεύθυνση από πολλούς μικρούς μετόχους επηρεάζουν θετικά την αξία της εταιρείας (Kandel et al., 2011). Οι παρατυπίες σχετίζονται με την οργανωτική δομή και την αδύναμη εταιρική διακυβέρνηση και η αποκάλυψη πληροφοριών εσωτερικού ελέγχου μειώνει την ασυμμετρία πληροφοριών, μειώνοντας κατά συνέπεια τον κίνδυνο κατάρρευσης (Ye et al., 2015) Εξάλλου, ένα τμήμα της σχετικής βιβλιογραφίας εξάλλου, εξετάζει επίσης τον εποπτικό ρόλο των εξωτερικών ενδιαφερομένων (Gallagher et al., 2013).

2.7 Ο αντίκτυπος των φαρμακευτικών προϊόντων στη βιώσιμη ανάπτυξη

Δεδομένου του αντίκτυπου των φαρμακευτικών προϊόντων στη βιώσιμη ανάπτυξη, είναι ζωτικής σημασίας ο κλάδος να ενσωματώσει τις βιώσιμες πράσινες αρχές και να εφαρμόσει τη βιωσιμότητα σε επίπεδο διαχείρισης. Αποτελεί γεγονός ότι οι φαρμακευτικές εταιρίες ειδικά τα τελευταία χρόνια κάνουν κάποιες προσπάθειες να ενσωματώσουν στην λειτουργία τους κάποιες πρακτικές ΕΚΕ. Ωστόσο, όπως σημειώνουν οι Droppert & Bennett (2015), η πραγματική πρόοδος σε αυτό φαίνεται να επιβραδύνεται από το γεγονός ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένα και απτά πρότυπα εφαρμογής πρακτικών ΕΚΕ στον ευρύτερο χώρο της υγείας. Εξάλλου, η έρευνα των Demir και Min (2019) που έλαβε χώρα ακριβώς σε μεγάλες και πολυεθνικές φαρμακευτικές εταιρίες επίσης υπογράμμισε τις δυσκολίες και τις ειδικές συνθήκες που επικρατούν στον κλάδο και δυσχεραίνουν την καθολική εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ εκ μέρους των φαρμακευτικών εταιριών.

Οι Min et al. (2017) στην έρευνά τους προσπαθούν να σκιαγραφήσουν τα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο φαρμακευτικός κλάδος σχετικά με την ικανότητά του να εφαρμόσει συνολικά βιώσιμες πρακτικές εταιρικής; Κοινωνικής ευθύνης. Σε σχέση με όσα προηγήθηκαν σε προηγούμενες παραγράφους θα πρέπει να επισημανθεί ότι αρχικά, ο κλάδος αντιμετωπίζει τόσο εξωτερικά, όσο και εσωτερικά προβλήματα. Τα εξωτερικά προβλήματα συνδέονται με την γενικευμένη καχυποψία αρκετών ανθρώπων σχετικά με τις πρακτικές τιμολόγησης των φαρμάκων, αλλά και σε σχέση με μια σειρά από άλλα ζητήματα που έχουν να κάνουν με τις πρακτικές των πειραματόζων και την πραγματική ή εικονική έλλειψη σημαντικών φαρμάκων από αγορές αναπτυσσόμενων χωρών. Σε σχέση με το εσωτερικό περιβάλλον των φαρμακευτικών εταιριών εξάλλου, προβλήματα που σχετίζονται με τα μεγάλα κόστη έρευνας και ανάπτυξης και την όχι πάντα επιτυχημένη προσπάθεια των φαρμακευτικών εταιριών να διατηρήσουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα την ισχύ των πατεντών των φαρμάκων και των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, έχουν ως αποτέλεσμα την συγκέντρωση του κλάδου σε λίγες και μεγάλες φαρμακευτικές εταιρίες.

Ωστόσο, τα προβλήματα για τον κλάδο της φαρμακοβιομηχανίας δεν φαίνεται ότι σταματούν και περιορίζονται στα παραπάνω. Όπως σημειώνει ο Hemple (2017), αν

και είναι αδιαπραγμάτευτο γεγονός ότι τα φάρμακα αποτελούν απαραίτητο προϊόν για την υγεία και την ευημερία πολλών ανθρώπων, ταυτόχρονα, η παρασκευή τους καταναλώνει πολλούς πόρους από το περιβάλλον και παράγει σημαντικό αριθμό απορριμμάτων, με αποτέλεσμα η φαρμακοβιομηχανία να μην είναι σε θέση να εφαρμόσει πρακτικές ΕΚΕ με την ίδια ευκολία που μπορούν να το κάνουν άλλοι κλάδοι. Ωστόσο, όπως σημειώνουν οι Chaturvedi et al. (2017) αυτή ακριβώς η πραγματικότητα συνδέεται με το όψιμο έντονο ενδιαφέρον των εταιριών που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φαρμάκου για την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών ανάπτυξης.

Έτσι, στην έρευνά τους οι Milanese et al. (2020) τονίζουν την ανάγκη οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φαρμάκου να βρουν ικανοποιητικές και εφαρμόσιμες λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ιδιαίτερη έμφαση εξάλλου δίνουν στο θέμα της διαχείρισης των (τοξικών, πολλές φορές) αποβλήτων της βιομηχανίας, ενώ όπως οι ίδιοι οι ερευνητές τονίζουν, θα πρέπει να δοθεί έμφαση και στην ανάλυση και τον ρόλο των αγορών που βρίσκονται τόσο σε αναπτυσσόμενες, όσο και σε ανεπτυγμένες περιοχές, ώστε να είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν με βιώσιμο τρόπο όλες οι υπάρχουσες δυνατότητες.

Η πολυπλοκότητα του μηχανισμού μέσω του οποίου η ΕΚΕ επηρεάζει την αξία μιας εταιρείας υπογραμμίζεται από τους Servaes και Tamayo (2013) με βάση την ιδέα του Barnett (2007). Οι εν λόγω ερευνητές υπογράμμισαν ότι βασικό στοιχείο για την απόγαση μια εταιρία να αυξήσει ακόμη παραπάνω τις πρακτικές και τις δράσεις της στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης είναι το κατά πόσο αυτές οι πρακτικές ενδέχεται να βελτιώσουν την φήμη της εκάστοτε εταιρίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι έρευνα των Paolone et al. (2021) έδειξε ότι η εφαρμογή των κριτηρίων ESG έχει αποτέλεσμα κυρίως μέσω της δημοσιοποίησής τους με την έννοια ότι αυτές οι δημοσιοποιήσεις είναι δυνατόν να γίνουν αντικείμενο του τμήματος μάρκετινγκ της εταιρίας και μέσω αυτού να οδηγήσουν στην βελτίωση της φήμης της εταιρίας. Ωστόσο, όπως σημειώνουν οι ίδιοι ερευνητές αυτές καθαυτές οι δραστηριότητες εταιρικής κοινωνικής ευθύνης δεν φαίνεται να προσδίδουν σημαντική αξία στην εταιρία.

Ωστόσο, αυτά τα μάλλον αρνητικά συμπεράσματα δεν φαίνεται να τα συμερίζονται άλλοι ερευνητές, όπως είναι για παράδειγμα οι Churet και Eccles (2014) και ο Sharabati (2018). Και οι δυο αυτές ερευνητικές εργασίες έδειξαν ότι υπάρχει θετική σχέση ανάμεσα στην οικονομική απόδοση των φαρμακευτικών εταιριών στην Ιορδανία στην δεύτερη περίπτωση και στην ποιότητα της διαχείρισης και την ποιότητα της δημοσιοποίησης των στοιχείων ΕΚΕ στην πρώτη περίπτωση. Επιπλέον και οι Ferrero-Ferrero et al. (2016) στην έρευνά τους δείχνουν την θετική σχέση ανάμεσα στην εφαρμογή των προτύπων ESG και της οικονομικής απόδοσης των εταιριών που τους εφαρμόζουν.

Τέλος, όπως σημειώνουν στην έρευνά τους οι Demir & Min (2019), υπάρχει ένα θέμα το οποίο χρήζει ενδεχομένως ανάγκης για περαιτέρω διερεύνηση, καθώς αναφέρεται στην ακρίβεια των στοιχείων που δημοσιοποιούνται μέσα στους απολογισμούς βιώσιμης ανάπτυξης των εταιριών και ειδικά αυτών των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών. Το θέμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και θα πρέπει να λαμβάνεται πολύ σοβαρά υπόψη, ενώ την ίδια στιγμή, οι διεθνείς και εγχώριοι φορείς που καθορίζουν κάθε φορά το αντικείμενο και τον τρόπο παρουσίασης τέτοιων απολογισμών, θα πρέπει να είναι αναλυτικοί και συγκεκριμένοι στις απαιτήσεις τους, ώστε να ελαχιστοποιείται η πιθανότητα για στρεβλή και παραποιημένη πληροφόρηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Μεθοδολογία έρευνας

3.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η ανάλυση των δράσεων εταιρικής κοινωνικής ευθύνης των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα, μέσα από την ανάλυση περιεχομένου στα κείμενα των εκθέσεων βιώσιμης ανάπτυξης και των ετήσιων οικονομικών εκθέσεων των εταιριών που δραστηριοποιούνται στον φαρμακευτικό κλάδο στην Ελλάδα.

3.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Για τον λόγο αυτό είναι δυνατόν να διατυπωθούν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα

1. Ποιες είναι οι δράσεις ΕΚΕ των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα;
2. Ποιες συγκεκριμένα είναι οι δράσεις για την διατήρηση του περιβάλλοντος των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα;
3. Ποια είναι η οικονομική απόδοση των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα;

3.3. Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας

Το σύνολο των φαρμακευτικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα είναι 59 και αναφέρονται στην συνέχεια. Οι εταιρίες αυτές αποτέλεσαν τον πληθυσμό της έρευνας. Οι εταιρίες αυτές είναι οι εξής.

1. Adelco

2. Anfarm
3. Bennett
4. Boehringer
5. Cana
6. Demo
7. Elpen
8. Famar
9. Faran
10. Galenica
11. Finixfarm
12. FrezyDerm
13. Gap
14. Galenica
15. genepharm
16. IASIS
17. Help
18. Innovis
19. Kleva
20. KOIIEP
21. LaboServe
22. Lavipharm
23. Libytec
24. Medel
25. medicaire
26. Medical
27. Medochemie
28. Minerva
29. Norma
30. Opus-Materia
31. Pesiavas
32. Pharmedel
33. Pharmathen
34. PharmaZac
35. quilia pharma

36. Rafarm
37. Remedina
38. Rontis
39. SM
40. Specifar Actavis
41. SYN
42. Vianex
43. Vocate
44. WinMedica
45. AstraZeneca
46. MSD
47. Novartis
48. Avexis
49. Bristol Myers Squibb
50. Pfizer
51. Servier
52. Unipharma
53. Intermed
54. Takeda
55. Φαρμασέρβ Λίλλυ
56. Abbvie
57. Glaxo Smithkline
58. Astellas
59. Merck

Από τις εταιρίες αυτές μόνο 12 έχουν αναφορά στους επίσημους διαδικτυακούς τόπους στις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και με την έννοια αυτή, αυτές επιλέχθηκαν προκειμένου να συμμετάσχουν στην έρευνα. Η συλλογή των δεδομένων έλαβε χώρα μέσα από έρευνα στους διαδικτυακούς τόπους των εταιριών και τα βασικά κείμενα μελέτης ήταν οι Ετήσιες οικονομικές εκθέσεις των εταιριών, οι εκθέσεις βιώσιμης ανάπτυξης και σε περίπτωση που τίποτα από τα παραπάνω δεν ήταν διαθέσιμο, γενικές πληροφορίες που είχαν αναρτηθεί σε αυτούς τους διαδικτυακούς τόπους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Τα αποτελέσματα της έρευνας

4.1 Η εταιρία abbvie

4.1.1 Γενικά στοιχεία

Η εταιρία abbvie είναι ένας πολυεθνικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 2013. Όταν η AbbVie ιδρύθηκε ως ανεξάρτητη εταιρεία, δημιουργήθηκε μία βιοφαρμακευτική εταιρεία παγκόσμιας εμβέλειας. Σύμφωνα με την εταιρία, συνδυάζοντας την στοχευμένη καινοτομία και την εμπορική προσέγγιση, αυτή κατορθώνει να παρέχει διαφοροποιημένα προϊόντα στην αγορά, τα οποία ωφελούν τους ασθενείς και τους πάροχους υπηρεσιών υγείας. Η παρουσία της εταιρίας συναντάται σε όλον τον κόσμο, καθώς διαθέτει ερευνητικά κέντρα στα εξής σημεία.

- ✓ Λέικ Κάουντι, Ιλινόι, ΗΠΑ
- ✓ Ρέντγουντ Σίτι, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
- ✓ Pharmacyclics, Σανιβέλ, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
- ✓ Σαν Φρανσίσκο, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
- ✓ Γούστερ, Μασαχουσέτη, ΗΠΑ
- ✓ Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη, ΗΠΑ
- ✓ Λούντβιχσχαφεν, Γερμανία
- ✓ Τόκιο, Ιαπωνία

4.1.2 Οικονομικές πληροφορίες και πληροφορίες ΕΚΕ της εταιρίας

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εταιρία δεν δημοσιοποιεί στην Ελλάδα τις ετήσιες οικονομικές εκθέσεις της με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η άντληση οικονομικών δεδομένων για την εταιρία, παρά μόνο να γίνει αναφορά σε αυτά που είναι διαθέσιμα στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, η εταιρία απασχολεί περίπου 9.000 άτομα ως επιστημονικό προσωπικό, όταν οι συνολικοί απασχολούμενοι στην εταιρία διεθνώς ανέρχονται περίπου στις 47.000, ενώ αξίζει να

σημειωθεί ότι κατά δήλωσή της, η εταιρία έχει επενδύσει περίπου 5 δισεκατομμύρια δολάρια στις δραστηριότητές της Έρευνας και Ανάπτυξης μόνο το 2019.

Η εταιρία έχει δημοσιοποιήσει στα ελληνικά μια έκδοση με τίτλο «Η επίδρασή μας», η οποία προσομοιάζει σε έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης, έχοντας ωστόσο πιο «ελεύθερη» δομή. Σε αυτήν την έκδοση υπάρχουν οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στην συνέχεια.

Η εταιρία συμμετέχει σε δυο σημαντικούς δείκτες μέτρησης της κοινωνικής υπευθυνότητας, οι οποίοι είναι οι εξής

- ✓ Dow Jones Sustainability World Index
- ✓ FTSE4Good Index Civic 50 Best Workplaces for Giving Back

Οι δράσεις της εταιρίας με επίκεντρο την Κοινωνία

Η εταιρία στο θέμα της προσφοράς της στην κοινωνία διαθέτει ένα πρόγραμμα εθελοντισμού στο οποίο συμμετέχουν 91 εργαζόμενοι και μέσω των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που υποστηρίζονται από την εταιρία, διοχετεύονται στις δράσεις τους περίπου 255 χιλιάδες δολάρια. Οι δράσεις αυτές αφορούν τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης, την ανάπτυξη αποτελεσματικών προγραμμάτων εκπαίδευσης, την υποστήριξη ευάλωτων πληθυσμών – κυρίως παιδιών, αλλά και την ανακούφιση συνανθρώπων που επλήγησαν από τις πρόσφατες καταστροφικές πυρκαγιές

Οι δράσεις της εταιρίας με επίκεντρο την Οικονομία

Η άμεση συνεισφορά της AbbVie στο ελληνικό ΑΕΠ το 2017 ανήλθε σε σχεδόν €45 εκατομμύρια. Το ποσό αντιστοιχεί στο 9% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) του φαρμακευτικού κλάδου. Συμπεριλαμβανομένων των δευτερογενών αποτελεσμάτων, η συνολική συνεισφορά της εταιρείας ξεπέρασε τα €70 εκατομμύρια, κατά δήλωση της εταιρίας.

Καινοτόμες δράσεις της εταιρίας

Η AbbVie πέτυχε αξιοσημείωτη συνολική ένταση Έρευνας & Ανάπτυξης ύψους 13% (εσωτερικές και εξωτερικές δαπάνες E&A κατά ΑΠΑ) στην Ελλάδα. Το ποσοστό ξεπερνά κατά πολύ τον στόχο της ΕΕ για το 2020 που ανέρχεται σε 3%. Σημειώνεται ότι το ποσοστό ΑΠΑ αποτυπώνει τη σχέση ανάμεσα στην ΑΠΑ και την Παραγωγή και καταδεικνύει τον βαθμό στον οποίο η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών

συμπεριλαμβάνεται στις οικονομικές δραστηριότητες της εταιρείας. Αντίστοιχα, ένα υψηλό ποσοστό ΑΠΑ σημαίνει ότι η εταιρεία χαρακτηρίζεται από ισχυρή κάθετη ολοκλήρωση με αποτέλεσμα να παράγει υψηλή ακαθάριστη προστιθέμενη αξία μέσω ενδοεταιρικής παραγωγής

Επιπλέον, η Ελλάδα αποτελεί Επικεφαλής του Περιφερειακού Κόμβου Hub στον οποίο εκτός από την Ελλάδα συμμετέχουν οι εξής χώρες

- ✓ Βουλγαρία
- ✓ Βοσνία Ερζεγοβίνη
- ✓ Κροατία
- ✓ Αίγυπτος
- ✓ Ουγγαρία
- ✓ Ιταλία
- ✓ Κατάρ
- ✓ Ρουμανία
- ✓ Σερβία
- ✓ Σλοβενία
- ✓ Νότιος Αφρική
- ✓ Τουρκία

Η εταιρία δεν έχει δημοσιοποιημένη έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης, ούτε ετήσιες οικονομικές εκθέσεις στην Ελλάδα και ως εκ τούτου, οι παραπάνω πληροφορίες προέρχονται από μια μόνο ανεπίσημη πηγή. Στην πηγή αυτή δεν γίνεται αναφορά σε πράσινες επενδύσεις, αν και οι καινοτόμες δράσεις της εταιρίας καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος των δραστηριοτήτων της.

4.2. Η εταιρία Astellas

4.2.1 Γενικά στοιχεία

Η Astellas Pharma Europe αποτελείται από μία ομάδα 20 θυγατρικών στην Ευρώπη, την Αυστραλία και τον Καναδά και αποτελεί περιφερειακή επιχείρηση της Astellas Pharma Inc. που εδρεύει στο Τόκιο. Η Astellas Pharmaceuticals A.E.B.E. η

Ελληνική θυγατρική εταιρεία, εδρεύει στην Αθήνα, Αγησιλάου 6-8, 15123 Μαρούσι. Η εταιρεία ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 2005, μετά τη συγχώνευση των Yamanouchi και Fujisawa και έχει περίπου 71 υπαλλήλους. Η Astellas Pharmaceuticals A.E.B.E. λειτουργεί στην Ελλάδα, την Κύπρο και τη Μάλτα και έχει λανσάρει με επιτυχία καινοτόμα φάρμακα σε διάφορους θεραπευτικούς τομείς, όπως η Ογκολογία, η Ουρολογία, η Μεταμόσχευση και οι Λοιμώξεις.

4.2.2 Καινοτομίες της εταιρίας

Όπως είναι αναμενόμενο για τις φαρμακευτικές εταιρίες, και η εν λόγω εταιρία δίνει έμφαση στην έρευνα και την ανάπτυξη καθώς η δημιουργία νέων φαρμάκων αποτελεί κεντρικό της σκοπό. Αναλυτικότερα, η εταιρία έχει αναλάβει δυο κεντρικές δραστηριότητες για την έρευνα και την ανάπτυξη οι οποίες είναι οι εξής

- ✓ Το Σύστημα Έρευνας Δικτύου και
- ✓ Η πρωτοβουλία FASTEN (FAST-Ex-New-Standards)

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η εταιρία δίνει μεγάλη έμφαση στην τήρηση των κανόνων δεοντολογίας και των αρχών του υγιούς ανταγωνισμού, ενώ σχετικά με τις τρέχουσες και τις παλιότερες κλινικές μελέτες, ο επίσημος διαδικτυακός τόπος της ελληνικής θυγατρικής παραπέμπει στον αντίστοιχο της μητρικής εταιρίας, όπου και πάλι δεν παρέχονται συγκεντρωτικές πληροφορίες, αλλά μόνο η δυνατότητα αναζήτησης συγκεκριμένης κλινικής μελέτης. Ως εκ τούτου, δεν ήταν εφικτή η εύρεση συγκεντρωτικών πληροφοριών σχετικά με το θέμα αυτό.

4.2.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Η εταιρία προσφέρει μια μικρή επισκόπηση των κεντρικών της θέσεων σχετικά με την εφαρμογή της ΕΚΕ από αυτήν στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο, χωρίς ωστόσο να παρέχει πληροφόρηση για συγκεκριμένες δράσεις. Υπάρχει σε κάθε περίπτωση μια επιτροπή ΕΚΕ στην εταιρία, η οποία όμως αφορά την πολυεθνική εταιρία, ενώ υπάρχει ξεχωριστή καταχώρηση στον διαδικτυακό τόπο της εταιρίας

σχετικά με την πρόσβαση στην υγεία. Τέλος, η εταιρία παρέχει δημοσιοποιημένα στοιχεία σχετικά με την Διαφάνεια, όπου υπάρχει αναρτημένος ένας κατάλογος με τους συνεργαζόμενους με την εταιρία, ενώ μια πιο αναλυτική έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης που παρέχει πληροφόρηση και στατιστικά δεδομένα και την πορεία των ESG παραγόντων υπάρχει στον διαδικτυακό τόπο της μητρικής εταιρίας, χωρίς ωστόσο να υπάρχει πληροφόρηση ειδικά για την Ελλάδα.

Η εταιρία δεν δημοσιοποιεί στην Ελλάδα τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις της, ενώ στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο δεν υπάρχει δημοσιευμένη ετήσια Έκθεση Βιώσιμης Ανάπτυξης. Οι πληροφορίες έτσι, προέρχονται μόνο από το διαδικτυακό της τόπο, στον οποίο ωστόσο υπάρχει δημοσιευμένο το κείμενο του Κώδικα Συμπεριφοράς της εταιρίας, στο οποίο γίνεται μια γενική αναφορά για τις δράσεις της εταιρίας με επίκεντρο την διαφύλαξη του περιβάλλοντος. Αναλυτικά, το μικρό αυτό απόσπασμα αναφέρει τα εξής.

«Ένα αναπόσπαστο μέρος της εταιρικής κοινωνικής μας ευθύνης είναι να διεξάγουμε τις επιχειρηματικές δραστηριότητές μας με έναν περιβαλλοντικά βιώσιμο τρόπο. Καταβάλλουμε μεγάλη προσπάθεια στην ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά τη διεξαγωγή των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων μας και βοηθάμε στην αντιμετώπιση πολλών περιβαλλοντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ο κόσμος (π.χ. κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική μόλυνση, βιοποικιλότητα και ανακύκλωση πόρων). Συμμορφωνόμαστε με ισχύοντες περιβαλλοντικούς νόμους και κανονισμούς και δημοσιοποιούμε τις περιβαλλοντικές μας προσπάθειες σε εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη, σύμφωνα με τις ισχύουσες εταιρικές πολιτικές και διαδικασίες» (σελ.33).

Συμπερασματικά, οι πληροφορίες σχετικά με την ΕΚΕ είναι ελάχιστες και δεν είναι εφικτό να εξαχθεί ένα συμπέρασμα ως προς αυτές. Δεν γίνεται καμία αναφορά ειδικά για πράσινες επενδύσεις, ενώ τα ποσοτικά στοιχεία για τις δράσεις ΕΚΕ της εταιρίας είναι μηδαμινά.

4.3. Η εταιρία ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ

4.3.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ ιδρύθηκε το 1984 στην Αθήνα. Το 1994 η Ελληνική εταιρεία ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ προέβη σε κοινοπραξία με την Αμερικάνικη εταιρεία Eli Lilly την οποία έκτοτε αντιπροσωπεύει αποκλειστικά στη χώρα μας. Σήμερα, η ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ-ΛΙΛΛΥ με πολλά χρόνια παρουσίας στον κλάδο των φαρμάκων και των παραφαρμακευτικών προϊόντων και ενισχύοντας σταθερά την πορεία της στα καταναλωτικά προϊόντα βρίσκεται μεταξύ των 10 πρώτων φαρμακευτικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην Ελληνική αγορά. Σύμφωνα με δήλωση του προέδρου της εταιρίας εξάλλου, «Όλες οι δραστηριότητες μας έχουν ως θεμέλιο τις Βασικές Εταιρικές Αξίες της Ακεραιότητας, της Αριστείας και του Σεβασμού προς τον Άνθρωπο»

4.3.2 Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας

Η εταιρία αν και δεν δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές εκθέσεις, ούτε εκθέσεις βιώσιμης ανάπτυξης, εντούτοις στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο έχει αναρτήσει τους ισολογισμούς της για την περίοδο 2012- 2020, ενώ υπάρχει και ιστορική πληροφόρηση (συνοπτική μεν, αλλά υπαρκτή) σχετικά με τις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Στον επόμενο πίνακα παρέχονται μερικές σύντομες πληροφορίες σχετικά με την οικονομική κατάσταση της εταιρίας.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του πίνακα αυτού φαίνεται ότι η εν λόγω εταιρία έχει μια αρκετά εύρωστη οικονομική κατάσταση, καθώς τα στοιχεία του ισολογισμού της φαίνεται να αυξάνονται σε σημαντικό βαθμό μέσα στην δεκαετία. Αξίζει να σχολιαστεί η πολύ μικρή συμμετοχή των πάγιων περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας στο σύνολο του ενεργητικού διαχρονικά, καθώς και η παντελής έλλειψη μακροπρόθεσμων υποχρεώσεων, η οποία φαίνεται να αποτελεί μια στρατηγική της εταιρίας. Τέλος, σε σχέση με το περιθώριο μικτού και καθαρού κέρδους, θα πρέπει να σχολιαστεί με βάση τα δεδομένα που υπήρχαν στην ελληνική οικονομία και παγκόσμια το 2020, έτος της πανδημίας που επέφερε πολλές αλλαγές τόσο τις συμπεριφορές των ανθρώπων, όσο και στις καταναλωτικές τους προτιμήσεις.

Πίνακας 4.1. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας
ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ-ΛΙΛΛΥ για το 2012 και το 2020

Μέγεθος	2012	2020	Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή
Ενεργητικό	132.024.008	138.636.379	5,0%
Κυκλοφορούν ενεργητικό	115.045.652	135.198.406	17,5%
Πάγιο ενεργητικό	1.193.643	3.437.972	188,0%
Καθαρή θέση	12.111.126	23.306.361	92,4%
Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις	0	0	
Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις	114.934.892	111.833.459	-2,7%
Καθαρές Πωλήσεις	158.505.154	105.514.765	-33,4%
Μικτό κέρδος	64.037.228	30.571.036	-52,3%
Περιθώριο Μικτού κέρδους	40,4%	29,0%	-28,3%
Καθαρό κέρδος	6.145.884	8.660.325	40,9%
Περιθώριο Καθαρού κέρδους	3,9%	8,2%	111,7%

Πηγή: Ισολογισμοί ΦΑΡΜΑΣΕΡΒ-ΛΙΛΛΥ 2012 & 2020.

4.3.3 Στοιχεία ΕΚΕ εταιρίας

Όπως σημειώθηκε και προηγουμένως, κάποιες πληροφορίες για τις δράσεις ΕΚΕ της εταιρίας είναι δημοσιευμένες στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο. Όμως οι πληροφορίες αυτές κυρίως επικεντρώνονται στην κοινωνική δράση της εταιρίας και όχι στα περιβαλλοντικά θέματα. Αναλυτικότερα, ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει συνοπτικά τις δράσεις αυτές, κατά χρονολογική σειρά.

Πίνακας 4.2. Δράσεις ΕΚΕ

Έτος	Δράσεις ΕΚΕ
2014	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες
2015	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για την κάλυψη αναγκών συνανθρώπων μας που τα έχουν ανάγκη: 14.000 φάρμακα
2016	δωρεές φαρμάκων, ιατροτεχνολογικών προϊόντων και προϊόντων στοματικής υγιεινής αξίας 32.400€ σε κοινωνικά φαρμακεία και στο ΚΕΛΠΙΝΟ
2017	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες
2018	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες
2019	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες. 11.072 φάρμακα
2020	Δωρεές φαρμάκων σε νοσοκομεία & κοινωνικά φαρμακεία για ευπαθείς πληθυσμιακές ομάδες αξίας τουλάχιστον 200.000 ευρώ

4.4. Η εταιρία LAVIPHARM

4.4.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Με κινητήρια δύναμη τη δημιουργική σκέψη, τις πρωτοποριακές ιδέες και την καινοτομία στην εφαρμογή τους, η Lavipharm έχει ως όραμα να παρέχει πάντα τις πιο σύγχρονες και αποτελεσματικές υπηρεσίες στο χώρο της υγείας. Η εταιρία είναι η μοναδική φαρμακευτική εταιρία που δραστηριοποιείται στην Ελλάδα και είναι εισηγμένη στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών.

4.4.2 Οικονομικά στοιχεία για την εταιρία

Ο επόμενος πίνακας παρέχει πληροφόρηση σχετικά με τα χρηματοοικονομικά στοιχεία της εταιρίας, τα οποία προέρχονται από την ετήσια οικονομική της έκθεση για το έτος 2021. Με βάση τις πληροφορίες του πίνακα αυτού διαπιστώνει κανείς ένα σοβαρό πρόβλημα, καθώς υπάρχει αρνητική καθαρή θέση τόσο για το 2020 όσο και για το 2021, αν και η κατάσταση φαίνεται να βελτιώνεται. Κατά τα άλλα, η εταιρία παρουσιάζει μια μεγαλύτερη ισορροπία μεταξύ των κυκλοφορούντων και των μη κυκλοφορούντων περιουσιακών στοιχείων σε σχέση με την προηγούμενη εταιρία, ενώ το ικανοποιητικό περιθώριο μικτού κέρδους αντικατοπτρίζεται και σε καθαρό περιθώριο κέρδους το 2021 μετά την ζημιογόνα χρήση του 2020.

Πίνακας 4.3. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας LAVIPHARM για το 2020 και το 2021, σε χιλιάδες ευρώ

Μέγεθος	2020	2021	Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή
Ενεργητικό	50.498	52.741	4,4%
Κυκλοφορούν ενεργητικό	23.342	25.961	11,2%
Πάγιο ενεργητικό	27.156	26.780	-1,4%
Καθαρή θέση	-11.675	-9.976	14,6%
Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις	43.336	39.446	-9,0%
Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις	18.803	23.232	23,6%
Καθαρές Πωλήσεις	20.837	20.248	-2,8%
Μικτό κέρδος	8.716	8.402	-3,6%
Περιθώριο Μικτού κέρδους	41,8%	41,5%	-0,8%
Καθαρό κέρδος	-7.740	691	108,9%
Περιθώριο Καθαρού κέρδους	-37,1%	3,4%	109,2%

Πηγή: Ετήσια Οικονομική έκθεση LAVIPHARM 2021.

4.4.3 Δράσεις ΕΚΕ της εταιρίας

Ωστόσο, παρά την δημοσιοποίηση των οικονομικών στοιχείων της εταιρίας, αν και γίνεται αναφορά στην βιώσιμη ανάπτυξη στην ετήσια οικονομική έκθεση της εταιρίας, η αναφορά είναι σχετικά γενικόλογη, αν και είναι συγκεκριμένη για το περιβάλλον. Υπάρχουν και οι τυπικές αναφορές σχετικά με την εταιρική διακυβέρνηση, οι οποίες παραλείπονται καθώς δεν υπάρχουν σαφείς και ποσοτικές πληροφορίες.

Η αναφορά στις περιβαλλοντικές δράσεις της εταιρίας είναι η εξής.

«Το εργοστάσιό της λειτουργεί σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Καλών Πρακτικών Καλής Παρασκευής (GMP) και Πρακτικών Καλής Διανομής (GDP), ενώ αποτελεί ένα από τα ελάχιστα στην Ευρώπη με ολοκληρωμένη μονάδα παραγωγής διαδερμικών συστημάτων. Το σύνολο των παραγωγικών μονάδων έχει σχεδιαστεί και κατασκευαστεί ώστε να λειτουργεί κάτω από διαρκή και αυστηρό περιβαλλοντικό έλεγχο, κάτω από αυστηρές, ελεγχόμενες, ρυθμιζόμενες και καταγεγραμμένες συνθήκες Θερμοκρασίας (T), υγρασίας (RH%), και καθαρισμού του αέρα σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Σημαντικές επενδύσεις έχουν γίνει για τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από το σύνολο της παραγωγικής δραστηριότητας. Στις εγκαταστάσεις της Εταιρείας εφαρμόζονται ειδικά συστήματα ανακύκλωσης για χημικά και ουσίες. Με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και μέλημα τη συμβολή στην προστασία του, η Εταιρεία έχει εγκαταστήσει στους χώρους παραγωγής ολοκληρωμένα συστήματα πλήρους ηχομόνωσης με βάση τις εθνικές και διεθνείς προδιαγραφές αναφορικά με τις στάθμες των εκπεμπόμενων θορύβων. Παράλληλα, λειτουργεί, σε συμμόρφωση με όλες τις απαιτήσεις της κείμενης νομοθεσίας, σύγχρονη μονάδα βιολογικού καθαρισμού, η οποία πληροί τις αυστηρότερες περιβαλλοντικές προδιαγραφές, για την επεξεργασία των υγρών αποβλήτων της Εταιρείας. Επίσης, η απομάκρυνση όλων των επικίνδυνων εργοστασιακών αποβλήτων γίνεται μέσω εξειδικευμένων και πιστοποιημένων εταιρειών, οι οποίες είναι εξειδικευμένες να διαχειρίζονται τέτοιου είδους απόβλητα, όπως είναι τα φαρμακευτικά υλικά. Με κοινωνική

ευαισθησία και σεβασμό προς το περιβάλλον, η Εταιρεία συμμετέχει ενεργά στην ανακύκλωση δοχείων μελάνης εκτυπωτικών και φωτοαντιγραφικών μηχανημάτων, που λειτουργούν σε ολόκληρο τον Όμιλο, μπαταριών λαμπτήρων, αλουμινίου και χαρτιού»

4.5 Η εταιρία MEDOCHEMIE

4.5.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η MEDOCHEMIE ιδρύθηκε το 1976 στην Κύπρο. Σήμερα η Medochemie Ltd διαθέτει 13 υπερσύγχρονες παραγωγικές μονάδες και εγκαταστάσεις, εκ των οποίων 9 βρίσκονται στην Κύπρο, μία στη Ολλανδία και τρεις στο Βιετνάμ. Έχει αποκτήσει και διατηρήσει 4.355 άδειες κυκλοφορίας για 630 διαφορετικά φαρμακευτικά προϊόντα, τα οποία κατατάσσονται σε περισσότερες από 10 θεραπευτικές κατηγορίες. Κινητήριος δύναμη της εταιρείας είναι οι 1880 εξειδικευμένοι, ταλαντούχοι, εργαζόμενοι διαφόρων εθνοτήτων, οι οποίοι απασχολούνται στις μονάδες παραγωγής και τα γραφεία της Medochemie σε όλον τον κόσμο. Η Medochemie είναι ιδρυτικό μέλος του οργανισμού Φάρμακα για την Ευρώπη (Πρώην EGA).

4.5.2 Οικονομικές πληροφορίες

Η εταιρία στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο για την Ελλάδα δεν παρέχει καμία πληροφορία σχετικά με την οικονομική της κατάσταση και δεν δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές εκθέσεις. Ως εκ τούτου, δεν είναι εφικτή η παροχή τέτοιων οικονομικών πληροφοριών.

4.5.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Η εταιρία προσφέρει μια μικρή επισκόπηση των κεντρικών της θέσεων σχετικά με την εφαρμογή της ΕΚΕ από αυτήν στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο, χωρίς ωστόσο να παρέχει πληροφόρηση για συγκεκριμένες δράσεις. Η μόνη αναφορά που γίνεται είναι αυτή της προσφοράς φαρμάκων στον Παγκύπριο Σύνδεσμο για την Καταπολέμηση της Μάστιγας της Πείνας, ενώ σημειώνεται ότι οι γιατροί που συνεργάζονται με την οργάνωση έχουν προσφέρει δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες στην Τανζανία και την Ουγκάντα, δύο από τις φτωχότερες χώρες του κόσμου.

4.5.4 Περιβαλλοντική δράση

Σχετικά με την περιβαλλοντική δράση, υπάρχει σχετική καταχώρηση στον επίσημο διαδικτυακό τόπο της εταιρίας, η οποία ενημερώνει τους ενδιαφερόμενους σχετικά με την ίδρυση της Green Dot, μίας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης που διαχειρίζεται και ανακυκλώνει απόβλητα συσκευασίας. Επιπλέον, η εταιρία Medochemie έχει ιδρύσει την "Επιτροπή Προστασίας του Περιβάλλοντος και Εξοικονόμησης Ενέργειας", με συμβουλευτικό ρόλο σε ζητήματα ενέργειας και περιβάλλοντος. Ο Όμιλος ολοκλήρωσε επίσης τα προηγούμενα χρόνια την εγκατάσταση ενός συστήματος φωτοβολταϊκών, παραγωγικής ισχύος 150kW, σε μία από τις εργοστασιακές μονάδες, με στόχο τη μείωση της παραγωγής CO₂ στους ηλεκτροπαραγωγικούς σταθμούς πέρα των 160.000kg/ετησίως.

Συμπερασματικά, οι πληροφορίες σχετικά με την ΕΚΕ είναι ελάχιστες και δεν είναι εφικτό να εξαχθεί ένα συμπέρασμα ως προς αυτές. Δεν γίνεται καμία αναφορά ειδικά για πράσινες επενδύσεις πέραν της αναφοράς για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών, ενώ τα ποσοτικά στοιχεία για τις δράσεις ΕΚΕ της εταιρίας είναι μηδαμινά.

4.6 Η εταιρία MSD

4.6.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η εταιρία MSD είναι μια πολυεθνική φαρμακευτική εταιρία με δράση που χρονολογείται από το 1891. Η MSD είναι ανώνυμη εταιρεία και αποτελεί θυγατρική εταιρεία του πολυεθνικού Ομίλου Merck & Co, Inc., Kenilworth, NJ, USA, με έδρα το Kenilworth. Η MSD Ελλάδας έχει έδρα στην Αθήνα, οδός Αγ. Δημητρίου 63, Άλιμος 17456.

Στην Ελλάδα δραστηριοποιείται από το 1974 με την εταιρική μορφή της Schering Plough, ενώ από το 1983 η εταιρία αντιπροσωπεύεται από την Βιανέξ, η οποία είναι μια ελληνική φαρμακευτική εταιρία στην οποία θα γίνει αναφορά στην συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου. Την περίοδο 2009-2010 η Schering Plough συγχωνεύεται με την MSD και η MSD δραστηριοποιείται επίσημα πλέον στην Ελλάδα με κεντρικά γραφεία στον Άλιμο Αττικής και από εκεί και πέρα ξεκινά η σύγχρονη ιστορία της εταιρίας στην Ελλάδα.

4.6.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δεν δημοσιοποιεί στην Ελλάδα ετήσιες οικονομικές εκθέσεις και ως εκ τούτου, οι όποιες οικονομικές πληροφορίες παρουσιάζονται στην συνέχεια, προέρχονται από τις δυο εκθέσεις βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρίας, που η εταιρία έχει δημοσιοποιεί ανά διετία, τις περιόδους 2015 -2016 και 2017- 2018.

Ο επόμενος πίνακας προέρχεται από τον Απολογισμό Βιώσιμης Ανάπτυξης για την περίοδο 2015 2016. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα αυτού, η εταιρία παρουσιάζει σταθερές τελικές πωλήσεις που ξεπερνούν τα 150 εκατομμύρια ευρώ στην Ελλάδα. Εξάλλου, ο επόμενος πίνακας που προέρχεται από τον Απολογισμό Βιώσιμης Ανάπτυξης της περιόδου 2017- 2018 παρέχει αναλυτικότερη πληροφόρηση σχετικά με την χρηματοοικονομική κατάσταση της εταιρίας, καθώς υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τα καθαρά κέρδη και το EDITDA, τα οποία είναι αυξημένα την τελική περίοδο σε σχέση με την αρχική, γεγονός που είναι ένδειξη χρηματοοικονομικής ευρωστίας.

Πίνακας 4.4. Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας για την περίοδο 2015- 2016

Οικονομικά μεγέθη	2015	2016
Μεικτές πωλήσεις	239.156.659	228.707.762
Επιστροφές προϊόντων	907.894	1.120.368
Επιβαρύνσεις πωλήσεων	63.980.612	41.514.293
Καθαρές πωλήσεις	158.341.728	158.311.379

Πηγή: Απολογισμός Βιώσιμης Ανάπτυξης 2015-2016

Πίνακας 4.5. Οικονομικά στοιχεία της εταιρίας για την περίοδο 2017- 2018

Οικονομικά μεγέθη	2017	2018
Κύκλος εργασιών	180.503.575	191.742.308
EBITDA	4.950.820	7.973.830
Καθαρά κέρδη μετά από φόρους	1.500.516	5.050.704
Λειτουργικό κόστος	175.039.321	183.383.165
Μισθοί & παροχές στους εργαζόμενους	16.101.530	17.918.647

Πηγή: Απολογισμός Βιώσιμης Ανάπτυξης 2017-2018

4.6.3 Δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της εταιρίας για το περιβάλλον

Ο Απολογισμός Βιώσιμης Ανάπτυξης της εταιρίας για την περίοδο 2015- 2016 είναι εμφανώς λιγότερο αναλυτικός από τον αντίστοιχο της επόμενης περιόδου. Με αυτήν την έννοια, υπάρχουν ποσοτικά δεδομένα σχετικά με την κατανάλωση ενέργειας από την πλευρά των εργαζόμενων της εταιρίας, χωρίς ωστόσο να δίνεται μια κεντρική κατεύθυνση σε σχέση με τους γενικότερους περιβαλλοντικούς στόχους της. Αναλυτικότερα, η κατανάλωση νερού ανά εργαζόμενο ανήλθε σε 4,1 κυβικά μέτρα για το 2016 έναντι 6,5 το 2015, ενώ η κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος ανήλθε σε 560.515kwh το 2015 ενώ το 2016 ήταν 524.548 kwh μειωμένο κατά 7%.

Επίσης, η εταιρία σημειώνει ότι οι εκτυπωτές που χρησιμοποιούνται είναι κοινόχρηστοι και όχι ατομικοί, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η δυνατότητα συνεχούς ατομικής εκτύπωσης χωρίς περιορισμούς. Επιπλέον, η εταιρία προωθεί την ψηφιακή επικοινωνία ως αντισταθμιστικό μέτρο για τον περιορισμό της χρήσης του χαρτιού

Επιπλέον, στον Απολογισμό της περιόδου 2017- 2018 γίνεται αναλυτικότερη αναφορά στις δράσεις της εταιρίας σε σχέση με το περιβαλλοντικό της αποτύπωμα και αναφέρεται ότι η εταιρία μείωσε τα βενζινοκίνητα οχήματα κατά 63% σε σχέση με το 2015 με αποτέλεσμα, πλέον ο στόλος της εταιρίας στην Ελλάδα να αποτελείται μόνο από οχήματα diesel.

Για τη μείωση των αποβλήτων, εφαρμόζονται διαδικασίες διαχωρισμού των αποβλήτων με διαλογή στην πηγή, διαθέτοντας κάδους ανακύκλωσης για το χαρτί, το αλουμίνιο, τα μελανοδοχεία και τόνερ, τις ηλεκτρικές και τις ηλεκτρονικές συσκευές, τους λαμπτήρες και τις μπαταρίες. Επιπλέον, παρέχονται συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με κάθε πτυχή της περιβαλλοντικής πολιτικής της εταιρίας για το άμεσο μέλλον. Αναλυτικότερα

- ✓ Πράσινη & Βιώσιμη Επιστήμη: η εταιρία στοχεύει μέχρι το 2020, τουλάχιστον το 90% των νέων διαδικασιών ενεργού φαρμακευτικού συστατικού για την ανθρώπινη υγεία να εναρμονιστεί με εσωτερικούς στόχους βιώσιμης ανάπτυξης.
- ✓ Συσκευασία Προϊόντων: η εταιρία έχει ως στόχο το 100% των συσκευασιών νέων προϊόντων ανθρώπινης υγείας να έχει αναθεωρηθεί για περιβαλλοντικές επιπτώσεις και βελτίωση.
- ✓ Νερό: η MSD δεσμεύεται να χρησιμοποιήσει αυτόν το ζωτικό πόρο με υπευθυνότητα, στοχεύοντας μέχρι το 2020 και σε παγκόσμιο επίπεδο να αναπτύξει σχέδια διατήρησης του νερού για τοποθεσίες που βρίσκονται σε περιοχές υψηλού κινδύνου. Επίσης, η MSD στοχεύει, μέχρι το 2025, στη διατήρηση της παγκόσμιας χρήσης νερού στα επίπεδα του 2015 ή κάτω.
- ✓ Εκπομπές Αερίων του Θερμοκηπίου: η εταιρία στοχεύει, μέχρι το 2025, στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 40% σε σχέση με τα επίπεδα του 2015, σύμφωνα με το Πεδίο Εφαρμογής 1 του GHG protocol (Scope 1) και του Πεδίου Εφαρμογής 2 (Scope 2) με βάση την αγορά.
- ✓ Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: η εταιρία στοχεύει, μέχρι το 2025, τουλάχιστον το 50% της αγορασθείσας ηλεκτρικής ενέργειας να προέρχεται από

ανανεώσιμες πηγές και στην συνέχεια μέχρι το 2040, το 100% της αγορασθείσας ηλεκτρικής ενέργειας να προέρχεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

- ✓ Απόβλητα: η εταιρία στοχεύει, μέχρι το 2025, λιγότερο του 20% των παγκόσμιων λειτουργικών αποβλήτων της να αποστέλλονται σε χώρους υγειονομικής ταφής και αποτεφρωτήρες. Επίσης μέχρι το 2025, τουλάχιστον το 50% των εγκαταστάσεών της θα αποστέλλει μηδενικά απόβλητα σε χώρους υγειονομικής ταφής

4.7 Η εταιρία Pfizer

4.7.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η Pfizer ιδρύθηκε το 1849 στο Μπρούκλιν των ΗΠΑ, και άρχισε να δραστηριοποιείται στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1960 με την ίδρυση της Pfizer Hellas A.E. Έκτοτε η Pfizer έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη της οικονομίας και του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα. Έχει προβεί σε σημαντικές επενδύσεις στην καινοτομία και στην έρευνα προκειμένου να στηρίζει την ανάπτυξη νέων φαρμάκων, και έχει συνεισφέρει στην τοπική κοινωνία μέσω νέων συνεργασιών και φιλανθρωπικών πρωτοβουλιών. Η Pfizer διαθέτει κορυφαίο χαρτοφυλάκιο προϊόντων, φαρμάκων και εμβολίων με στόχευση στην ευεξία και την πρόληψη.

4.7.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δεν δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, ωστόσο στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο υπάρχουν δημοσιευμένα τα οικονομικά αποτελέσματα της εταιρίας για τις χρήσεις του 2016 και του 2017 και στην συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά σε αυτά.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα αυτού γίνεται εμφανής η χρηματοοικονομική ευρωστία της εταιρίας, καθώς τα περιουσιακά στοιχεία της εταιρίας σε αξία ανέρχονται

περίπου στα 300 εκατομμύρια ευρώ, ενώ είναι σημαντικό ότι η τα ίδια κεφάλαια της εταιρίας προσεγγίζουν τα 2 τρίτα της αξίας αυτών των περιουσιακών στοιχείων. Εξάλλου, είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι και σε αυτήν την περίπτωση φαρμακευτικής εταιρίας δεν υπάρχουν μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις ενώ παρατηρείται και πάλι το φαινόμενο της σχεδόν ολικής απουσίας πάγιων περιουσιακών στοιχείων σε σχέση με τα μη πάγια στοιχεία. Τέλος, η κερδοφορία της εταιρίας τόσο σε επίπεδο μικτών κερδών, όσο και σε επίπεδο καθαρών κερδών είναι ικανοποιητική ενώ ειδικά για τα τελευταία παρατηρείται και μια σημαντική τάση αύξησης από έτος σε έτος.

Πίνακας 4.6. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας Pfizer για το 2016 και το 2017, σε ευρώ

Μέγεθος	2016	2017	Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή
Ενεργητικό	287.182.570	267.894.340	-6,7%
Κυκλοφορούν ενεργητικό	268.293.546	249.254.839	-7,1%
Πάγιο ενεργητικό	18.889.030	18.639.500	-1,3%
Καθαρή θέση	181.023.916	181.023.916	0,0%
Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις	0	0	
Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις	96.274.959	68.513.068	-28,8%
Καθαρές Πωλήσεις	238.727.450	228.791.323	-4,2%
Μικτό κέρδος	56.333.255	55.924.905	-0,7%
Περιθώριο Μικτού κέρδους	23,6%	24,4%	3,6%
Καθαρό κέρδος	7.528.954	9.237.934	22,7%
Περιθώριο Καθαρού κέρδους	3,2%	4,0%	28,0%

Πηγή: Ισολογισμοί Pfizer 2016 & 2017.

4.7.3 Στοιχεία εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και βιώσιμης ανάπτυξης

Η εταιρία παρέχει πληροφόρηση στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο σχετικά με τις δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και επιπλέον, έχει δημοσιεύσει την έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης της για την περίοδο 2017 -2018. Στην έκθεση αυτή υπάρχουν ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με τις δράσεις της για το περιβάλλον μέσα από την υποστήριξη των ανακυκλώσεων και γενικότερα, του ενεργειακού αποτυπώματος της εταιρίας. Επιπλέον, όπως αναφέρεται στην έκθεση, η εταιρία ολοκλήρωσε 8 Μελέτες ερευνητών το 2017 ενώ βραβεύτηκε με τα εξής βραβεία

- ✓ 2017 – CSR Summit (MBA International του ΟΠΑ & CSE): Η Εταιρεία βραβεύτηκε για το εξαιρετικά πετυχημένο πρόγραμμα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) του 2016 και ειδικά για το κομμάτι αυτό που αφορά τη διαχρονική συνεργασία με την Ομάδα Αιγαίου
- ✓ 2018 – Εθνικός Δείκτης Εταιρικής Ευθύνης (CR Index): Η Pfizer Hellas απέσπασε Χρυσό Βραβείο (Gold Award) για τις επιδόσεις της στην εφαρμογή υπεύθυνων εταιρικών πρακτικών το 2017, βάσει του Εθνικού Δείκτη Εταιρικής Ευθύνης (CR Index). Επίσης, έλαβε τιμητική διάκριση από το Ινστιτούτο Εταιρικής Ευθύνης, ως η Εταιρεία με το Καλύτερο Εργασιακό Περιβάλλον. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρόκειται για τη δεύτερη βράβευση της Pfizer Hellas στο πλαίσιο του CR Index, καθώς το 2016 είχε αποσπάσει Ασημένιο Βραβείο και τιμητική διάκριση, ως η Εταιρεία με την καλύτερη επίδοση κατά την πρώτη της συμμετοχή στο θεσμό.

4.8 Η εταιρία Takeda

4.8.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η Takeda είναι μία βίο-φαρμακευτική εταιρεία με ηγετική θέση παγκοσμίως και με έδρα την Ιαπωνία, έχοντας ως βάση σταθερές αξίες και προσανατολισμό στην Έρευνα και Ανάπτυξη. Στο πλαίσιο μιας γενικότερης εξαγοράς ολοκληρώθηκαν στην Ελλάδα οι διαδικασίες ενοποίησης των τριών ημεδαπών θυγατρικών εταιρειών των

ομίλων Takeda (Takeda Ελλάς Α.Ε.) και Shire (Shire Ελλάς Α.Ε. και Baxalta Μ.Ε.Π.Ε.), με κύριο γνώμονα να επιτευχθεί η μεγιστοποίηση των συναφών συνεργειών και η βελτιστοποίηση των επιχειρησιακών λειτουργιών τους προς όφελος των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους ασθενείς και το σύστημα υγείας. Η συγχώνευση στην Ελλάδα συντελέστηκε επίσημα την 1η Απριλίου, 2021.

4.8.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δεν παρέχει καμία οικονομική πληροφορία σχετικά με τις επιδόσεις της στην Ελλάδα και δεν φαίνεται να έχει δημοσιεύσει κάποια έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσης στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο δεν είναι διαθέσιμες οι κατευθυντήριες γραμμές της εταιρίας σχετικά με το Περιβάλλον, την Υγεία και την Ασφάλεια καθώς το σχετικό λινκ είναι απενεργοποιημένο.

4.8.3 Στοιχεία ΕΚΕ

Ωστόσο, πάλι στον διαδικτυακό τόπο της εταιρίας υπάρχει ξεχωριστός τομέας αφιερωμένος στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, όπου ο αναγνώστης είναι δυνατόν να διαβάσει στα αγγλικά τους στόχους της πολυεθνικής εταιρίας, οι οποίοι ωστόσο δεν εξειδικεύονται περαιτέρω και δεν υπάρχει ξεχωριστή αναφορά στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά, στην συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά σε αυτούς τους στόχους. Έτσι, η εταιρία θέτει τέσσερις κεντρικούς στόχους Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, οι οποίοι είναι οι εξής.

- ✓ Προσέγγιση στα ανθρώπινα δικαιώματα
- ✓ Προσέγγιση στην εργασία
- ✓ Προσέγγιση στο περιβάλλον
- ✓ Προσέγγιση στην καταπολέμηση της διαφθοράς

Ειδικά για το θέμα του περιβάλλοντος, η εταιρία προβλέπει τα εξής. Η δέσμευση της εταιρίας για περιβαλλοντική βιωσιμότητα κατοχυρώνεται στις τρεις δεσμεύσεις που διατυπώνονται στο όραμά της – «Ανακάλυψη και παράδοση θεραπειών που

μεταμορφώνουν τη ζωή, με γνώμονα τη δέσμευση προς τους ασθενείς, τους ανθρώπους και τον πλανήτη». Ο Πυλώνας του Πλανήτη αποτελείται από τρία προγράμματα γύρω από τα οποία διαρθρώνονται τα έργα, οι δράσεις και οι δραστηριότητες

- ✓ Δράση για το κλίμα,
- ✓ Διατήρηση φυσικών πόρων και
- ✓ Αειφορία με σχεδιασμό

1. Δράση για το κλίμα

Εξάλειψη των εκπομπών GHG από τις δραστηριότητες της εταιρίας και ελαχιστοποίηση του αποτυπώματος άνθρακα σε όλη την αλυσίδα αξίας. Το Πρόγραμμα Δράσης για το Κλίμα έχει τον πρωταρχικό στόχο να επιτύχει καθαρές μηδενικές εκπομπές άνθρακα. Οι προσπάθειες διαρθρώνονται γύρω από τοπικές πρωτοβουλίες για τη μείωση των εκπομπών GHG από τις δικές εταιρικές δραστηριότητες. Για να το πετύχει αυτό, εστιάζει η εταιρία σε έργα ενεργειακής απόδοσης και σε τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών. Αυξάνονται οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στις εγκαταστάσεις, αγοράζοντας ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και επαληθευμένες αντισταθμίσεις άνθρακα σε περιφερειακή βάση.

Μέχρι το 2025, δεσμεύεται η εταιρία να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στις δραστηριότητές της κατά 40% από τα επίπεδα του 2016. Δεσμεύεται επίσης η εταιρία να εργαστεί για να επιτύχει καθαρές μηδενικές εκπομπές GHG στις δραστηριότητές της πριν από το 2035. Μέχρι το 2040, δεσμεύεται να φτάσει στο καθαρό μηδέν για ολόκληρη την αλυσίδα αξίας της, συμπεριλαμβανομένων των εκπομπών GHG 3 που υπολογίζονται επί του παρόντος. Δεσμεύεται επίσης η εταιρία να έχει στόχους μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου που να ευθυγραμμίζονται με τις απαιτήσεις της πρωτοβουλίας The Science Based Target (SBTi), για να βεβαιωθεί ότι οι προσπάθειές της ανταποκρίνονται στην πιο πρόσφατη επιστήμη του κλίματος.

2. Διατήρηση Φυσικών Πόρων

Ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των λειτουργιών και διατήρηση των φυσικών πόρων (διαχείριση νερού, υπεύθυνη διαχείριση απορριμμάτων, βιοποικιλότητα). Το Πρόγραμμα Διατήρησης Φυσικών Πόρων στοχεύει στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεών μας στον φυσικό κόσμο. Οι προσπάθειες δομούνται

γύρω από ροές εργασιών για τη διαχείριση του νερού και των απορριμμάτων (πρόληψη της ρύπανσης, αποδοτικότητα των πόρων), μειώνοντας τις επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα και ελαχιστοποιώντας τις εκπομπές στην ατμόσφαιρα.

Μέχρι το 2030, στοχεύει η εταιρία να επιτύχει μηδενική απόθεση απορριμμάτων σε χωματερή για όλες τις μεγάλες τοποθεσίες. Έχει ήδη επιτύχει μηδενικό καθεστώς απορριμμάτων σε χώρους υγειονομικής ταφής σε πολλούς εμπορικούς χώρους και εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της Ιαπωνίας. Μέχρι το 2025, δεσμεύεται η εταιρία να μειώσει την κατανάλωση νερού κατά 5% σε σχέση με το 2019

3. Βιωσιμότητα στον Σχεδιασμό

Σχεδιασμός προϊόντων και υπηρεσιών για την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. Το πρόγραμμα Sustainability by Design στοχεύει στην ελαχιστοποίηση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος ενσωματώνοντας αρχές αειφορίας σε κάθε στάδιο της ανάπτυξης του προϊόντος. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν E&A, Φαρμακευτικά Προϊόντα & Επεξεργασία και Συσκευασία και Συσκευές. Έχουν σχεδιαστεί για να ελαχιστοποιούν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις όλων των μελλοντικών προϊόντων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. Μέχρι το 2025, τουλάχιστον το 50% του χαρτιού και των ινσανίδων σε συσκευασία δευτερογενούς και τριτογενούς προϊόντος κατά βάρος θα είναι είτε ανακυκλωμένο περιεχόμενο είτε πιστοποιητικό διαχείρισης δασών

4.9. Η εταιρία UNI-PHARMA

4.9.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η εν λόγω εταιρία παράγει φαρμακευτικά προϊόντα καινοτόμου τεχνολογίας για μέθοδο χορήγησης (drug delivery) ύψιστης ποιότητας, υποσχόμενη αποτελεσματικότητα και ασφάλεια. Η UNI-PHARMA ιδρύθηκε πριν από 58 χρόνια από το φαρμακοποιό Κλέωνα Τσέτη με όραμα την ενδυνάμωση της παρουσίας των

Ελληνικών επιχειρήσεων στην Φαρμακευτική Βιομηχανία, μέσα από την ανάπτυξη, παραγωγή και διάθεση καινοτόμων φαρμάκων.

4.9.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δεν δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, ωστόσο στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο υπάρχουν δημοσιευμένα τα οικονομικά αποτελέσματα της εταιρίας για τις χρήσεις του 2014 και του 2013 χωρίς ωστόσο να είναι εφικτή η είσοδος στα συγκεκριμένα αρχεία καθώς απαιτείται ειδικός κωδικός για αυτό.

4.9.3 Στοιχεία ΕΚΕ

Οι δράσεις της εταιρίας σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος κινούνται σε δύο άξονες:

- ✓ την «Περιβαλλοντική Διαχείριση», η οποία συγκεντρώνει το σύνολο των ενεργειών σε εταιρικό επίπεδο για τη συνεχή βελτίωση των οικολογικών επιδόσεων των βιομηχανικών μας μονάδων και
- ✓ την «Περιβαλλοντική Προάσπιση» που αποτελεί τη συνισταμένη των ατομικών ενεργειών όλων των εργαζομένων, όσον αφορά τη διαφύλαξη του περιβαλλοντικού πλούτου και την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων.

Ως βιομηχανία με ενεργή παραγωγή υψηλών τεχνικών προδιαγραφών, αισθάνεται, κατά δήλωση, η εταιρία έντονα την ευθύνη να ξεπερνά τα στενά όρια των Κατευθυντήριων Οδηγιών σε τομείς όπως:

- ✓ διαχείριση λυμάτων και αποβλήτων
- ✓ ανακύκλωση υλικών συσκευασίας και γραφικής ύλης,
- ✓ περιορισμός εκπομπών ρύπων από τα οχήματα και την παραγωγική υποδομή της εταιρείας
- ✓ απομάκρυνση όλων των οργανικών διαλυτών από τις παραγωγικές διεργασίες

- ✓ ορθολογική χρήση ενέργειας
- ✓ βιοκλιματικός προσανατολισμός των εγκαταστάσεων

Για τον λόγο αυτό είναι διαθέσιμη η πολιτική της εταιρίας σε σχέση με το περιβάλλον, στην οποία γίνεται στην συνέχεια μια σύντομη αναφορά. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει δημοσιευμένη έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρίας με συγκεκριμένα ποσοτικά στοιχεία.

Τα κύρια σημεία της πολιτικής περιβάλλοντος της εν λόγω εταιρίας είναι τα εξής

- ✓ Εκπαίδευση και ενθάρρυνση όλου του προσωπικού για την εμπλοκή του σε δράσεις περιβαλλοντικής προστασίας του τομέα αρμοδιότητάς του.
- ✓ Συστηματική αναγνώριση, αξιολόγηση και έλεγχος όλων των περιβαλλοντικών πλευρών και επιπτώσεων που προκύπτουν από τη λειτουργία της Εταιρείας, με στόχο τη λήψη των αναγκαίων μέτρων για την αποφυγή, τον έλεγχο ή/και τη μείωση οποιασδήποτε αρνητικής επίπτωσης στο περιβάλλον.
- ✓ Προσπάθεια για την ελαχιστοποίηση και την ασφαλή διάθεση όλων των παραγομένων αποβλήτων από τους χώρους των μονάδων παραγωγής, εφαρμόζοντας βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές, τεχνικές ανάκτησης, καθώς και επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης, όπου είναι δυνατό.
- ✓ Καθιέρωση, τεκμηρίωση και ανασκόπηση Περιβαλλοντικών Σκοπών και Στόχων μέσω της χρήσης μετρήσιμων Περιβαλλοντικών Δεικτών και γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων αυτών στα ενδιαφερόμενα μέρη.
- ✓ Προστασία του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης της περιβαλλοντικής ρύπανσης και άλλων ειδικών δεσμεύσεων που σχετίζονται με το πλαίσιο λειτουργίας της Εταιρείας, μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού των προϊόντων, των διεργασιών και των δραστηριοτήτων της

4.10 Η εταιρία BIANEΞ

4.10.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Το 1971 η ΦΑΡΜΑΓΙΑΝ που ιδρύθηκε το 1960 μετατρέπεται σε ανώνυμη και μετονομάζεται σε BIANEX. Η ανάπτυξη και η καταξίωση έρχονται άμεσα, όταν φαρμακευτικές εταιρείες διεθνούς φήμης, όπως οι Merck & Co (ΗΠΑ), Takeda Chemical Industries (Ιαπωνία), Boots (Μ. Βρετανία), Sigma Tau Industries (Ιταλία) κ.ά. αναθέτουν στη BIANEX την αντιπροσώπευση των προϊόντων τους για την ελληνική αγορά.

4.10.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, ωστόσο στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο υπάρχουν δημοσιευμένα τα οικονομικά αποτελέσματα της εταιρίας για τις χρήσεις από το 2013 και στην συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά σε αυτά.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα αυτού γίνεται εμφανής η χρηματοοικονομική ευρωστία της εταιρίας, καθώς τα περιουσιακά στοιχεία της εταιρίας σε αξία ανέρχονται περίπου στα 200- 250 εκατομμύρια ευρώ, ενώ είναι σημαντικό ότι τα ίδια κεφάλαια της εταιρίας προσεγγίζουν ένα σημαντικό ποσοστό της αξίας αυτών των περιουσιακών στοιχείων. Εξάλλου, είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι και σε αυτήν την περίπτωση φαρμακευτικής εταιρίας οι μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις είναι πολύ μικρότερες σε σχέση με τις βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις ενώ παρατηρείται και πάλι το φαινόμενο της μικρής παρουσίας πάγιων περιουσιακών στοιχείων σε σχέση με τα μη πάγια στοιχεία. Τέλος, η κερδοφορία της εταιρίας τόσο σε επίπεδο μικτών κερδών, όσο και σε επίπεδο καθαρών κερδών είναι ικανοποιητική ενώ ειδικά για τα τελευταία παρατηρείται και μια σημαντική τάση αύξησης από έτος σε έτος.

Πίνακας 4.7. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας BIANEX για το 2019 και το 2020, σε ευρώ

Μέγεθος	2019	2020	Ετήσια ποσοστιαία μεταβολή
Ενεργητικό	206.291.030	250.451.560	21,4%

Κυκλοφορούν ενεργητικό	143.736.856	180.723.520	25,7%
Πάγιο ενεργητικό	42.215.198	43.631.787	3,4%
Καθαρή θέση	26.688.954	40.081.374	50,2%
Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις	28.300.304	34.068.233	20,4%
Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις	150.415.101	171.125.248	13,8%
Καθαρές Πωλήσεις	301.326.698	370.990.272	23,1%
Μικτό κέρδος	277.187.524	346.650.046	25,1%
Περιθώριο Μικτού κέρδους	92,0%	93,4%	1,6%
Καθαρό κέρδος	1.739.513	14.153.434	713,6%
Περιθώριο Καθαρού κέρδους	0,6%	4,1%	550,6%

Πηγή: Ισολογισμοί Βιανέξ 2019 & 2020.

4.10.3 Στοιχεία ΕΚΕ και βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρίας

Ο Όμιλος είναι πρεσβευτής βιώσιμης ανάπτυξης και μέλος σε πολλούς Οργανισμούς οι οποίοι μέλημά τους είναι να προάγουν την Αειφορία και την Υπεύθυνη Επιχειρηματικότητα.

- ✓ Εταιρική Διακυβέρνηση. Η έννοια της εταιρικής διακυβέρνησης διέπει την καθημερινή λειτουργία του Ομίλου, ακολουθώντας τη νομοθεσία, τις κανονιστικές ρυθμίσεις, τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές και πρότυπα. Μαζί με τις αρχές του Ομίλου συνθέτουν την εικόνα της αξιοκρατίας και της διαφάνειας που διέπουν τις δράσεις του.
- ✓ Αγορά. Η ποιότητα και η ασφάλεια των προϊόντων είναι κύριο μέλημά μας. Σήμερα, ο αριθμός των brands που περιλαμβάνει το portfolio του Ομίλου ανέρχεται στα 198 με 362 SKUs* και τεκμηριώνει το εύρος της συνεργασίας

αλλά κυρίως την εμπιστοσύνη με την οποία περιβάλλουν την Εταιρεία οι γνωστές διεθνείς φαρμακευτικές εταιρίες με τις οποίες συνεργάζεται.

- ✓ Ανθρώπινο Δυναμικό. Ο Όμιλος θεωρεί ότι το πολυτιμότερό της κεφάλαιο είναι οι άνθρωποι του. Αυτοί κάνουν τη διαφορά. Επενδύει στο ανθρώπινο δυναμικό του με στόχο τη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας, της οργάνωσης και των υπηρεσιών που παρέχει.
- ✓ Κοινωνία. Ένας πυλώνας σημαντικός για τον Όμιλο είναι η κοινωνία. Ο Όμιλος υποστηρίζει ενεργά ποικίλα προγράμματα επιστημονικά και μη, ενέργειες και δράσεις που έχουν θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία.
- ✓ Περιβάλλον. Μέσα από τα συστήματα και τις διαδικασίες πιστοποίησης που ακολουθεί ο Όμιλος, παρακολουθεί τις επιδόσεις του και στο τομέα της μείωσης του ανθρακικού αποτυπώματος, θέτοντας συνεχώς νέους υψηλότερους στόχους σε θέματα περιβάλλοντος.

Ειδικότερα στο θέμα των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της επιχειρηματικής δράσης της εταιρίας, υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία στις δυο δημοσιευμένες εκθέσεις βιώσιμης ανάπτυξης της εταιρίας, σύμφωνα με τα οποία, λαμβάνει χώρα μια συνολική προσπάθεια εξοικονόμησης πόρων με τις συνήθεις πρακτικές που έχουν συζητηθεί και σε άλλες φαρμακευτικές εταιρίες και οι οποίες περιλαμβάνουν την μείωση ή την προσπάθεια μείωσης της κατανάλωσης χαρτιού, μελανιών εκτυπωτή και βενζινοκίνητων αυτοκινήτων, χωρίς ωστόσο να γίνεται αναφορά και στην περίπτωση αυτή σε πράσινες επενδύσεις και σχετικά ποσοτικά στοιχεία. Ωστόσο, γίνεται ειδική αναφορά στις διαδικασίες ψηφιακού μετασχηματισμού, οι οποίες κατά πάσα πιθανότητα στην επόμενη δημοσιευμένη έκθεση της εταιρίας αναμένεται να είναι εμπλουτισμένες και με νέες δράσεις που σχετίζονται με την εμπειρία της πανδημίας και την υποχρεωτική εφαρμογή δράσεων που πριν την πανδημία βρίσκονταν σε θεωρητικό επίπεδο.

4.11. Η εταιρία DEMO

4.11.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η φαρμακοβιομηχανία DEMO ABEE είναι ένας βιομηχανικός και εμπορικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1965 και δραστηριοποιείται στην ανάπτυξη, παραγωγή και πώληση φαρμακευτικών προϊόντων. Η εταιρία είναι η μόνη σε σχέση με αυτές στις οποίες έχει γίνει αναφορά μέχρι τώρα, η οποία έχει δημοσιευμένο επενδυτικό πλάνο μέχρι το 2027 το οποίο, στοχεύει σε τέσσερις άξονες, οι οποίοι είναι οι εξής

- ✓ Παραγωγή πρώτων υλών
- ✓ Παραγωγή τελικών φαρμάκων
- ✓ Βιοτεχνολογία και
- ✓ Έρευνα και ανάπτυξη

Όπως γίνεται αντιληπτό από τους παραπάνω άξονες, δεν υπάρχει ειδική αναφορά στις πράσινες επενδύσεις, αν και στην ειδική αναφορά στο πλάνο που αφορά στην παραγωγή τελικών φαρμάκων είναι δυνατόν να εντοπίσει κανείς μια τάση για μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της εταιρίας, με την έννοια ότι καθώς η παραγωγή των τελικών φαρμάκων αναμένεται να λαμβάνει χώρα σε περιοχή που βρίσκεται πιο κοντά στις τελικές αγορές, έτσι θα μειωθούν οι ρύποι από την μεταφορά από πιο μακρινές χώρες των τελικών προϊόντων της εταιρίας στις τελικές αγορές.

4.11.2 Οικονομικά στοιχεία.

Η εταιρία δεν δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, ωστόσο στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο υπάρχουν δημοσιευμένα κάποια οικονομικά αποτελέσματα της εταιρίας. Σύμφωνα με την ανακοίνωση της εταιρίας, από το 1996 που η DEMO αποφάσισε να εστιάσει στη νοσοκομειακή αγορά, η εταιρεία έχει έναν εντυπωσιακό κύκλο εργασιών κάθε έτος. Το 2000, €18.000.000 ποσό που έφτασε το 2008 στα €90.000.000, γεγονός που καταδεικνύει ένα ρυθμό ανάπτυξης μεγαλύτερο του 20%. Σήμερα ο κύκλος εργασιών της Demo είναι 207 εκατ.€.

Επιπρόσθετα, η συνεχής επένδυση σε βελτιώσεις της παραγωγής σε συνδυασμό με την άκρως πετυχημένη παρουσία μας στο νοσοκομειακό χώρο, είχε αποτέλεσμα μια ακόμη πιο εντυπωσιακή ανάπτυξη της κερδοφορίας της εταιρίας. Ταυτόχρονα, οι διεθνείς πωλήσεις αποτελούν όλο ένα και μεγαλύτερο μέρος των συνολικών πωλήσεων της εταιρίας, ξεπερνώντας το 40% των συνολικών εσόδων το 2020. Μια

πραγματικότητα που συνάδει με την στρατηγική μας δέσμευση για επέκταση της παρουσίας μας σε όλο τον κόσμο και με τη συμβολή της παγκόσμιας αγοράς στη μελλοντική ανάπτυξη της εταιρείας.

4.11.3 Εταιρική κοινωνική ευθύνη

Η εταιρία δημοσιεύει την έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης κάθε έτος την οποία την ενσωματώνει στην ετήσια οικονομικής της έκθεση για το έτος 2019. Αξίζει να σημειωθεί ότι η εταιρία είναι η μόνη που κάνει ειδική αναφορά στις σχεδιαζόμενες επενδύσεις της. Ωστόσο στο θέμα της αντιμετώπισης των επιπτώσεων του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της εταιρίας, δεν υπάρχει κάποια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τις υπόλοιπες εταιρίες, καθώς οι δράσεις περιορίζονται στην ανακύκλωση μπαταριών και την μείωση της κατανάλωσης χαρτιού. Επιπλέον, υπάρχουν αναφορές για τοποθετήσεις ηλιακών μεμβρανών στην εταιρία και αντικατάσταση των παλιών με νέου τύπου ψύκτες, ώστε να ευνοείται η εξοικονόμηση ηλεκτρικής ενέργειας.

4.12 Η εταιρία Novartis

4.12.1 Γενικά στοιχεία για την εταιρία

Η Novartis Hellas A.E.B.E., η οποία ανήκει στον Όμιλο Novartis AG, είναι μια δυναμική εταιρία στον ελληνικό φαρμακευτικό χώρο, η οποία βασίζει την ανάπτυξή της στις καινοτόμες θεραπείες που παρέχει στους Έλληνες ασθενείς. Τα κεντρικά γραφεία της Novartis Hellas βρίσκονται στη Μεταμόρφωση Αττικής (12ο χλμ Εθνικής Οδού Αθηνών - Λαμίας), ενώ λειτουργούν γραφεία της εταιρείας και στη Θεσσαλονίκη.

4.12.2 Οικονομικά στοιχεία

Η εταιρία δημοσιεύει ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, ωστόσο στον επίσημο διαδικτυακό της τόπο υπάρχουν δημοσιευμένα τα οικονομικά αποτελέσματα της εταιρίας για τις χρήσεις από το 2015 και στην συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά σε αυτά.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα αυτού γίνεται εμφανής η χρηματοοικονομική ευρωστία της εταιρίας τουλάχιστον για το έτος χρήσης 2019 καθώς το 2020 φαίνεται να ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για την εταιρία, η οποία δημιούργησε πολύ σημαντικές ζημιές ύψους τουλάχιστον 200 εκατομμυρίων ευρώ με αποτέλεσμα να εμφανίζει αρνητική καθαρή θέση. Βέβαια έλαβε χώρα μια σημαντική μείωση των βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεων της κατά το ίδιο χρονικό διάστημα και φαίνεται ότι περνά η εταιρία σε μία νέα εποχή. Εκτός από αυτά θα πρέπει να σημειωθεί ότι και στην εταιρία αυτή παρατηρείται μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στα μεγέθη των πάγιων και των κυκλοφορούντων στοιχείων του ενεργητικού και μια «προτίμηση» κατά μία έννοια στις βραχυπρόθεσμες έναντι των μακροπρόθεσμων υποχρεώσεων, κάτι που επισημάνθηκε και σε αρκετές ακόμη εταιρίες του κλάδου.

Πίνακας 4.8. Στοιχεία ισολογισμού και αποτελεσμάτων χρήσης της εταιρίας Novartis για το 2019 και το 2020, σε ευρώ

Μέγεθος	2019	2020
Ενεργητικό	209.504.798	226.795.046
Κυκλοφορούν ενεργητικό	197.929.917	215.521.183
Πάγιο ενεργητικό	11.574.881	11.273.863
Καθαρή θέση	144.213.939	-65.356.476
Μακροπρόθεσμες Υποχρεώσεις	16.096.730	14.264.865
Βραχυπρόθεσμες Υποχρεώσεις	260.596.409	66.484.377
Καθαρές Πωλήσεις	291.383.730	293.628.612
Μικτό κέρδος	69.062.473	59.624.061
Περιθώριο Μικτού κέρδους	23,7%	20,3%
Καθαρό κέρδος	1.621.692	-203.593.874
Περιθώριο Καθαρού κέρδους	0,6%	-69,3%

Πηγή: Ισολογισμοί Novartis 2019 & 2020.

4.12.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη με έμφαση στις περιβαλλοντικές δράσεις

Η εταιρία δημοσιοποιεί ανά διετία την έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης. Η τελευταία δημοσιευμένη είναι αυτή που αναφέρεται στην περίοδο 2017- 2018. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Novartis έχει δεσμευθεί να ελαχιστοποιήσει το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των προϊόντων της σε όλο τον κύκλο ζωής τους. Στο πλαίσιο αυτό, εστιάζει η εταιρία σε τέσσερις περιοχές με στρατηγικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της προφύλαξης:

- Ενέργεια και Κλίμα
- Νερό και Μικρο-μόλυνση
- Υλικά και Απόβλητα
- Περιβαλλοντική Διαχείριση

Και στην περίπτωση αυτής της εταιρίας, οι δράσεις σχετίζονται με την μείωση της κατανάλωσης νερού και ηλεκτρικής ενέργειας και δεν γίνεται αναφορά σε πράσινες επενδύσεις

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πλέον εργαλεία για μια εταιρία, προκειμένου αυτή να είναι σε θέση να πείσει τα ενδιαφερόμενα μέρη τόσο μέσα όσο και έξω από τον οργανισμό, ότι η εταιρία είναι ένας υπεύθυνος οργανισμός, ικανός να συνεισφέρει στην ευημερία και την ανάπτυξη όλων των εμπλεκόμενων και όχι μια «μηχανή κερδών» που δεν ενδιαφέρεται για τίποτα άλλο παρά μόνο για την μεγιστοποίηση αυτών με κάθε -εσωτερικό ή εξωτερικό- κόστος. Με αυτήν την έννοια, οι σύγχρονες εταιρίες προσπαθούν να εφαρμόσουν τις αρχές της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και παράλληλα να επικοινωνήσουν στο κοινό τις δράσεις τους αυτές, ώστε το τελευταίο να ενημερωθεί σχετικά.

Επιπλέον, παράλληλα με την εταιρική κοινωνική ευθύνη ή αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι αυτής, οι δράσεις σχετικά με την βιώσιμη ανάπτυξη θεωρούνται πλέον σήμερα εκ των ων ουκ άνευ για τις εταιρίες, καθώς η συνολική επαγρύπνηση όλων των οργανισμών και των ανθρώπων για την βιωσιμότητα είναι δεδομένη. Η συντήρηση και η διατήρηση των φυσικών πόρων με στόχο να είναι αυτές διαθέσιμες και για τις επόμενες γενιές δεν αποτελεί πλέον μια ευχή ή μια ελπίδα, αλλά στόχο συγκεκριμένο και μετρήσιμο. Έτσι οι εταιρίες σήμερα πρέπει να αναλαμβάνουν δράση και σε σχέση με αυτό το θέμα.

Όλα τα παραπάνω έγιναν σαφή μέσα από την εκτεταμένη βιβλιογραφική επισκόπηση που προηγήθηκε στην παρούσα εργασία. Η επισκόπηση αυτή εξάλλου ανέλυσε σε έναν βαθμό και την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά ειδικά με τις εταιρίες του φαρμακευτικού κλάδου. Οι εταιρίες αυτές, έχουν ειδικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται και καθορίζονται με την φύση του τελικού προϊόντος που παράγουν, το οποίο αφενός είναι απαραίτητο για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων και αφετέρου, για να δημιουργηθεί και να ανταποκρίνεται στις διαρκώς νέες ανάγκες, προϋποθέτει την ύπαρξη τεράστιων ποσών στην επένδυση στην έρευνα και την ανάπτυξη. Με αυτήν την έννοια, η φαρμακοβιομηχανία αποτελεί έναν κλάδο με ειδικές συνθήκες, ανάγκες και προτεραιότητες.

Με αυτήν την έννοια, σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η ανάλυση των δράσεων ΕΚΕ των φαρμακευτικών εταιριών στην Ελλάδα και η προσπάθεια σύνδεσής τους με τις επενδύσεις πράσινης ανάπτυξης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της

έρευνας, όπως αυτά παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο προέκυψε ότι μόνο η μειοψηφία των φαρμακευτικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα παρουσιάζουν κάποια στοιχεία στους επίσημους διαδικτυακούς τους τόπους που να αναφέρονται είτε στις οικονομικές τους επιδόσεις, είτε στις δράσεις τους για την εταιρική κοινωνική ευθύνη και κατ' επέκταση και για την βιώσιμη ανάπτυξη. Από τις 59 εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον χώρο, μόνο οι 12 παρέχουν κάποιου είδους πληροφόρηση.

Από τις 12 αυτές εταιρίες μόνο 5 δημοσιεύουν έστω τις τελευταίες ετήσιες οικονομικές τους εκθέσεις και μόνο 5 έχουν δημοσιοποιήσει τον Απολογισμό Βιώσιμης Ανάπτυξης για κάποια από τα περασμένα έτη. Οι υπόλοιπες αναφέρονται τόσο τις οικονομικές τους επιδόσεις, όσο και στην εταιρική κοινωνική ευθύνη τους (περισσότερο αναλυτικά για την τελευταία σε σχέση με τις πρώτες) με γενικές λέξεις και φράσεις, ενώ είναι συχνό το φαινόμενο να χρησιμοποιείται μια γλώσσα που αναφέρεται σε στόχους και όχι σε πεπραγμένα. Η συζήτηση γίνεται περισσότερο συγκεκριμένη για τις εταιρίες που έχουν δημοσιεύσει κάποια έκθεση βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις οι εταιρίες είναι αναγκασμένες να χρησιμοποιήσουν κάποια ποσοτικά δεδομένα. Ωστόσο όπως παρατηρήθηκε κατά την ανάλυση των εταιριών, η συντριπτική πλειοψηφία των εταιριών αναφέρουν δράσεις ανακύκλωσης αναλώσιμων, προσπάθειες μείωσης της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας, των τόνερ των εκτυπωτών, του χαρτιού και του νερού, ενώ συχνή είναι και η αναφορά στην αντικατάσταση των βενζινοκίνητων αυτοκινήτων με αντίστοιχα που κινούνται με πετρέλαιο.

Όλα τα παραπάνω είναι ευνόητο ότι είναι θεμιτά και ουσιαστικά μέτρα μείωσης του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των εταιριών αυτών, ωστόσο είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στις εκθέσεις αυτές δεν βρέθηκε παρά μόνο μία αναφορά σε επενδύσεις που θα έχουν ως στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη, είτε έμμεσα είτε άμεσα. Με 'άλλα λόγια και περνώντας στους περιορισμούς της έρευνας, υπογραμμίζεται ότι δεν κατέστη εφικτό να αναλυθεί η πιθανή σχέση της απόδοσης των εταιριών σε οικονομικό επίπεδο, με τις δράσεις βιώσιμης ανάπτυξης τους, κυρίως γιατί δεν υπήρχαν διαθέσιμα δεδομένα. Με αυτήν την έννοια, είναι εύλογο ότι μια μελλοντική έρευνα με πληρότητα σχετικών στοιχείων αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον προκειμένου να διαπιστωθούν οι προτάσεις που προκύπτουν από την διεθνή βιβλιογραφία.

Επίσης, σχετικά με τις προτάσεις πολιτικής θα πρέπει να σημειωθούν δυο πράγματα, τα οποία σχετίζονται με την δημοσιοποίηση των πληροφοριών. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι από τις 59 εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο, μόνο μία είναι εισηγμένη στο ΧΑΑ, αν και όπως εύκολα μπορεί να διαπιστώσει κανείς από την μελέτη αρκετών οικονομικών στοιχείων των εταιριών που παρουσιάστηκαν νωρίτερα, πολλές από αυτές έχουν την δυνατότητα και το μέγεθος να το πράξουν. Προφανώς είναι θέμα πολιτικής και στρατηγικής. Ωστόσο, η είσοδος στο ΧΑΑ αυτόματα θα ανάγκαζε τις εταιρίες αυτές να δημοσιοποιούν ετήσιες οικονομικές εκθέσεις και εκθέσεις βιώσιμης ανάπτυξης γεγονός που θα συνέβαλε στον διαμοιρασμό της γνώσης. Ωστόσο και χωρίς την είσοδο στο ΧΑΑ οι εταιρίες δεν θα πρέπει να αποφεύγουν την δημοσιοποίηση στοιχείων καθώς, σύμφωνα με το γνωστό ρητό, «η γνώση είναι δύναμη» και χωρίς την δύναμη της γνώσης δεν είναι δυνατόν να κερδηθεί το μεγαλύτερο ίσως στοίχημα στην ιστορία που είναι η βιωσιμότητα του πλανήτη.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aguinis, H., Glavas, A. (2012). What We Know and Don't Know About Corporate Social Responsibility: A Review and Research Agenda. *Journal of Management*. 38:932–968.

Alam, S., Muhammad, A., Chu, C., Ugur, S. (2019). Does corporate R&D investment affect firm environmental performance? Evidence from G-6 countries. *Energy Economics*. 78 (C), 401–411.

Albuquerque, R., Koskinen, Y., Zhang, C. (2019). Corporate social responsibility and firm risk: theory and empirical evidence. *Management Science*. 65 (10), 4451–4469.

Anderson, B., Convery, F., Di Maria, C. (2011). Technological change and the EU ETS: the case of Ireland. IEFÉ Working. Paper No. 43.

Aouadi, A., Marsat, S. (2018). Do ESG controversies matter for firm value? Evidence from international data. *Journal of Business Ethics*, 151, 1027–1047.

Aquino, P., Barile, S., Grasso, A., Saviano, M. (2018). Envisioning smart and sustainable healthcare: 3D Printing technologies for personalized medication. *Futures* 103, 35-50

Arora, R., Shrivastava, P., Kumar, D., Krishnamurthy, R., Sharma, A., Matharu, M. Rizwan, M. (2021). Recent advances made in the synthesis of small drug molecules for clinical applications: an insight, *Current Research in Green and Sustainable Chemistry*. 4 (1) 2666–2865,

Azzi, A., Persona, A., Sgarbossa, F., Bonin, M. (2013). Drug inventory management and distribution: Outsourcing logistics to third-party providers. *Strategic Outsourcing: An International Journal*, 6, 48–64.

Baboli, A., Fondrevelle, J., Tavakkoli-Moghaddam, R., Mehrabi, A. (2011). A replenishment policy based on joint optimization in a downstream pharmaceutical

supply chain: Centralized vs. decentralized replenishment. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 57, 367–378

Bandichhor, R. (2018). Hazardous Reagent Substitution: A Pharmaceutical Perspective Green Chemistry Series 52.

Barnea, A., Rubin, A. (2010). Corporate social responsibility as a conflict between shareholders. *Journal of Business Ethics*, 97 (1), 71–86.

Barnett, M. (2007). Stakeholder influence capacity and the variability of financial returns to corporate social responsibility. *Academy of Management Review*, 32, 794–816.

Bassen, A., Meyer, K., Schlange, J. (2006). The Influence of Corporate Responsibility on the Cost of Capital. Available at: <https://ssrn.com/abstract=984406>. [12/1/2022].

Becchetti, L., Ciciretti, R., Hasan, I. (2015). Corporate social responsibility, stakeholder risk, and idiosyncratic volatility. *Journal of Corporate Finance*, 35, 297–309.

Bluestone, K., Heaton, A., Lewis, C. (2002). *Beyond Philanthropy: The Pharmaceutical Industry, Corporate Social Responsibility and the Developing World*. London: Oxfam.

Bom, S., Jorge, J., Ribeiro, M., Marto, J. (2019). A step forward on sustainability in the cosmetics industry: a review, *Journal of Cleaner Production*. 225, 270-290.

Borghesi, S., Cainelli, G., Mazzanti, M. (2015). Linking emission trading to environmental innovation: evidence from the Italian manufacturing industry. *Research Policy*, 44 (3), 669–683.

Boyd, A., McClelland, J. (1999). The impact of environmental constraints on productivity improvement in integrated paper plants. *Journal of Environmental Economics and Management*, 38 (2), 121–142

Brooks, C., Oikonomou, I. (2018). The effects of environmental, social and governance disclosures and performance on firm value: A review of the literature in accounting and finance. *The British Accounting Review*. 50:1–15.

Bruno. (2020). Green Chemistry: Criteria and Applications. Available at: <https://www.lifext.org/green-chemistry-criteria-and-applications/>. [1/3/2022].

Buer, V., Strandhagen, O., Chan, F. (2018). The link between Industry 4.0 and lean manufacturing: mapping current research and establishing a research agenda. *International Journal of Production Research*, 56 (8), 2924–2940

Bui, B., Moses, L., Houqe, M. (2020). Carbon disclosure, emission intensity and cost of equity capital: multi-country evidence. *Accounting & Finance*. 60, 47–71.

Cachon, P. (2003). Supply chain coordination with contracts. *Handbooks in Operations Research and Management Science*, 11, 227–339.

Camilleri, A. (2017). Corporate sustainability and responsibility: Creating value for business, society and the environment. *Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility*, 2, 59–74

Charlesworth, M., Sewry, D. (2004). South African IT Industry Professionals' Ethical Awareness: An Exploratory Study. Proceedings of SAICSIT 2004.

Chaturvedi, U., Sharma, M., Dangayach, G., Sarkar, P. (2017). Evolution and adoption of sustainable practices in the pharmaceutical industry: An overview with an Indian perspective. *Journal of Cleaner Production*. 168, 1358–1369

Cheah, E., Chan, W., Chieng, C. (2007). The corporate social responsibility of pharmaceutical product recalls: An empirical examination of US and UK markets. *Journal of Business Ethics*, 76, 427–449.

Chen, T., Dong, H., Lin, C., (2020). Institutional shareholders and corporate social responsibility. *Journal of Financial Economics*. 135, 483–504.

Chollet, P., Sandwidi, B. (2018). CSR engagement and financial risk: A virtuous circle? International evidence. *Global Finance Journal*. 38, 65–81.

Chuah, W., El-Manstrly, D., Tseng, L., Ramayah, T. (2020). Sustaining customer engagement behavior through corporate social responsibility: the roles of environmental concern and green trust *Journal of Cleaner Production*. 262, 121348.

- Churet, C., Eccles, R. (2014). Integrated reporting, quality of management, and financial performance. *Journal of Applied Corporate Finance*, 26, 56–64
- Clark, G., Viehs, M. (2014). The Implications of Corporate Social Responsibility for Investors: An Overview and Evaluation of the Existing CSR Literature. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2481877. [10/12/2021].
- Cochran, P., Wood, R. (1984). Corporate social responsibility and financial performance. *Academy of Management Journal*. 27:42–56.
- Collins, A., Harris, R. (2005). The impact of foreign ownership and efficiency on pollution abatement expenditure by chemical plants: some UK evidence. *Scottish Journal of Political Economy*, 52 (5), 747–768.
- Cornett, M., Erhemjantsa, O., Tehranianb, H. (2016). Greed or good deeds: an examination of the relation between corporate social responsibility and the financial performance of U.S. commercial banks around the financial crisis. *Journal of Banking and Finance*, 70 (9), 137–159.
- Crane, A., Matten, D. (2010). *Business Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Cue, J., Zhang, J. (2009). Green process chemistry in the pharmaceutical industry, *Green Chemistry Letters and Reviews*. 2, 193–211
- Daniali, S., Mohammadbeigi, K. (2020). Knowledge management in the field of risk management in a corporate environment, Iran's oil industry. *Upravlenie*, 8, 63–73.
- Davidova, J., Praznovcova, L., Lundborg, C. S. 2008. Pricing and reimbursement of pharmaceutical market in the Czech republic and Sweden. *Pharmacy World and Science*, 30(1): 57–64.
- De Haas, R., Martin, R., Muuls, M., Schweiger, H. (2020). Banking on the environment? Financial frictions, firm management, and green investments. Available at: SSRN: <https://ssrn.com/abstract/3703699>. [1/3/2022].
- De Sousa Jabbour, L., Jabbour, C., Godinho Filho, M., Roubaud, D. (2018). Industry 4.0 and the circular economy: a proposed research agenda and original roadmap for sustainable operations. *Annals of Operations Research*. 270, 273–286

Demir, M., Min, M. (2019). Consistencies and discrepancies in corporate social responsibility reporting in the pharmaceutical industry. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 10, 333–364

Demirag, I. (2018). *Corporate Social Responsibility, Accountability and Governance: Global Perspectives*. Oxfordshire: Routledge.

Dhaliwal, D., Li, O., Tsang, A., Yang, Y. (2011). Voluntary Nonfinancial Disclosure and the Cost of Equity Capital: The Initiation of Corporate Social Responsibility Reporting. *The Accounting Review*. 86:59–100.

Dhasmana, S., Uniyal, V., Kumar, S., Gupta, K., Kesari, S., Haque, M., Lohani, J. (2018). *Environmental Biotechnology for Sustainable Future*. New York: Springer.

Di Giuli, A., Kostovetsky, L. (2014). Are red or blue companies more likely to go green? Politics and corporate social responsibility. *Journal of Financial Economics*. 111 (1), 158–180

Di Masi, A., Grabowski, G., Hansen, W. (2016). Innovation in the pharmaceutical industry: new estimates of R&D costs. *Journal of Health Economics*. 47, 20-33

Dong, R., Fisman, R., Wang, Y., Xu, N. (2021). Air pollution, affect, and forecasting bias: evidence from Chinese financial analysts. *Journal of Financial Economics*. 139, 971–984.

Droppert, H., Bennett, S. (2015). Corporate social responsibility in global health: An exploratory study of multinational pharmaceutical firms. *Global Health*, 11, 15-19.

Duflo, E., Saez, E. (2002). Participation and investment decisions in a retirement plan: the influence of colleagues' choices. *Journal of Public Economics*. 85 (1), 121–148.

EBA. (2021). EBA Report on Management and Supervision of ESG Risks for Credit Institutions and Investment Firms. Available at: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/fifiles/document_library/Publications/Reports/2021/1015656/EBA%20Report%20on%20ESG%20risks%20management%20and%20supervision.pdf. [15/12/2021].

Effati, M., Alauddin, R., Maryam, P. (2007). *Performance Management (with a View to Evaluating the Performance of Executive Bodies) Theoretical Foundations, Step-by-Step Method of Implementation, Legal Foundations and Documentation*, Farmanesh: Tehran.

El Ghouli, S., Guedhami, O., Kwok, Y., Mishra, D. (2011). Does corporate social responsibility affect the cost of capital? *Journal of Banking and Finance*, 35 (9), 2388–2406.

Faller, C. (2018). Does equity ownership matter for corporate social responsibility? A literature review of theories and recent empirical findings. *Journal of Business Ethics*, 150, 15–40

Ferrero-Ferrero, I., Fernández-Izquierdo, M., Muñoz-Torres, M. (2016). The effect of environmental, social and governance consistency on economic results. *Sustainability*, 8, 1005

Friede, G., Busch, T., Bassen, A. (2015). ESG and Financial Performance: Aggregated Evidence from more than 2000 Empirical Studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*. 5:210–233.

Fuchs, C. (2018). Industry 4.0: the Digital German Ideology. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 16, 280–289.

Gallagher, R., Gardner, A., Swan, P. (2013). Governance through trading: institutional swing trades and subsequent firm performance. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 48 (2), 427–458.

Garcia-Sanchez, I., Garcia-Sanchez, A. (2020). Corporate Social Responsibility during COVID-19 Pandemic. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 6, 126.

Garel, A., Petit-Romec, A. (2020). Investor Horizons and Employee Satisfaction: A test of the long-term perspective vision of CSR. *Economic Bulletin*, 40, 765–781.

Garnier, J. (2008). Rebuilding the R&D engine in big pharma. *Harvard Business Review*. 86 (5), 68-70.

George, D. (1981). Moral responsibility and the corporation. *Philosophy Exchange*, 12, 3

Gillan, L., Koch, A., Starks, L. (2021). Firms and social responsibility: a review of ESG and CSR research in corporate finance. *Journal of Corporate Finance*. 66, 10189.

Graafland, J., Eijffinger, S. (2004). Corporate social responsibility of Dutch companies: Benchmarking, transparency and robustness. *De Economist*, 152, 403–426.

Gruskin, S., Raad, Z. (2010). Are drug companies living up to their human rights responsibilities? Moving toward assessment. *PLOS Medicine*, 7, e1000310.

Haessler, P. (2020). Strategic Decisions between Short-Term Profit and Sustainability. *Administrative Sciences*, 10, 63

Haller, A., Murphy, L. (2012). Corporate expenditure on environmental protection. *Environmental and Resource Economics*. 51 (2), 277–296

Haller, A., Siedschlag, I. (2011). Determinants of ICT adoption: evidence from firm-level data. *Applied Economics*. 43, 3775–3788

Hemple, M. (2017). Towards a sustainable pharmacy. *Sustainable Chemistry and Pharmacy*. 5, 60

Henisz, W., McGlinch, J. (2019). ESG, Material Credit Events, and Credit Risk. *Journal of Applied Corporate Finance*. 31:105–117.

Hmaitane, A., Bouslah, K., MZali, B. (2019). Does corporate social responsibility affect the cost of equity in controversial industry sectors? *Review of Accounting and Finance*. 18, 635–662

Hrovatin, N., Dolsak, N., Zoric, J. (2016). Factors impacting investments in energy efficiency and clean technologies: empirical evidence from Slovenian manufacturing firms. *Journal of Cleaner Production*, 127 (7), 475–486.

Hurst, J. (2017). Restoring a reputation: Invoking the UNESCO Universal Declaration on Bioethics and Human Rights to bear on pharmaceutical pricing. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 20, 105–117.

Idemudia, U. (2009). Oil Extraction and Poverty Reduction in the Niger Delta: A Critical Examination of Partnership Initiatives. *Journal of Business Ethics*, 90, 91–116.

International Organization for Standardization. (2018). Social Responsibility—Discovering ISO 26000 Geneva.

Jacova, H., Horak, J. (2015). The analysis of selected resource management tools used in the Czech Republic. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 10, 666–684.

Jaraite, J., Di Maria, C. (2016). Did the EU ETS make a difference? An empirical assessment using Lithuanian firm-level data. *Energy Journal*. 37 (1), 1–23.

Jha, A., Cox, J. (2015). Corporate social responsibility and social capital. *Journal of Banking and Finance*, 60, 252–270.

Jimenez-Gonzalez, C., Constable, C., Ponder, S. (2012). Evaluating the “greenness” of chemical processes and products in the pharmaceutical industry - a green metrics primer. *Chemical Society Reviews*. 41, 1485-1498

Kandel, E., Massa, M., Simonov, A. (2011). Do small shareholders count? *Journal of Financial Economics*, 101 (3), 641–665.

Kansal, M., Joshi, M., Batra, G. (2014). Determinants of corporate social responsibility disclosures: Evidence from India. *Advances in Accounting*. 30:217–229.

Kelle, P., Woosley, J., Schneider, H. (2012). Pharmaceutical supply chain specifics and inventory solutions for a hospital case. *Operations Research for Health Care*, 1, 54–63.

Keller, W. (2002). Geographical localization of international technology diffusion. *American Economic Review*. 92, 120–142

Kemp, R., Volpi, M. (2008). The diffusion of clean technologies: a review with suggestions for future diffusion analysis. *Journal of Cleaner Production*. 16 (1), S14–S21.

Kochhar, K. (2014). Putting community first: Mainstreaming CSR for community-building in India and China. *Asian Journal of Communication*, 24, 421–440.

Kongerloui, J., Anwar, B. (2010). Investigating the Relationship between Social Responsibility and Organizational Commitment with Conservatism in Financial Reporting of Companies Listed on Tehran Stock Exchange. *Quarterly Stock Exchange*, 3, 77–96.

KPMG. (2015). Fraud and Misconduct Investigations. Available at: <http://www.kpmg.com/cn/en/services/advisory/transactions-restructuring/forensic/pages/fraud-and-misconduct-investigations.aspx>. [928/12/2021].

Labuschagne, C., Brent, C., Van Erck, R. (2005). Assessing the sustainability performances of industries. *Journal of Cleaner Production*. 13, 373-385

Lapierre, D., Ruiz, B. (2007). Scheduling logistic activities to improve hospital supply systems. *Computers & Operations Research*, 34, 624–641.

Leary, M., Roberts, M. (2014). Do peer firms affect corporate financial policy? *Journal of Finance*, 69 (1), 139–178.

Liao, L., Du, M., Chen, Z. (2021). Air pollution, health care use and medical costs: evidence from China. *Energy Economics*. 95, 105132.

Lindgreen, A., Swaen, V. (2010). Corporate Social Responsibility. *International Journal of Management Reviews*, 12, 1–7.

Lins, K., Servaes, H., Tamayo, A. (2017). Social Capital, Trust, and Firm Performance: The Value of Corporate Social Responsibility during the Financial Crisis. *Journal of Finance*, 72, 1785–1824

Machado, G., Winroth, P., de Silva, E. (2019). Sustainable manufacturing in Industry 4.0: an emerging research agenda. *International Journal of Production Research*. 58(5), 1462-1484

Mahmud, A., Ding, D., Kiani, A., Hasan, M. (2020). Corporate Social Responsibility Programs and Community Perceptions of Societal Progress in Bangladesh: A Multimethod Approach. *SAGE Open*, 10, 2158244020924046

Malik, M. (2015). Value-Enhancing Capabilities of CSR: A Brief Review of Contemporary Literature. *Journal of Business Ethics*. 127:419–438.

Marques, C. M., Moniz, S., de Sousa, J. P., Barbosa-Povoa, P., Reklaitis, G. (2020). Decision-support challenges in the chemical-pharmaceutical industry: Findings and future research directions. *Computers & Chemical Engineering*, 134, Article 106672.

Mathis, L., Jackson, J. (2010). *Human Resources Management*. Manson: South-Western Cengage Learning.

Matten, D., Moon, J. (2008). “Implicit” and “Explicit” CSR: A Conceptual Framework for a Comparative Understanding of Corporate Social Responsibility. *Academy of Management Review*, 33, 1–46.

McGuire, J., Sundgren, A., Schneeweis, T. (1988). Corporate social responsibility and firm financial performance. *Academy of Management Journal*. 31:854–872.

Merton, R. (1987). A simple model of capital market equilibrium with incomplete information. *Journal of Finance*. 42, 483–510.

Min, M., Desmoulin-Lebeault, F., Esposito, M. (2017). Should pharmaceutical companies engage in corporate social responsibility? *Journal of Management Development*, 36, 58–70

Min, M., Esposito, M., Desmoulin-Lebeault, F. (2017). Should Pharmaceutical Companies Engage in Corporate Social Responsibility? *Journal of Management Development*, 36, 58.

Monciardini, D., Mahonen, J., Tsagas, G. (2020). Rethinking Non-Financial Reporting: A Blueprint for Structural Regulatory Changes. *The Journal of Accounting, Economics, and Law: A Convivium*. 10:156-167.

Montalvo Corral, C. (2008). General wisdom concerning the factors affecting the adoption of cleaner technologies: a survey 1990-2007. *Journal of Cleaner Production*, 16, S7–S13.

Mores, G., Finocchio, S., Barichello, R., Pedrozo, E. (2018). Sustainability and innovation in the Brazilian supply chain of green plastic. *Journal of Cleaner Production*. 177, 12–18.

- Narayana, A., Kumar Pati, R., Vrat, P. (2014). Managerial research on the pharmaceutical supply chain - A critical review and some insights for future directions. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 20, 18–40.
- Ng, A., Rezaee, Z. (2015). Business Sustainability Performance and Cost of Equity Capital. *Journal of Corporate Finance*. 34:128–149.
- Nofsinger, R., Sulaeman, J., Varma, A. (2019). Institutional investors and corporate social responsibility. *Journal of Corporate Finance*, 58, 700–725.
- Nussbaum, A. (2009). Ethical corporate social responsibility (CSR) and the pharmaceutical industry: a happy couple? *Journal of Medical Marketing*. 9, 67-76.
- Oikonomou, I., Brooks, C., Pavelin, S. (2012). The impact of corporate social performance on financial risk and utility: a longitudinal analysis. *Financial Management*. 41 (2), 483–515.
- Orlitzky, M., Schmidt, F., Rynes, S. (2003). Corporate social and financial performance: A meta-analysis. *Organization Studies*. 24:403–441.
- Paolone, F., Cucari, N., Wu, J., Tiscini, R. (2021). How do ESG pillars impact firms' marketing performance? A configurational analysis in the pharmaceutical sector. *Journal of Business & Industrial Marketing* (ahead-of-print).
- Petrenko, O., Aime, F., Ridge, J., Hill, A. (2016). Corporate social responsibility or CEO narcissism? CSR motivations and organizational performance. *Strategic Management Journal*. 37:262–279.
- Pham, A., Ramiah, V., Moosa, I. (2020). The effects of environmental regulation on the stock market: the French experience. *Accounting & Finance*. 60, 3279–3304.
- Porter, M., Kramer, M. (2006). Strategy and society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review* 84 (12), 78–92.
- Porter, M., Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*. 9 (4), 97–118.

- Privett, N., Gonsalvez, D. (2014). The top ten global health supply chain issues: Perspectives from the field. *Operations Research for Health Care*, 3, 226–230.
- Resnik, B. (2014). *Scientific misconduct and research integrity*. Geneva: Springer International Publishing.
- Revathy, B. (2012). Corporate social responsibility—an implementation guide for business. *Far East journal of psychology and business*. 6:15–31.
- Rosa, P., Sassanelli, C., Urbinati, A., Chiaroni, D., Terzi, S. (2020). Assessing relations between circular economy and Industry 4.0: a systematic literature review. *International Journal of Production Research*. 58 (6), 1662–1687
- Saedi, S., Erhun Kundakcioglu, O., Henry, C. (2016). Mitigating the impact of drug shortages for a healthcare facility: An inventory management approach. *European Journal of Operational Research*, 251, 107–123.
- Sahinidis, A. & Hyz, A. (2018). CSR activity configuration and the prioritizing of stakeholder claims: A multi-firm, multi-sector study. *Central European Review of Economics & Finance*. 26(4), 5-24.
- Saracoglu, I., Topaloglu, S., Keskinurk, T. (2014). A genetic algorithm approach for multi-product multi-period continuous review inventory models. *Expert Systems with Applications*, 41, 8189–8202.
- Sassen, R., Hinze, A., Hardeck, I. (2016). Impact of ESG Factors on Firm Risk in Europe. *Journal of Business Economics*. 86:867–904.
- Servaes, H., Tamayo, A. (2013). The Impact of corporate social responsibility on firm value: The role of customer awareness. *Management Science*, 59, 1045–1061
- Shadbegian, J., Gray, W. (2005). Pollution abatement expenditures and plant-level productivity: a production function approach. *Ecological Economics*. 54 (2), 196–208.
- Sharabati, A. (2018). Effect of corporate social responsibility on Jordan pharmaceutical industry's business performance. *Social Responsibility Journal*, 14, 566–583

- Sheth, N., Sethia, K., Srinivas, S. (2011). Mindful consumption: a customer-centric approach to sustainability. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 39, 21-39
- Singh, J., Pandey, N. (2019). Advances in Henry reaction: a versatile method in organic synthesis, *Mini-Reviews in Organic Chemistry*. 16 (2019) 1–12
- Sueyoshi, T., Wang, D. (2014). Radial and non-radial approaches for environmental assessment by data envelopment analysis: corporate sustainability and effective investment for technology innovation. *Energy Economics*. 45, 537–551
- Taghian, M., De Souza, C., Polonsky, M. (2015). A stakeholder approach to corporate social responsibility, reputation and business performance. *Social Responsibility Journal*, 11, 340–363.
- Tat, R., Heydari, J., Rabbani, M. (2020). A mathematical model for pharmaceutical supply chain coordination: Reselling medicines in an alternative market. *Journal of Cleaner Production*, 268, Article 121897.
- Thaler, H., Sunstein, C. (2003). Libertarian paternalism. *American Economic Review*. 93 (2), 175–179.
- Tian, F., Pan, C., Xue, R., Yang, T., Shan, Y. (2020). Corporate innovation and environmental investment: the moderating role of institutional environment. *Advances in Climate Change Research*. 11(2), 85-91.
- Tian, L., Wang, K. (2017). The concealing effect of corporate social responsibility and the crash risk of Chinese listed firm—a DID-PSM analysis on the Chinese stock market. *Management World*, 11, 146–157.
- Tsoutsoura, M. (2004). *Corporate Social Responsibility and Financial Performance*. Berkeley: Applied Financial Project.
- Uthayakumar, R., Priyan, S. (2013). Pharmaceutical supply chain and inventory management strategies: Optimization for a pharmaceutical company and a hospital. *Operations Research for Health Care*, 2, 52–64.
- Verrecchia, R. (2001). Essays on disclosure. *Journal of Accounting and Economics*. 32 (1–3), 97–180.

- Viegas, V., Bond, A., Vaz, R., Bertolo, J. (2019). Reverse flows within the pharmaceutical supply chain: A classificatory review from the perspective of end-of-use and end-of-life medicines. *Journal of Cleaner Production*, 238
- Weraikat, D., Zanjani, K., LehouX, N. (2016a). Two-echelon pharmaceutical reverse supply chain coordination with customers incentives. *International Journal of Production Economics*, 176, 41–52
- Wilms, W. (1982). Soft policies for hard problems: implementing energy conserving building regulations in California. *Public Administration Review*. 42 (6), 553–561.
- Wu, J., Chen, X., Ji, X. (2020). Sustainable trade promotion decisions under demand disruption in manufacturer-retailer supply chains. *Annals of Operations Research*. 290, 115–143.
- Xie, Y., Breen, L. (2012). Greening community pharmaceutical supply chain in UK: A cross boundary approach. *Supply Chain Management*, 17, 40–53
- Xin-gang, Z., Yuan-feng, Z., Yan-bin, L. (2019). The spillovers of foreign direct investment and the convergence of energy intensity. *Journal of Cleaner Production*. 206, 611–621.
- Ye, K., Cao, F., Wang, H. (2015). Can internal control information disclosure reduce stock price crash risk? *Journal of Financial Research*. 416 (2), 192–206.
- Yoshikawa, T., Nippa, M., Chua, G. (2021). Global shift towards stakeholder-oriented corporate governance? Evidence from the scholarly literature and future research opportunities. *Multinational Business Review*. 29:321–347.
- Zhang, Q., Yu, Z., Kong, D. (2019). The real effect of legal institutions: environmental courts and firm environmental protection expenditure. *Journal of Environmental Economics and Management*. 98, 102254.
- Zhou, Y., Jiang, J., Ye, B., Hou, B. (2019). Green spillovers of outward foreign direct investment on home countries: evidence from China's province-level data. *Journal of Cleaner Production*, 215, 829–844.

Ziolo, M., Filipiak, B., Bak, I., Cheba, K. (2019). How to design more sustainable financial systems: The roles of environmental, social, and governance factors in the decision-making process. *Sustainability*. 11:5604.